

Etninės kultūros srities Proceso ir Projekto kokybės identifikavimo ir vertinimo paslaugų

ATASKAITA

VILNIUS

2020

Turinys

Įvadas.....	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
1. Apibrėžimai	4
1.1. Etninės kultūros srities apibrėžimas	4
1.2. Etninės kultūros srities Proceso apibrėžimas.....	14
1.3. Etninės kultūros srities Projekto apibrėžimas.....	18
1.4. Etninės kultūros srities veiklų apibrėžimas	19
1.5. Etninės kultūros srities veiklomis kuriamų produktų apibrėžimas.....	19
2. Etninės kultūros srities Proceso ir Projektų nusakymas	21
2.1. Etninės kultūros santykis su profesionaliąja kūryba	27
2.2. Etninės kultūros santykis su mėgėjų kūryba	29
2.3. Etninės kultūros Proceso ir Projekto nusakymas kitais, su etninės kultūros srities Proceso ir Projektais susijusiais, aspektais	30
3. Etninės kultūros srities Proceso ir Projektų duomenys ir duomenų šaltiniai	31
4. Etninės kultūros srities Proceso ir Projektų vertinimo ir stebėsenos metodai.....	33
4.1. Etninės kultūros srities Proceso ir Projekto kokybės vertinimo pagrindinės metodologinės strategijos	33
4.2. Etninės kultūros srities Proceso ir Projekto kokybės vertinimo kriterijai ir rodikliai.....	35
4.2.1. Etninės kultūros srities Proceso vertinimo kriterijai ir rodikliai	35
4.2.2. Etninės kultūros srities Projekto vertinimo kriterijai ir rodikliai	38
5. Etninės kultūros srities Proceso ir Projektų Kriterijų ir Rodiklių sąrašai.....	40
5.1. Etninės kultūros srities Proceso ir Projekto Kriterijai profesionaliosios kūrybos atžvilgiu	41
5.2. Etninės kultūros srities Proceso ir Projekto Kriterijai mėgėjų kūrybos atžvilgiu.....	42
5.3. Kiti, su etninės kultūros srities Proceso ir Projektais susiję aspektai	43
5.4. Ilgalaikis ir trumpalaikis etninės kultūros srities Proceso poveikis kitoms viešojo gyvenimo sritims	43
6. Stebėsenos pagal nurodytus rodiklius ekonomiškumas.....	44
6.1. Rodikliams pagrįsti reikalingų duomenų prieinamumas	44
6.1. Rodikliams pagrįsti reikalingų duomenų analizės metodai, galimos elektroninės šių duomenų apdorojimo priemonės	44
LITERATŪRA	46
PRIEDAI	
1 priedas. Klausimynas „Etninės kultūros samprata“.....	52
2 priedas. Klausimynas „Etninės kultūros veiklos ir jų metu sukuriami produktai“.....	55
3 priedas. Etninės kultūros santykis su kitomis kultūros sritimis (schema)	58

Įvadas

Etninės kultūros srities Proceso ir Projekto kokybės identifikavimo ir vertinimo paslaugos rengtos vadovaujantis šiomis metodologinėmis gairėmis:

1) etninės kultūros ekspertų (mokslininkų ir praktikų) apklausomis, jų rezultatų analize ir apibendrinimais, etninės kultūros srities Proceso ir Projekto kokybės identifikavimo ir vertinimo kriterijų bei rodiklių svarstymais per Etninės kultūros globos tarybos (toliau – EKG) posėdžius priimant kolegialius sprendimus;

2) mokslinės literatūros, teisės aktų, kitų dokumentų ir šaltinių (Lietuvos ir kitų šalių) analize, etninės kultūros plėtros būklės ir sąsajų su kitomis kultūros sritimis (švietimu, socialine aplinka, sveikatos apsauga, ekonomika ir kt.) analize, įvairių etninės kultūros pasireiškimo formų ir veiklų, jų metu sukuriamų etninės kultūros produktų kokybės analize remiantis Lietuvos ir užsienio pavyzdžiais.

Etninės kultūros ekspertų nuomonės buvo derinamos surengiant dvi apklausas ir aptariant jų rezultatus EKG posėdžiuose:

- Pirmajai apklausai (toliau – 1 apklausa) parengtas klausimynas „Etninės kultūros samprata“, kuris buvo išplatintas 40-iai respondentų – visiems EKG nariams ir 2020 m. sausio 7 d. EKG iniciatyva surengtos diskusijos „Etninės kultūros samprata“¹ dalyviams, atsakymai gauti iš 25 asmenų. Anketą sudaro 8 klausimai (žr. 1 priedą): 1) dėl etninės kultūros pasireiškimo formų (su 11 pozicijų meniu); 2) dėl etninės kultūros aprėpties laike (su 11 pozicijų meniu); 3) dėl etninės kultūros aprėpties socialiniu aspektu (su 5 pozicijų meniu); 4) dėl etninės kultūros skirstymo į pirminę ir antrinę egzistencijas (su 2 pozicijų meniu); 5) dėl etninės kultūros antrinės egzistencijos aprėpties (su 7 pozicijų meniu); 6) dėl etninės kultūros ir profesionalaus meno skirtumų (su 9 pozicijų meniu); 7) dėl etninės kultūros ir mėgėjų meno skirtumų (su 8 pozicijų meniu); 8) dėl pasiūlytos etninės kultūros, profesionalaus meno, mėgėjų meno ir globalios kultūros santykio schemos vertinimo (su 3 pozicijų meniu). Apklausos rezultatai buvo aptarti dviejuose EKG posėdžiuose (2020 m. vasario 11 d. išnagrinėti anketos 1–5 klausimai, o kovo 10 d. aptarti 6–8 klausimai), kurių metu suderinta bendra EKG narių nuomonė.

- Antrajai apklausai (toliau – 2 apklausa) parengtas klausimynas „Etninės kultūros veiklos ir jų metu sukuriami produktai“, kuris buvo išplatintas 148 respondentams – visiems EKG nariams ir regioninių EKG tarybų (Žemaitijoje, Aukštaitijoje, Dzūkijoje, Suvalkijoje ir Mažojoje Lietuvoje) nariams, iš kurių atsakymus pateikė tik 15 asmenų. Anketoje (žr. 2 priedą) pateiktas etninės kultūros veiklų (7) ir jų metu sukuriamų produktų (42) sąrašų projektas, prašant pateikti papildymus, taisymus, arba pasiūlyti kitą etninės kultūros veiklų skirstymo modelį. Anketos rezultatai buvo aptarti 2020 m. kovo 10 d. EKG posėdyje, kurio metu patvirtinti patobulinti etninės kultūros veiklų ir jų metu sukuriamų produktų sąrašai (žr. toliau šios ataskaitos 1.3. skyrelį).

- Etninės kultūros srities Proceso ir Projekto vertinimo kriterijų ir rodiklių sąrašai buvo aptarti ir suderinti nuotoliniuose EKG posėdžiuose 2020 m. balandžio 28 d. ir gegužės 12 d. bei po jų elektroniniu paštu tikslinant tų posėdžių protokolus su EKG nariais.

Etninės kultūros ekspertų nuomonės apibendrinimo ir ši Etninės kultūros srities Proceso ir Projekto kokybės identifikavimo ir vertinimo paslaugų aprašą parengė EKG pirmininkė Dalia Urbanavičienė ir EKG pirmininko pavaduotojas Jonas Rudzinskas.

¹ Žr. <http://www.ekg.lt/naujienos/diskusija-etnines-kulturos-samprata-.html>.

1. Apibrėžimai

1.1. Etninės kultūros srities apibrėžimas

Etninės kultūros apibrėžimas pateiktas Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 2 straipsnyje:

***Etninė kultūra** – visos tautos (etnos) sukurta, iš kartos į kartą perduodama ir nuolat atnaujinama kultūros vertybių visuma, padedanti išlaikyti tautinį tapatumą bei savimonę ir etnografinių regionų savitumą.*

Šio įstatymo 2 straipsnyje pateikti ir išvestinių sąvokų apibrėžimai:

***Etninės kultūros vertybės** – tautai reikšmingi dvasinės bei medžiaginės etninės kultūros užfiksuoti ir neužfiksuoti dalykai;*

***Etninės kultūros gyvoji tradicija** – tautos paveldėtos kultūros perdavimas, jos kūrimas ir atsinaujinimas;*

***Etninės kultūros paveldas** – praeityje tautos sukurtos ir iki šių dienų išlikusios etninės kultūros vertybės.*

Taigi šie apibrėžimai atspindi pagrindinius srities požymius:

- tai ne autorinė, o visos tautos kūryba, susiformavusi perduodant ją iš kartos į kartą;
- joje atsispindi tautinė tapatybė ir savimonė bei etnoregioniškumas;
- etninė kultūra yra tiek nemateriali, tiek materialinė;
- ji yra tiek praeityje sukurtas paveldas, tiek gyvoji tradicija, kuri nuolat atsinaujina perduodant paveldėtą tautos kultūrą.

Išsamiau apie etninės kultūros srities sampratą

Siekiant išsiaiškinti platesnį požiūrį, kaip reikėtų suvokti etninės kultūros srities sampratą, buvo surengta visų EKG T narių ir kvietinių ekspertų apklausa „Etninės kultūros samprata“ (žr. 1 priedą). Aptariant apklausos rezultatus EKG T posėdyje 2020 m. vasario 11 d. nutarta iš esmės vadovautis Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme įtvirtintu etninės kultūros sąvokos apibrėžimu.

Etninės kultūros sąvokoje, pateiktoje šiame įstatyme, ne veltui įvardyta, kad šią kultūrą sukūrė visa tauta (etnosas). Gana plačiai paplitusi nuomonė, kad etninė kultūra būdinga tik kaimui, tačiau ši nuomonė klaidinga. Akademikė A. Vyšniauskaitė (ji buvo viena iš minėto įstatymo kūrėjų) yra pabrėžusi, kad etninė kultūra istorijos eigoje buvo kuriama visų socialinių sluoksnių remiantis istorine savimone ir perduodant iš kartos į kartą (Vyšniauskaitė, Stoškus, 1997, p. 1). Etninės kultūros puoselėjimas būdingas ne tik valstiečiams, bet ir aukštuomenės atstovams, daug jos pavidalų gyvavo ir ypač dabar gyvuoja miestuose. Kaip pavyzdį galima paminėti bajorus, kurie garsėjo puikiais savo pagamintais tautodailės dirbiniais, o šiais laikais daugybė miesto menininkų ir kitų inteligentų užsiima, pavyzdžiui, šiaudinių sodų rišimu, tarmiškos poezijos kūrimu ir pan.². Taigi etninė kultūra apima įvairių socialinių sluoksnių tradicijas.

² Pavyzdžiui, žymus Lietuvos poetas Marcelijus Martinaitis garsėjo gebėjimu meistriškai tradiciniais būdais marginti kiaušinius; tarmiškumu pasižymi tiek jo, tiek kitų poetų ir rašytojų kūryba (išsamiau žr. Balašaitis, 2015); tarmiškus spektaklius kuria aktoriai ir režisieriai Rolandas Kazlas, Algis Latėnas ir kt.; vieno žinomiausių Lietuvos skulptorių Juozo Mikėno kūryba buvo grįsta būtent tautodaile; naujausias pavyzdys – populiaros grupės „Skylė“ lyderis Rokas Radzevičius per šiemet dėl pandemijos paskelbtą karantiną ėmėsi koplytstulpių gamybos, ir t.t. Ypač didelė įvairių socialinių sluoksnių dalyvavimo įvairove pasižymi folkloro ansambliai,

Etninės kultūros objektas yra labai platus, apimantis įvairias paveldėtas kultūros vertybes, aprėpiančias visą žmogaus būtį. Siekiant išsamiau paaiškinti Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme pateiktą etninės kultūros sąvokos apibrėžimą, EKGK sudarė ir patvirtino įvairių *etninės kultūros raiškos formų sąrašą* vadovaujantis minėtos 1-osios apklausos rezultatais. Šį sąrašą sudaro:

- *papročiai, šventės, apeigos* – kalendorinės, darbo, šeimos, žmogaus gyvenimo ciklo, bendruomeninės šventės, papročiai ir apeigos, šokių vakaronės, gegužinės, pirties papročiai, miestelių bei miestų tradicinės šventės ir kt.;
- *tradiciniai santykiai tarp žmonių* – paprotinis etiketas, etika, vaikų auklėjimas, šeimos narių ir giminių bendravimas, giminystė ir giminiavimasis, socialinė pagalba ir kt.;
- *tradicinė gyvenamoji aplinka* – etninė architektūra (etnografiniai kaimai, sodybos, statiniai, smulkioji architektūra, interjeras), tradicinis kultūrinis kraštovaizdis;
- *tradicinės augalų ir gyvūnų veislės* – nacionalinės senosios augalų ir gyvūnų veislės, ne mažiau 50 metų auginamos Lietuvoje ir išlaikiusios veislės susiformavimo pradžioje turėta genotipą;
- *tradicinės ūkinės veiklos formos* – žemdirbystė, sodininkystė, daržininkystė, gyvulininkystė, paukštininkystė, bitininkystė, žvėrininkystė, miško verslai, medžioklė, žvejyba, transporto priemonės ir kt.;
- *tradiciniai prekybos būdai* – mugės, turgūs, jomarkai ir kt.;
- *kulinarinis paveldas ir tradicinė mityba* – maisto produktai ir gėrimai, maisto gaminimas, valgymas ir gėrimas, maisto gamybos rakandai, stalo inventorių ir kt.;
- *tradiciniai amatai ir tautodailė* – taikomieji dirbiniai (keramikos, juvelyrikos, medžio, metalo, odos, vytelių, šaknų ar šiaudų gaminiai bei tekstilės dirbiniai), vaizduojamoji tautodailė (skulptūros, tapybos ir grafikos darbai, karpiniai), paprotinė dailė (margučiai, verbos ir kt.), kryždirbystė, kiti tradiciniai amatai;
- *tradicinė apranga ir išvaizda* – tautinis kostiumas, archeologinis kostiumas, kostiumo dėvėseną, tradicinės šukuosenos ir kt.;
- *sakytinis folkloras* – pasakojamoji tautosaka (pasakos, sakmės, legendos, padavimai, pasakojimai, anekdotai ir kt.), retorinė tautosaka (oracijos, tostai, sveikinimai ir linkėjimai, atminimai ir kt.), smulkioji tautosaka (patarlės, mįslės, priežodžiai, posakiai, greitakalbės, skaičiuotės, maldelės ir kt.);
- *muzikinis folkloras* – dainuojamasis folkloras (dainos, giesmės, sutartinės, raudos, baladės, lopšinės, garsų pamėgdžiojimai ir kt.), instrumentinis folkloras (šokių muzika, griežiamos dainos, giesmės, instrumentinės sutartinės ir kt.);
- *šokamasis ir žaidybinis folkloras* – šokamosios ir žaidžiamosios sutartinės, grupiniai šokiai ir žaidimai (rateliai), šokiai (poriniai, kadriliniai ir kt.), spėjimo, fantiniai, stalo ir kiti žaidimai;
- *tradiciniai sportiniai žaidimai (etnosportas)* – jėgos išbandymo, komandiniai, taiklumo ir kiti judrieji žaidimai, žirgų sportas ir kt.;
- *tradicinė vaidyba* – klojimo teatras, persirengėlių vaidinimai ir kt.;

tradicinių šokių klubai ir kiti etnokultūriniai kolektyvai – juose aktyviai dalyvauja verslininkai, programuotojai, gydytojai, fizikai, dailininkai, fotografai ir kiti menininkai, mokytojai, statybininkai ir t.t.

- *tradiciniai kalbiniai reiškiniai* – tarmės, šnektos ir pašnektės, vietovardžiai, asmenvardžiai, pravardės, gentivardžiai (giminės narių pavadinimai), liaudiškoji terminija, liaudies etimologija ir kt.;

- *tradicinė žinija* – liaudies kalendorius ir laiko skaičiavimas, metereologija, astronomija, medicinos, veterinarijos, technologijos ir kitos žinios;

- *liaudiškas pamaldumas ir tradicinė pasaulėžiūra*, su jais susiję tradiciniai simboliai, vaizdiniai, mitologija, maginės praktikos, pranašavimai ir būrimai, prietarai.

Kaip rodo Lietuvių etninės kultūros draugijos 2017 m. atlikto tyrimo „Etninės kultūros vertybinės nuostatos“ (toliau – LEKD tyrimas) duomenys, šiuolaikiniame gyvenime kaip ryškiausias etninės kultūros apraiškos įvardijamos tradicinės kalendorinės šventės, archajiški simboliai, sutartinės, muzikavimas, dainos ir šokiai, tautodailės raiška, paprotinė etika, baltų pasaulėžiūra ir religija, etnoregioninė savimone bei tarmės.

Dažnai sąvokos „etninė kultūra“ sinonimu laikoma „**tradicinė kultūra**“, ypač tarptautiniame kontekste. Tradicinės kultūros, dar pavadintos „folkloru“ ir „populiaria kultūra“, sąvoka buvo apibrėžta 1989 m. paskelbtose UNESCO „Rekomendacijose dėl tradicinės kultūros ir folkloro apsaugos“ (angl. *UNESCO Recommendations on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore*, toliau – UNESCO Rekomendacijos). Šiose UNESCO Rekomendacijose pateiktas toks folkloro (arba tradicinės ir populiaros kultūros) apibrėžimas:

Folkloras (arba tradicinė ir populiarą kultūra) yra tradicijomis grindžiamos kultūros bendruomenės kūrybinių visumų, išreikšta grupės ar asmenų ir pripažinta kaip atspindinti bendruomenės lūkesčius tiek, kiek jie atspindi jos kultūrinę ir socialinę tapatybę; jos standartai ir vertybės perduodami žodžiu, imituojant ar kitomis priemonėmis. Jo formos, be kita ko, yra kalba, literatūra, muzika, šokis, žaidimai, mitologija, ritualai, papročiai, rankdarbiai, architektūra ir kiti menai.

Apibūdinant folkloro identifikavimą, UNESCO Rekomendacijose nurodoma: „Folkloras, kaip kultūrinės raiškos forma, turi būti saugoma tam tikros grupės (šeimos, profesinės, nacionalinės, regioninės, religinės, etninės ir kt.) arba tai grupei, kurios tapatumą ji išreiškia.“. Taigi pabrėžiama, kad svarbiausias folkloro arba tradicinės kultūros požymis – jos reikšmė įvairaus pobūdžio žmonių grupėms, tarp kurių paminėtos ne tik etninės, regioninės ir nacionalinės (pastarosios gali būti siejamos tiek su tauta, tiek su valstybės piliečiais), bet ir profesinės žmonių grupės (pastarosios galėtų būti siejamos su žemdirbiais, gyvulių augintojais, amatininkais ir pan.). Terminą „folkloras“ 1846 m. sukūrė William Thomas, turėdamas omenyje tradicinius žmonių grupės įsitikinimus, elgesio manieras, papročius, pastebėjimus, prietarus, balades, patarles, mitus, pasakas ir praktiką, kas apibendrintai reiškė žmonių išmanymą³. Iš esmės šiose UNESCO rekomendacijose naudojamas folkloro ar tradicinės kultūros terminas sietinas tik su nematerialiuoju kultūros paveldu, todėl nėra visiškai tolygus etninės kultūros sampratai, kuri apima tiek nematerialias, tiek materialias kultūros vertybes.

UNESCO nurodyta termino tradicinė kultūra (folkloras) sąsaja su „etnine grupe“ atitinka etnologų apibrėžtus įvairių rūšių etninius junginius, arba „etnosus“ – gentį (pavyzdžiui, istoriškai susiformavusias gentis – žiemgalius, sėlius, žemaičius ir pan.); tautą (pavyzdžiui, lietuvių, ukrainiečių, lenkų ir pan.); naciją (etnosocialinę bendriją, turinčią savo teritorinį suverenitetą ir administraciją; pavyzdžiui, ta prasme yra įvardijama „Lietuvos tauta“); giminingų tautų grupę (pavyzdžiui, baltų, slavų, germanų ir pan.).

³ Žr. <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=a806fd78-711e-4811-a881-ed269533b635>

Terminas „etninė tauta“ vartojamas gana retai (jo nėra ir šioje ataskaitoje) – jis reiškia žmonių bendriją, turinčią savivardį (*ethnonimą*), save suvokiančią, istoriškai susiformavusią tam tikroje teritorijoje. Galima teigti, kad tai yra savo etninėse žemėse gyvenanti tauta: pavyzdžiui, lietuviai kaip etninė tauta gyvena ne tik savo sukurtoje valstybėje Lietuvoje, bet ir savo etninėse žemėse už mūsų valstybės ribų – dalyje Lenkijos, Baltarusijos, Latvijos, Rusijos. „Tautos“ sąvoka yra platesnė (lyginant su etnine tauta) ir prilygsta „tautybei“, o tos pačios tautybės asmenys ar jų bendruomenės gali gyventi įvairiausiose pasaulio šalyse, ne tik savo etninėse žemėse. Tautiečiai, gyvenantys ne savo etninėse žemėse, o kitų etninių tautų valstybėse, vadinami „tautine mažuma“. Praktikoje įvairūs terminai dažnai naudojami kaip sinonimai – „tautinės mažumos“, „tautinės bendrijos“, „etninės mažumos“ „etninės bendrijos“, tačiau, anot Yves Plasseraud, šios sąvokos nėra tapačios: lyginant su tautine mažuma, sąvoka „etninė mažuma“ „yra daug platesnė ir galinti turėti daug niuansų (kalbinės mažumos, čiabuviai), tačiau pagrindinė sąlyga apibrėžiant turėtų būti suprantama kaip bendruomenė, gyvenanti mažumos sąlygomis ir neturinti brandžios tautinės savimonės“ (Plasseraud, 2006, p. 42). Visgi mokslininkai pripažįsta, kad norminė „tautinės mažumos“ samprata tarptautiniu lygiu dar nėra sukurta (Katuoka, 2012, p. 1189).

Tautos susikūrimą sociologai aiškina dvejopai: 1) primordialistai pabrėžia su tam tikra tauta tapatinamų žmonių bendrą istorinę praeitį, iš kartos į kartą perduotas tradicijas, idėjas, ženklus, elgesio ir bendravimo būdus – iš esmės bendrą kultūrą, kuri sieja žmones; 2) konstruktyvistai kalba apie tautos kaip socialinio darinio susikūrimą, kurio nariai aiškiai apsisprendžia ir pripažįsta, kad priklauso tai pačiai tautai, turi nusistatę savitarpio teises ir įsipareigojimus (Gellner, 1996, p. 22). Pastarasis požiūris priartina tautos sampratą prie nacijos apibrėžimo.

Būtina atsižvelgti, kad Vidurio ir Rytų Europoje formavosi savitas santykis tarp tautos ir nacijos kūrimosi. Filosofas Alvydas Jokubaitis teigia, kad šiame regione tautų susikūrimui lemiamą reikšmę turėjo kultūrinis žmonių apsisprendimas, todėl tuo remiantis jis pabrėžia: „Pamiršus apie tautinės kultūros puoselėjimo uždavinius ir apsiribojus universaliais konstitucijos, demokratijos ar socialinės gerovės principais, tautinės valstybės idėja regione netenka prasmės. Net ir kritiškai vertinant nacionalizmą, reikia pripažinti, kad Vidurio ir Rytų Europos valstybės sunkiai įsivaizduojamos be tautos. Sunaikinus pastarąją, dingsta politinės atsakomybės prasmė.“ (Jokubaitis, 2011).

UNESCO Rekomendacijoje sąvoka tradicinė kultūra taikoma ir „regioninėms grupėms“, kurios gyvena tam tikrose teritorijose, kurios įvardijamos kaip regionai. Regionams turėtų būti būdingas istorinis ir kultūrinis savitumas, tik tuomet susiformuoja žmonių regioninė savimonė: „Regioninės savimonės regionai – tai regionai, išskiriami pagal gyventojų kultūrinės, etninės, subetninės ar regioninės savimonės, tapatumo esamą ar buvusią raišką teritorijoje, kai gyventojai save sieja su konkrečiu regionu, jo teritorija, pavadinimu.“ (Ragauskaitė, 2015, p. 61). Vokiečių antropologas Ingo Šrioderis (*Ingo Schröder*) nurodo, kad regioną reikšminga erdve paverčia būtent jame gyvenantys žmonės, kurie tam regionui suteikia savitą prasmę ir vertę, yra emociškai prie jo prisirišę, o iš to kyla regioninis tapatumas, regioninė kultūra ir regioninio paveldo idėja (Schröder, 2007, p. 77-90).

Tradicinės kultūros sampratą dar labiau nei UNESCO išplėtojo Pasaulinė intelektinės nuosavybės organizacija (angl. *World Intellectual Property Organization*, toliau – WIPO), tiksliau apibūdindama tradicinės kultūros raiškos formas (angl. *traditional cultural expressions*), per kurias pasireiškia tradicinė kultūra. Tačiau skirtingai nei UNESCO Rekomendacijose, pagal WIPO tradicinės kultūros raiškos yra dviejų rūšių – materialios ir nematerialios. Jos apima:

- žodinę raišką ar simbolius (pasakojimus, epus, legendas, pasakas, mįslės ir kt.);
- muzikinę raišką (dainas, instrumentinę muziką);

- veiksmo raiškas (šokius, žaidimus, ritualus ir kt.);
- materialias raiškas (piešinius, tapybą, tatuiruotes, raižiniai, skulptūras, keramiką, terakotą, vario tapybą, mozaiką, medžio darbus, akmenis, metalo dirbinius, papuošalus, pinamus krepšius, rankdarbius, stiklo gaminius, tekstilę, kilimus ir kt.);
- nematerialias raiškas, atspindinčias tradicines minties formas;
- architektūrinės formas.

Anot WIPO, pagrindiniai tradicinės kultūros raiškos formų bruožai yra šie:

- jos perduodamos iš kartos į kartą arba imituojant;
- atspindi bendruomenės kultūrinę ir socialinę tapatybę;
- jas sudaro būdingi bendruomenės paveldo elementai;
- jas sukuria nežinomi autoriai ir (arba) asmenys, kuriems bendruomenė suteikia teisę, atsakomybę ar leidimą tai daryti;
- jos dažnai nėra kuriamos komerciniais tikslais, bet daugiau kaip apeiginės ir kultūrinės raiškos priemonės;
- jos nuolat tobulėja ir yra atkuriamos bendruomenės viduje⁴.

Pagal šiuos WIPO apibūdinimus tradicinės kultūros sąvoka būtų artimesnė etninei kultūrai.

Atkreiptinas dėmesys, kad minėtame WIPO sąrašė kai kurie tradicinės kultūros raiškos formų bruožai pabrėžtinai siejami su „bendruomenės“ sąvoka. Pastaroji apibrėžiama įvairiai, o bene tiksliausiai šią sąvoką apibūdino sociologai: bendruomenė „*susideda iš asmenų, esančių socialinėje sąveikoje tam tikroje geografinėje vietoje ir turinčių vieną ar daugiau bendrų ryšių, – jungiasi su kitomis bendruomenėmis per kultūrą ir įsitikinimų sistemas, interesus, bendrą veiklą*“ (Leliūgienė ir Sadauskas, 2011, p. 1293). Bendruomenės gali būti įvairių tipų – vietos, veiklos, institucinės, virtualios, interesų ir profesinės. Detaliau bendruomenės skirstomos remiantis šiais aspektais: tikslai; sociologiniai bruožai; vaidmuo dalijantis žiniomis; dydis; socialiniai-kultūriniai ypatumai, bendruomenės vidaus prigimtis, funkcionalumas; asmens kuriamas tapatumas (ten pat). Tradicinė kultūra labiausiai siejasi su vietos bendruomenėmis, tačiau šiais laikais tradicijų puoselėjimu vis aktyviau užsiima tam tikros interesų bendruomenės (pavyzdžiui, tradicinių šokių klubų judėjimo, folkloro ansamblių, žygėvių ir kitos bendruomenės).

Pastaruoju metu internetinėje erdvėje sklinda gerokai išplėtotą tradicinės kultūros sampratą, propaguojama ypač užsienyje. Apibūdinant tradicinę kultūrą tvirtinama, kad tai yra iš kartos į kartą perduodama patirtis, tačiau ji gali gyvuoti ne tik tautos ar bendruomenės lygmenyse, bet ir peržengti jų ribas. Paaikškinant šią tradicinės kultūros sampratą pateikiami pavyzdžiai⁵, tarp kurių galima rasti ne tik artimų etninei kultūrai pavyzdžių (paprutinis elgesys, šventės, apeigos, tradicinis gyvenimo būdas, tikėjimai, žinija, tradiciniai amatai ir ūkio formos, tradicinė architektūra, meno tradicijos, kalbos), bet ir gerokai nuo jos nutolusių, pavyzdžiui:

- laisvalaikio praleidimas – hobiai, sportas, pramogos, kurie turi tam tikrą istoriją ir perduodami savo vaikams;
- ne tik tradiciniai valgiai, bet ir perduodamas iš kartos į kartą kasdienis socialinis maitinimasis, su šventėmis ir laisvalaikiu siejamas maistas (pvz., vasarą ledai);
- mados – apimant ne tik tradicinius kostiumus, siejamus su šventėmis ar apeigomis, bet ir su profesijomis bei laisvalaikiu;

⁴ Išsamiau žr. <https://www.wipo.int/tk/en/folklore/>; <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=a806fd78-711e-4811-a881-ed269533b635>

⁵ Išsamiau žr. <https://simplicable.com/new/traditional-culture>.

- muzikinės tradicijos – apimant tiek folklorą, tiek muzikos notaciją, teoriją, elementus, instrumentus ir įvairius stilius.

Ši tradicinės kultūros samprata mažai skiriasi nuo „populiariosios kultūros“ sampratos. Terminas „populiarioji kultūra“ buvo sukurtas XIX amžiaus viduryje ir iš pradžių reiškė žmonių kultūrinės tradicijas, priešpastatomas valdančiųjų klasių „oficialiajai kultūrai“. Tačiau po Antrojo pasaulinio karo populiariosios kultūros sąvoka ėmė keistis, įtraukdama masinės kultūros, vartotojų kultūros, įvaizdžio kultūros, žiniasklaidos kultūros prasmes. Šiandien populiarioji kultūra (arba „popkultūra“) reiškia konkrečios visuomenės tradicijas ir materialią kultūrą, kurios produktai (muzika, vaizduojamasis menas, literatūra, mados, šokiai, filmai, kibernetinė kultūra, televizija ir radijas, etc.) yra plačiai vartojami visuomenės daugumos⁶. Taigi dabartiniu metu sąvoka „populiarioji kultūra“ apibrėžiama labai įvairiai (pvz., britų žiniasklaidos specialistas John Storey pateikė net šešis skirtingus populiariosios kultūros apibrėžimus, žr. Storey, 2015), tačiau dažniausiai populiarioji kultūra siejama arba su masine kultūra, arba su liaudies kultūra: pirmuoju atveju ji vertinama kaip prekė, pagaminta vadovaujantis pelno siekiu ir parduodama vartotojams, o antruoju atveju atkreipiamas dėmesys į įvairias subkultūras – jaunimo, etninių grupių ir pan. Tačiau abiem atvejais populiarioji kultūra atskiriama nuo aukštosios (profesionaliosios) kultūros ir įvairių institucinių kultūrų (politinės kultūros, švietimo kultūros, teisinės kultūros ir kt.)⁷.

Visgi akivaizdu, kad UNESCO Rekomendacijose šalia „folkloro“ ir „tradicinės kultūros“ paminėtas „populiariosios kultūros“ terminas sietinas tik su antrąja versija – su liaudies kultūra, įvairiomis tam tikrose bendruomenėse gyvuojančiomis subkultūromis.

Etninę kultūrą pastaruoju metu linkstama tapatinti su **nematerialiu kultūros paveldu**, kurio apibrėžtis pateikta UNESCO 2003 m. priimtoje Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijoje (toliau – NKP konvencija):

Nematerialus kultūros paveldas – tai ilgainiui nusistovėjusi veikla, vaizdai, išraiškos formos, žinios, įgūdžiai, taip pat su jais susijusios priemonės, objektai, žmogaus veiklos produktai ir su jais susiję kultūros erdvės, kuriuos bendruomenės, grupės ir kai kuriais atvejais pavieniai žmonės pripažįsta savo kultūros paveldo dalimi. Šį nematerialų kultūros paveldą, perduodamą iš kartos į kartą, bendruomenės ir grupės nuolat atkuria reaguodamos į savo aplinką, į sąveiką su gamta ir savo istorija, ir jis joms teikia tapatybės ir tęstinumo pojūtį, tokiu būdu skatindamas pagarbą kultūrų įvairovei ir žmogaus kūrybingumui.

NKP konvencijoje nurodoma, kokiose srityse reiškiasi nematerialus kultūros paveldas:

a) žodinės kūrybos tradicijose ir išraiškos formose, įskaitant kalbą kaip nematerialaus kultūros paveldo raiškos priemonę;

b) atlikėjiškame mene;

c) papročiuose, apeigose ir šventiniuose renginiuose;

d) žiniijoje – su gamta ir visata susijusiose mokslo srityse ir veikloje;

e) tradiciniuose amatuose.

Atkreiptinas dėmesys, kad pagal NKP konvenciją nematerialiu kultūros paveldu UNESCO realiai nepripažįsta kai kurių etninei kultūrai būdingų nematerialių dalykų:

⁶ Žr. <https://www.thoughtco.com/popular-culture-definition-3026453>

⁷ Išsamiau žr. <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199756384/obo-9780199756384-0193.xml>; <https://www.thoughtco.com/popular-culture-definition-3026453>.

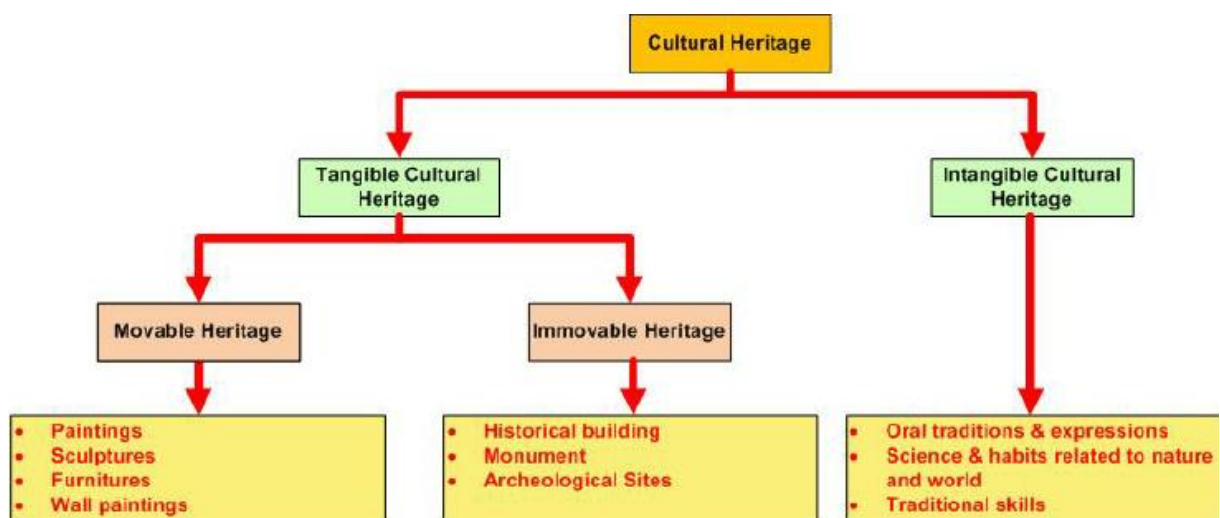
pavyzdžiui, NKP statusas nesuteikiamas tarmėms, šnektoms, kaip ir apskritai kalboms⁸. Kita vertus, nematerialiuoju kultūros paveldu pripažįstami kai kurie daugiau su profesionaliuoju menu ar mėgėjų menu nei su etnine kultūra susiję reiškiniai: pavyzdžiui, remiantis NKP konvencija į UNESCO „Reprezentatyvų žmonių nematerialaus kultūros paveldo sąrašą 2008 m. buvo įrašytos Baltijos valstybių Dainų ir šokių šventės, kurių repertuaro pagrindą sudaro profesionalių menininkų sukurti autoriniai kūriniai, atliekami profesionalių ar mėgėjų kolektyvų (Lietuvoje dainų šventėse tik 1990m. atsirado „Folkloro diena“, kuris sudaro palyginti labai mažą šventės dalį).

Nors NKP konvencija aa nematerialųjį paveldo aspektą, bet, paminėdama žmogaus veiklos produktus, iš dalies aprėpia ir materialuosius jo pavidalus – veiklos rezultata, kurio formą, išraiškos būdą sąlygoja perimtos tradicijos, technologijos ir įgūdžiai, grindžiami tautinės pasaulėžiūros ypatumais, simbolika ir grožio kriterijais, o taip pat asmeniniais gebėjimais, kūrybingumu ir meistriškumu.

Svarbu pabrėžti, kad nematerialaus kultūros paveldo apsaugą reglamentuojančios priemonės turi iš esmės skirtis nuo materialaus kultūros paveldo apsaugos priemonių, kadangi to reikalauja skirtingas materialaus ir nematerialaus paveldo pobūdis: siekiant užtikrinti materialaus paveldo apsaugą sudaromi įvairūs reglamentai, nustatomi draudimai, už jų nepaisymą skiriamos baudos ir pan., o nematerialaus paveldo išsaugojimo metodai daug subtilesni – akcentuojama bendruomeniškumo, tinkamų socialinių sąlygų, kultūrinio perimamumo, edukacijų, paskatinimų ir kitų veiksmų svarba. Neveltui UNESCO ir ES nejungė į vieną materialaus ir nematerialaus paveldo apsaugos, sukūrė atskiras konvencijas:

- materialiam paveldui – UNESCO „Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo globos konvencija“ 1972 m.; Europos Tarybos „Europos architektūros paveldo apsaugos konvencija“ 1985/1992 m.; Europos Tarybos priimta „Europos kraštovaizdžio konvencija“ 2002 m.;
- nematerialiam paveldui – aptariamoji UNESCO „Nematerialaus kultūros paveldo konvencija“ 2003 m.

Apibrėžiant „kultūros paveldo“ sampratą, UNESCO pateikė kultūros paveldo klasifikaciją, kurioje kultūros paveldą sudaro dvi atskiros paveldo rūšys – nematerialus ir materialus paveldas (pastarasis dar skirstomas į nekilnojamąjį ir kilnojamąjį paveldą)⁹:

⁸ UNESCO pranešime „Žodinės tradicijos ir raiškos, įskaitant kalbą kaip nematerialaus kultūros paveldo nešėją“ teigiama: „Nors kalba yra daugelio bendruomenių nematerialaus paveldo pagrindas, atskirų kalbų apsauga ir išsaugojimas nepatenka į 2003 m. Konvencijos taikymo sritį, nors jos įtrauktos į 2 straipsnį kaip nematerialaus kultūros paveldo perdavimo priemonė“ (žr. <https://ich.unesco.org/en/oral-traditions-and-expressions-00053>).

⁹ Žr. https://www.researchgate.net/figure/Cultural-Heritage-Classification-From-UNESCO_fig1_267994765.

Etninės kultūros materialiosios formos priskiriamos tiek nekilnojamajam, tiek kilnojamajam kultūros paveldui. Tačiau šios dvi materialaus paveldo rūšys yra įvairialypės ir apima ne vien etninės kultūros materialųjį paveldą, štai Lietuvos pavyzdžiai:

- *Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo* laukui priklauso ne tik etnografiniai kaimai, sodybos, piliakalniai, mitologiniai objektai, bet ir žymių profesionalių kūrėjų suprojektuoti statiniai, parkai, monumentai, inžinieriniai techniniai objektai ir pan;

- *Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių įstatymo* laukas apima ne tik etnografinius eksponatus (muziejinius darbo įrankius, tekstilinius, medinius, keramikinius, šiaudinius, tošinius ir kitus dirbinius, margučius, skrynias, transporto priemones ir pan.), bet ir profesionaliai kultūrai priskiriamus eksponatus (vaizduojamosios ir taikomosios dailės kūrinius, muzikos instrumentus, rankraščius, žemėlapius, knygas, kitus leidinius ir t.t.).

Kita vertus, ***etninę kultūrą priskirti vien paveldui būtų klaidinga***. Toks priskyrimas galėtų būti tik sąlyginis, panašiai kaip lietuvių kalbos. Etninė kultūra didesne dalimi yra ne paveldas, o tautinė savimonė ir gyvoji tradicija, kuri reiškiasi visose tautos gyvenimo srityse – ne tik kultūros, bet ir švietimo, mokslo, žemės ūkio, turizmo, vidaus ir užsienio politikos, darbo ir socialinės apsaugos, t.t. Požiūris į etninę kultūrą kaip vien į paveldą Europos integracijos kontekste yra viena iš grėsmių etninės kultūros kaip aktualaus tapatybę formuojančio veiksnio išsaugojimui, o Lietuvos teisės aktuose pabrėžiama tapatybės formavimo funkcija yra deramas saugiklis nuo bandymų etninę kultūrą interpretuoti kaip vartojamą paveldą, bet ne esminę tautos gyvasties išsaugojimo sąlygą.

Taigi etninė kultūra tik tam tikra dalimi atitinka tiek materialų kultūros paveldą, tiek nematerialų kultūros paveldą, tiek apskritai kultūros paveldą.

Etninė kultūra yra gyva, jei nuolat atsinaujina atspindėdama laikmečio reikalavimus, tačiau tuo pačiu išsaugodama savo esminį turinį ir prasmę. Svarbu atsižvelgti į tai, kad ***etninės kultūros raiškos formos skirstomos į pirminę ir antrinę egzistencijas***, kurias galima įvardyti kaip pirminę ir antrinę tradicijas¹⁰:

- „pirminė tradicija“ yra natūrali, gyvuoja bendruomeninėje aplinkoje įvairiomis formomis ir yra savaime perimama socialinėje aplinkoje;

- „antrinė tradicija“ – įvairių puoselėtojų (mokytojų) sąmoningai (at)kuriama dirbtinai sukurtoje aplinkoje, vykdant įvairių pirminėje tradicijoje sukurtų dalykų atranką, didelį dėmesį teikiant estetikai, vertingumui (archajiškumui) ar kitiems elementams.

Be abejonės, etninės kultūros srities savitumą labiausiai atspindi pirminė tradicija, o antrinė tradicija yra išaugusi iš pirminės. Ne veltui Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 8 straipsnio 4 dalyje nurodoma, kad reikia remti „*autentiškas, natūralioje aplinkoje gyvuojančias etninės kultūros raiškos formas*“. Kita vertus, tame pačiame įstatymo straipsnyje kalbama apie būtinybę skatinti tiek etnokultūrinių tradicijų gaivinimą, tiek etnine kultūra pagrįstų naujų projektų kūrimą ir tam skirti valstybės prioritetą:

„Valstybė teikia pirmenybę etnine kultūra pagrįstiems architektūros, kraštovaizdžio, gamtosaugos, turizmo, regioninių tradicijų gaivinimo projektams“ (įstatymo 8 str. 5 dalis);

¹⁰ Išsamiau apie pirminę ir antrinę tradicijas žr. Bakka, 2002; Nahachewsky, 2001; Skrodenis, 2005.

„Valstybė skatina ir remia kalendorinių švenčių, amatų, sporto šakų, žaidimų bei kitų etnine kultūra pagrįstų veiklos formų gaivinimą bei populiarinimą“ (įstatymo 8 str. 6 dalis).

Kitos Europos šalys taip pat prioritetą teikia autentiškų etninės kultūros formų išsaugojimui ir jų tęstinumui, o įvairių etnokultūrinių sričių gaivinimo judėjimai grindžiami aiškia atrama į autentišką tradiciją. Pavyzdžiui, Vengrija ir Norvegija pasižymi ypatinga sėkme plėtojant tradicinių šokių gaivinimo judėjimus, kuriuose prioritetas teikiamas autentiškoms šokių formoms vengiant modernizacijų ir svetimų įtakų, siekiant išsaugoti regioninius ir lokalius savo krašto šokių savitumus¹¹.

Kalbant apie antrinę tradiciją, dažnai naudojamas ir „folklorizmo“ terminas (jį pirmą kartą 1970-ųjų pradžioje panaudojo vokiečių mokslininkai, susidomėję folkloro panaudojimu turizmo pramonėje), kuris reiškia bet kokią tradicijos panaudojimą už kultūrinio konteksto, kuriame ji buvo sukurta, ribų. Pastaruoju metu folklorizmui priskiriamos labai įvairios jo formos – tiek folkloru paremtas profesionalus menas, tiek TV reklama su pasakų personažais, net akademinės folkloro studijos¹².

Etninės kultūros srities ekspertai pabrėžia, kad tik gilus autentiškų tradicijų išmanymas leidžia sėkmingai plėtoti folklorizmą (arba antrines etnokultūrinės tradicijas) išsaugant esminius tautinio identiteto požymius. Tačiau dėl kompetencijos etninės kultūros srityje trūkumo dažnai susiduriama su įvairiomis problemomis.

Neretai pasitaiko, kad neišmanant tikrųjų tradicijų sukuriama gerokai su jomis prasilenkiantys kūriniai, kurios galima pavadinti „pseudo-folkloru“. Užsienyje jau daugelį metų šiam reiškiniui pavadinti taikomas *fakelore* terminas (liet. „klaidinantis folkloras“), kuris apibrėžiamas taip:

Fakelore arba pseudo-folkloras yra neautentiškas, sukurtas dirbtinis folkloras, pateikiamas tarsi būtų išties tradicinis.

Šis terminas gali būti taikomas įvardijant autorių sukurtas naujas neva liaudies dainas ar pasakas, taip pat modifikuotą ir pritaikytą šiuolaikiniam skoniui folklorą, kuris klaidingai pateikiamas tarsi būtų autentiškas¹³. Tokia kūryba buvo plačiai paplitusi sovietmečiu, kai visokeriopai buvo palaikoma naujo „liaudies meno“ kūryba, sukurta įvairių autorių ir įtraukta į masiškai steigiamų tautinių šokių kolektyvų, dainų ir šokių ansamblių, modifikuotų liaudies instrumentų ansamblių repertuarą. Deja, tokia kūryba ne tik klaidingai buvo pateikiama kaip „liaudies“, bet ir turėjo paklusti sovietinei propagandai, tam tikroms normoms, kurias padiktuodavo sąjunginės apžiūros ir pan.

Kita vertus, pastaruoju metu tyrinėtojai pastebi, kad kai kurie *fakelore* pavadinti kūriniai ilgainiui prigyja visuomenėje, ją veikia ir tampa kultūrinės tradicijos dalimi, neretai net pakeisdami autentiškas folkloro formas (Bates, 2014). Tokios tendencijos ypač pastebimos tuomet, kai pseudo-folklorinė autorinė kūryba labiau atitinka tradicinės kūrybos principus.

¹¹ Išsamiau žr. Bakka, 2018; Bakka, 2012; Quigley, 2014..

¹² Žr. <https://www.definitions.net/definition/fakelore>.

¹³ Terminą *fakelore* 1950 m. sukūrė amerikiečių folkloristas Richardas M. Dorsonas, pateikdamas kaip pavyzdį 1923 m. rašytojo Edwardo J. O'Reilly išgalvotą kaubojų Pecoss Bill, pristatytą kaip Amerikos vakarų liaudies didvyrį. Sąvoka *fakelore* išpopuliarėjo nuo 1970-ųjų, kai akademiniai folkloristai, pirmiausia Amerikoje, ėmė atkreipti dėmesį į atvejus, kai tradicijos buvo sugalvojamos arba pritaikomos siekiant komercinės naudos. Ši samprata buvo greitai išplėsta, apimant bet kokią neteisingą tradicinės kultūros įvaizdžio sukūrimą ir puoselėjimą, vadovaujant tam tikrai kultūroje dominuojančiai grupei. Išsamiau žr. <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095808923>; <https://www.definitions.net/definition/fakelore>.

Atrodytų, kad su pseudo-folkloru galima būtų palyginti „**post-folklorą**“ (dar vadinamą šiuolaikiniu, modernizuotu, naujuoju arba improvizuotu folkloru), kurio terminas nurodo „*kaimiškos tradicijos tąsą miesto aplinkoje, sąmoningą folkloro gaivinimą ir puoselėjimą*“. Visgi post-folkloras, skirtingai nei pseudo-folkloras, tiek etninės kultūros puoselėtojų, tiek šio reiškinio tyrėjų priimamas nepalyginamai palankiau. Post-folkloro reiškinius Lietuvoje tyrinėjusi Eglė Gelažiūtė-Pranevičienė pabrėžia, kad kuriant postfolklorinius kūrinius būtent sąmoningumas turėtų būti esminė sąlyga, pasitelkiant folklorą kaip kūrybinę medžiagą, ją vertinant pagarbiai: „*Tiek sąmoningumas, tiek gebėjimas susitapatinti, nors ir savaime būnant savos kultūros viduje, bet gebant ir suvokti atstumą, ko gero, svarbiausios postfolklorinės kūrybos sąlygos*“ (Gelažiūtė-Pranevičienė, 2019). Tyrėja tvirtina, kad lietuviško post-folkloro kūrinių dauguma yra tikrai aukštos meninės vertės, tačiau „*kai kuriais atvejais nesusimąstant galbūt pernelyg nuslystama į vakarietiško standarto muziką*“ (ten pat). Lyginant post-folklorą su pseudo-folkloru reikia pabrėžti, kad pirmasis kuriamas remiantis pirmine tradicija ir siekiu giliai ją pažinti, o antrasis kuria naują tradiciją pavadindamas ją autentiška, nors iš tikrųjų nėra jos atitikmuo.

Su post-folkloru neretai persipina ir *worldmusic* (liet. „pasaulio muzika“) kūryba, kuri pastaruoju metu Lietuvoje populiarėja, ją taip pat linkstama priskirti etninės kultūros antrinei tradicijai. Terminas *worldmusic*, sukurtas dar 1960-ųjų pradžioje, dažniausiai naudojamas kalbant apie muziką, kuri apjungia Vakarų populiariosios muzikos stilius su nevakarietiškos etninės muzikos žanrais. Tačiau *worldmusic* nėra vien tik tradicinė liaudies muzika, nes taip pat gali apimti moderniausias pop muzikos stilius¹⁴. Todėl tapatinti *worldmusic* reiškinius su etnine kultūra būtų klaidinga. Taip pat reikia pastebėti, kad skirtingai nei post-folkloras, kuris grindžiamas savosios etninės kultūros modernizavimu, *worldmusic* kūriniams naudojami įvairių kitų kultūrų (ypač nevakarietišku) muzikos motyvai.

Apibendrinant pateiktus etninės kultūros, tradicinės kultūros, populiariosios kultūros, nematerialaus kultūros paveldo ir kitų aptartų sąvokų apibrėžimus, galima daryti šias išvadas:

1. Etninė kultūra yra artimiausia WIPO pateiktai tradicinės kultūros sampratai, tačiau nesutampa su UNESCO Rekomendacijose pateikta tradicinės kultūros (arba folkloro, populiariosios kultūros) samprata, nes pastaroji apima tik nematerialias kultūros formas. Dar labiau nuo etninės kultūros yra nutolusi pastaruoju metu užsienyje plintanti tradicinės kultūros samprata, kuri apima ne tik etnokultūrinės, bet ir populiariosios bei profesionaliosios kultūros tradicijas.

2. Etninės kultūros palyginimas su populiariąja kultūra yra pasenęs, nes pastarosios samprata per pastarąjį šimtmetį gerokai pasikeitė, įtraukdama masinės kultūros reiškinius.

3. Etninės kultūros samprata labai artima nematerialaus kultūros paveldo sąvokai, tačiau skiriasi tuo, kad apima dar ir materialias etnokultūrinės vertybes; be to, NKP statusas nesuteikiamas kai kurioms nematerialioms etninės kultūros vertybėms (pavyzdžiui, tarmėms).

4. Etninės kultūros antrinės tradicijos reiškiniai turėtų būti atsargiai vertinami atsižvelgiant į galimybę nepagrįstai jai priskirti pseudo-folkloro (*fakelore*) ir *worldmusic* reiškinius.

5. Antrinės tradicijos reiškinius turėtų vertinti tik kompetentingi etninės kultūros specialistai, išmanantys etnokultūrinės tradicijas ir jų raidos dėsniumus.

¹⁴ Išsamiau žr. Wergin, 2007; Rahkonen, 1994.

EKGT surengta 2-oji apklausa parodė, kad etninės kultūros ekspertai *ne visas su etnine kultūra susijusias veiklas linkę priskirti etninės kultūros antrinei tradicijai*. Daugiausia antrinės tradicijos etnokultūrinėmis veiklomis laikomi:

- socialinėmis funkcijomis pasižymintys reiškiniai – etnokultūrinė veikla klubuose, bendruomenėse, šventėse, vakaronėse ir kituose renginiuose, kuriuose į dalyvavimą įtraukiami visi renginio dalyviai;
- sceniniai pasirodymai, kuriuose siekiama išsaugoti artimesnę autentiškai atlikimą – tuo pasižymi daugumos folkloro ansamblių pasirodymai;
- sceniniai pasirodymai, kuriuose minimaliai modernizuojamas autentiškas atlikimas – dažniausiai tokia kūryba užsiima kai kurie folkloro ansambliai (pvz., „Gilė“, „Keisto folkloro grupė“, „Sedula“ ir pan.);
- sceniniai pasirodymai, kuriuose autentiškas folkloras kūrybiškai interpretuojamas, bet juo iš esmės remiamasi – toks atlikimas būdingas kai kuriems post-folkloro grupių kūriniais (pvz., kai kurie grupių „Atalyja“, „Žalvarinis“, „Sedula“ ir kt. kūriniai).

Apklausos dalyviai mažiau linkę priskirti etninės kultūros antrinei tradicijai šiuos reiškinius:

- sceninius pasirodymus, grindžiamus autorine menine kūryba, kurioje persveria profesionaliosios ar masinės kultūros kūrybiniai principai, nors ir remiamasi bendraisiais etninės kultūros ypatumais (pavyzdžiui, tuo pasižymi valstybinio „Lietuvos“ ansamblio bei daugumos kitų dainų ir šokių ansamblių, tautinių šokių kolektyvų, tautinių modernizuotų instrumentų ansamblių pasirodymai);
- sceninius pasirodymus, kurie iš esmės neturi sąsajų su etnine kultūra ir yra grindžiami profesionaliosios ar masinės (populiariosios) kultūros kūrybiniais principais, tačiau atlikėjai yra apsirengę tautiniais drabužiais ar kitais išoriniais požymiais siekia sukurti paviršines sąsajas su etnine kultūra (pavyzdžiui, įvairių choro kolektyvų, atliekančių profesionaliosios muzikos kūrinius, pasirodymai).

Taigi etninės kultūros antrinei tradicijai iš esmės galima priskirti tik tuos kūrinius, kuriuose aiškiai atpažįstama visuminė atrama į pirminę tradiciją, nėra profesionaliosios ar masinės (populiariosios) kultūros kūrybinių principų persvaros.

1.2. Etninės kultūros srities Proceso apibrėžimas

Etninės kultūros srities Procesas – etninės kultūros srities raida, plėtra ir (ar) laipsniškas kitimas, etninės kultūros būklės perėjimas iš vieno būvio į kitą.

Etninės kultūros raida pasižymi didžiule įvairove, susiformavusia istorijos bėgyje. Analizuojant etninės kultūros srities Procesą svarbu suvokti, kad etninė kultūra aprėpia bene visas gyvenimo sritis (kultūrą, švietimą, mokslą, aplinkosaugą, socialinį gyvenimą, ūkinę veiklą, turizmą, amatus ir verslus, sveikatos apsaugą ir t.t.), jos gyvavimas tiek seniau, tiek dabar pasižymi daugialype reikšme ir atspindi labai platų lauką. Tai yra per šimtmečius sukurtas paveldas, kurio materialios ir nematerialios formos tebegyvuoja šiandien, jas tęsiant ir savaip interpretuojant įvairiausiose gyvenimo srityse.

Kaip parodė EKGT surengta 1-oji apklausa, etninės kultūros raidos aprėptis suvokiama labai plačiai: nuo priešistorinių laikų (remiantis archeologijos ir kitais istoriniais duomenimis)

bei užrašymų istoriniuose šaltiniuose – iki dabarties. Išsamesnius duomenis apie etninės kultūros raidą buvo pradėta kaupti tik XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje, tačiau nekryptingai, dažniausiai pateikiant informaciją vien apie atskiras etninės kultūros sritis, o ne apie jų visumą ir bendrąsias kaitos tendencijas. Etninės kultūros srities natūraliai plėtrai didžiulį neigiamą poveikį padarė sovietinė okupacija, kurios metu ne tik buvo sunaikintos senosios bendruomenės ir joms būdingi gyvosios tradicijos židiniai, bet ir iškreipta etninės kultūros samprata populiarinant naujosios „liaudies kūrybos“ surogatus, kurie iš esmės atitinka pseudo-folkloro (*fakelore*) sąvoką.

Didesnis dėmesys etninės kultūros raidai ir plėtrai atsirado tik po Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo. Kita vertus, etninės kultūros reikšmė Lietuvoje pastebimai augo jau nuo 1970-ųjų – tuomet prasidėjęs etnokultūrinis sąjūdis pasklido visoje Lietuvoje ir tapo bene ryškiausiu svirtu žadinant tautinę savimonę, siekiant Lietuvos Nepriklausomybės. Tačiau iki šiol trūksta etninės kultūros proceso išsamios ir sistemingos stebėsenos ir analizės sistemos, pasitelkus kompetentingus įvairių etninės kultūros sričių žinovus.

Etninės kultūros srities Procesas pasireiškia įvairiuose kontekstuose:

- **Politinis kontekstas.** Kaip teigiama Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo Preambulėje, „*etninė kultūra yra tautos būtis, išlikimo ir tvirtumo esmė, tik savo etnine kultūra besiremianti tauta gali palaikyti savo visuomenės narių pilietinį brandumą, dalyvauti pasaulio civilizacijoje kaip lygiavertė partnerė, išlaikyti tokiai partnerystei ir bendradarbiavimui būtiną orumą, savarankiškumą ir savitumą*“. Taigi etninė kultūra yra itin svarbi puoselėjant tautinę tapatybę ir Lietuvos identitetą, nes gali padėti suvokti giluminius tapatybės sluoksnius. Politiškai tai tiesiogiai susiję su Lietuvos kaip nacionalinės valstybės statusu, kuri savo Konstitucijoje deklaruoja, kad būtent lietuvių tauta yra „*prieš daugelį amžių sukūrusi Lietuvos valstybę*“. Kuo tvirtesnė tauta savo ideologija ir tradicijomis, tuo jos saugumas didesnis, stiprėja Tėvynės meilės jausmas, todėl etninė kultūra siejama su patriotiškumu. Kaip parodė LEKD tyrimas, kai žmogus jaučia sąsają su savo tautos kultūrinėmis šaknimis, tada jis jaučiasi tvirtesnis, brandesnis, gali lengviau įveikti iššūkius, jaučia pasididžiavimą savo valstybe, jos tradicijomis ir vertybėmis. Tai, be kita ko, gali pristabdyti emigracijos procesus, pažadinti norą siekti, kad pagerėtų gyvenimo kokybė Tėvynėje, skatinti į ją sugrįžti. Užsienyje gyvenantys lietuviai ypač pabrėžia, kad jiems svarbu išsaugoti tautinę tapatybę, kurios jie ieško etninėje kultūroje, nes tauta savitumą išlaiko per papročių perdavimą iš kartos į kartą, liaudies kūrybą ir kitas tradicijas¹⁵.

Etninė kultūra labai svarbi formuojant Lietuvos įvaizdį. Kaip parodė EKG T ir LR Vyriausybės 2019 m. gruodžio 7 d. surengta konferencija „Etninės kultūros vaidmuo formuojant Lietuvos įvaizdį: iššūkiai ir galimybės“, pastaraisiais metais atlikti tyrimai rodo, jog lietuvių tapatybės dominuojantys bruožai siejami su tradicijų saugojimu, o šalies žinomumą pasaulyje formuoja šalies kultūra ir paveldas, turizmas ir žmonės¹⁶. Etninė kultūra atspindi lietuviškos kultūros savitumą, todėl reprezentuojant Lietuvą turėtų būti labiau plėtojama lietuvių etninės kultūros sklaida ne tik mūsų šalyje, bet ir užsienyje.

Kita vertus, etninė kultūra pasižymi ne tik savitumu, bet ir universaliais pradais, bendrais visoms tautoms. Todėl tie, kurie giliai domisi savo kultūra, dažniausiai nori pažinti ir kitas kultūras, nebijo sandūros su jomis. Savų papročių palyginimas su kitų tautų etnine kultūra ugdo toleranciją, užkerta kelią radikaliam nacionalizmui.

- **Kultūros ir meno kontekstas.** Etninė kultūra pasižymi ryškiais kūrybinės saviraiškos aspektais, kurie leidžia šią sritį iš dalies priskirti ir meno kategorijai. Jai būdingos labai įvairios kūrybinės raiškos formos: sakininis folkloras (ypač pasakojamoji tautosaka) atitinka literatūros sritį; dainuojamasis ir instrumentinis folkloras – muzikos sritį; šokamasis folkloras

¹⁵ Žr. išsamiau Jocys, 2016.

¹⁶ Konferencijos įrašą žr. <https://www.youtube.com/watch?v=eGElcwxH4Tg>.

– šokio sritį; žaidybinis ir vaidybinis folkloras – teatro sritį; taikomoji, vaizduojamoji ir paprotinė tautodailė, tradiciniai simboliai ir vaizdiniai – dailės sritį; tautinis kostiumas – mados dizaino sritį; tradiciniai regioninėmis ypatybėmis pasižymintys architektūriniai statiniai – architektūros sritį ir t.t. Su bendrine lietuvių kalba tiesiogiai siejasi įvairios tarmės ir šnekos, liaudiškoji terminija ir kiti kalbiniai reiškiniai.

Ne veltui WIPO pabrėžė, kad tradicinės kultūros raiškos formos yra gyvybiškai svarbios vietos bendruomenių kultūrinei ir socialinei tapatybei, jos įkūnija žinias ir įgūdžius, perteikdamos pagrindines vertybes ir naudą. Jų apsauga susijusi su kūrybiškumo, didesnės kultūrų įvairovės ir kultūrinio paveldo išsaugojimo skatinimu¹⁷. Papildant reikėtų pabrėžti, kad autentiška tradicija neatsiejama nuo variantiškumo, improvizacinių atlikimo formų.

Kita vertus, etnokultūrinė kūrybinė raiška negali būti vertinama vien meniniu aspektu, nes pasižymi itin įvairiapuse paskirtimi – visų pirma socialine ir ugdomąja.

• **Socialinis kontekstas.** Įvairios etnokultūrinės veiklos (tradicinės šventės, dainavimas, šokiai, muzikavimas, žaidimai, mugės, amatų mokymasis ir kt.) jungia įvairių socialinių sluoksnių žmones, padeda puoselėti bendruomeniškumą, šeimos ir giminės santykius, suteikia gyvo bendravimo terpę, kūrybingą laisvalaikį ir sveiką, darnų gyvenimo būdą. Socialinėmis ypatybėmis ypač pasižymi tradiciniai santykiai tarp žmonių – paprotinis etiketas, etika, vaikų auklėjimas, šeimos narių ir giminių bendravimas, giminystė ir giminiavimasis, socialinė pagalba ir kt. Etninė kultūra padeda žmogui suvokti savo vaidmenį šeimos, giminės, bendruomenės ir tautos gyvenime, skatina perimti paprotines elgesio normas, puoselėti ir tęsti socialinėje terpėje susiformavusias tradicijas, suvokti jų kaitą ir dėsningumus. Socialinė paskirtis yra neatsiejama etninės kultūros gyvosios tradicijos dalis, nes etnokultūrinės veiklos mažina emocinę ir socialinę atskirtį, padeda spręsti socialines problemas.

• **Sveikatos puoselėjimo kontekstas.** Tradiciniai sportiniai žaidimai (jėgos išbandymo, komandiniai, taiklumo, judrieji ir kiti žaidimai), liaudies medicinos ir veterinarijos žinios, senieji pirties papročiai nuo seno buvo naudojami sveikatos stiprinimui. Dar tarpukariu Nepriklausomos Lietuvos laikais sveikos gyvensenos propaguotojas Karolis Dineika teigė, kad tradiciniai žaidimai yra tautos fizinio bei dvasinio gyvybingumo šaltinis, o didžiausią reikšmę jis skyrė sportiniams žaidimams, kuriuos vertino kaip priemonę sveikai, blaiviai, tautiškai ir patriotiškai nusiteikusiai jaunuomenei ugdyti. Šiais laikais lietuvių liaudies žaidimai laikomi ne tik tam tikra laisvalaikio praleidimo forma, bet ir labai svarbia priemone gydant įvairius rados sutrikimus (ypač vaikų): pavyzdžiui, žaidimai pasitelkiami kaip gydymo ar terapijos priemonė, kuria siekiama atstatyti pusiausvyrą, sąmoningumą, praplėsti suvokimą¹⁸.

• **Aplinkosaugos kontekstas.** Puoselėjant etninės kultūros vertybes ir tradicinę pasaulėžiūrą, kuri grindžiama pagarba gamtai ir kultūros paveldui, ugdomos bendrosios tautos vertybės ir skatinamas visuomenės sąmoningumas aplinkosaugos srityje. Su aplinkosauga tiesiogiai siejasi veiklos, kuriomis siekiama išsaugoti tradicinę gyvenamąją aplinką – etnografinius kaimus ir sodybas, etninės architektūros statinius bei tradicinį kultūrinį kraštovaizdį. Dėmesys gamtai skiriamas per įvairias tradicines kalendorines šventes, gilinantis į liaudies meteorologiją, astronomiją ir kitus tradicinės žinijos aspektus. Mokslinėje literatūroje gyvuoja sąvoka *etnoekologinė kultūra* (tai kultūra ar atskiri jos elementai, susiformavę sąveikaujant su etnosą supančia gamtine aplinka, rodantys pagarbų požiūrį į gamtą, tausojantį jos naudojimą), o *etnoekologijos* mokslas tiria etnoso ir aplinkos santykius (kaip įvairūs etnosai, gyvendami panašiomis ar skirtingomis geografinėmis sąlygomis,

¹⁷ Žr. <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=a806fd78-711e-4811-a881-ed269533b635>

¹⁸ Išsamiau žr. Povilaitis, 2017; Lukoševičiūtė, 2016.

sąveikauja su aplinka, ją supranta ir aiškina, panaudoja esamus išteklius, prisitaiko arba pritaiko aplinką sau naudodami kultūros priemonės)¹⁹.

- **Ekonominis kontekstas.** Etninė kultūra gali sėkmingai pasitarnauti ekonomikai. Su ekonomikos raida nuo seno yra susijusios įvairios tradicinės ūkinės veiklos formos (žemdirbystė, sodininkystė, daržininkystė, gyvulininkystė, paukštininkystė, bitininkystė, žvėrininkystė, miško verslai, medžioklė, žvejyba ir kt.), tradiciniai amatai, tradicinės augalų ir gyvūnų veislės, tradiciniai prekybos būdai (mugės, turgūs, jomarkai) ir pan. Remiantis Lietuvos Respublikos tautinio paveldo produktų įstatymu, nuo 2008 m. Lietuvoje pradėtas tradicinių gaminių, tradicinių paslaugų ir kitų tautinio paveldo produktų sertifikavimas, siekiant įvertinti jų kokybę. Etninės kultūros sąsajas su ekonomika tyrinėję V. Popkov ir E.A. Tiugashev neveltui tvirtina, kad etnokultūrinė įvairovė yra papildomas ekonominis šaltinis ir daro teigiamą poveikį ekonominiam vystymuisi ir etniniams santykiams, be to, populiarinant ekologines-ekonomines idėjas skatinamas ekologinių bendruomenių socialinio stabilumas ir produktyvumas²⁰.

Etninė kultūra gali tapti ypač puikia priemone siekiant kultūrinio turizmo augimo, jei būtų išmaniai panaudojami tradiciniai amatai, kulinarinis paveldas, mugės, tradicinės šventės, folkloro festivaliai, suvenyrų, tradicinio dizaino produkcijos gamyba ir pan. Prie kultūrinių turizmo išteklių taip pat priskiriamas folkloras, tautinis drabužis, kalba, šokis ir kt. (Hopenienė ir Patašienė, 2012). Kultūrinis turizmas pagal įvairius apibrėžimus apima tikslą susipažinti su kultūriniu paveldu, istorija, kalba, kraštovaizdžiu, vaizduojamuoju bei scenos menu, vietiniu gyvenimo būdu, vertybėmis, tradicijomis (papročiais), kultūriniais renginiais (*Baltic Cultural Tourism Policy Paper*, 2003, p. 12; Dapkus, 2008, p. 30; Gražulis ir Ostik, 2010, p. 23). Baltijos šalims skirtame UNESCO leidinyje *Baltic Cultural Tourism Policy Paper* ypač pabrėžiama tradicinių amatų reikšmė, nes būtent jie tampa svarbiausiu verslu besivystančioms šalims. Etninė kultūra grindžiama turizmo veikla turi didžiulę reikšmę didinant vietos ekonominę ir socialinę plėtrą, kadangi sukuriama naujos darbo vietos, auga vietos produkcija, didėja vietinės biudžeto pajamos – dėl to efektyviau ir tolygiau vyksta regionų plėtra, išplėtojus infrastruktūrą pagerėja bendra gyvenimo kokybė gyvenamojoje aplinkoje, suteikiama daugiau galimybių pasilikti jaunimui, o tai teigiamai veikia demografinę situaciją (*Baltic Cultural Tourism Policy Paper*, 2003, p. 15-16). Lietuvoje pasinaudojant ES parama buvo įgyvendinta nemažai projektų, skatinančių kaimo bendruomenių verslumą būtent per tradicinius amatus²¹, vis daugiau lankytojų susilaukia etnokultūrinės tradicijas sėkmingai plėtojantis kaimo turizmo verslas²². Etnokultūrinis turizmas siejasi su įvairiais kitais veiklos sektoriais regione – ypač su aplinkosauga, žemės, miškų ir vandens ūkiais, transporto sistema, verslu, socialine plėtra, kultūra, švietimu ir mokslu, tarptautine integracija ir pan. (Dapkus, 2008, p. 33).

- **Regioninės plėtros kontekstas.** Šiuolaikiniame globalizacijos paveiktame pasaulyje vis didesnę reikšmę įgauna regionų kultūrinė tapatybė. Apibrėžiant, kas yra regionas, dar 1997 m. patvirtintoje Europos regionų asamblėjos deklaracijoje pabrėžiama, kad regionai paprastai pasižymi tautos istoriniais, lingvistiniais, kultūriniais, socialiniais, ekonominiais ir geografiniais požymiais, o jų „įvairovė įtvirtina neišmatuojamus turtus“ (*Europos regionų*

¹⁹ Išsamiau žr. Daugirdas, 2016, p. 41.

²⁰ Žr. Popkov & Tiugashev, 2019.

²¹ Pavyzdžiui, Gerovės ekonomijos instituto duomenimis Kretingos rajono kaimo bendruomenės, įvardydamos savo verslumo poreikius, labiausiai pabrėžė kelias kryptis, pagal kurias bendruomenės galėtų bendradarbiauti tarpusavyje pagal tradicinių amatų klasifikacijos pasirinkimą: pynimas, kepimas, maisto ruošimas, žolininkystė, tradicinė bitininkystė, pieno produktų gamyba, kalvystė. Išsamiau žr. <http://www.gerovesekonomika.lt/naujienos/19-kretingos-rajono-kaimo-bendruomeniu-verslumo-skatinimo-projekto-igyvendinimas>.

²² Pavyzdžiui, EKG 2019 m. paskelbto „Etnokultūrinės kaimo turizmo sodybos konkurso“ laureatėmis tapusios kaimo turizmo sodybos „Gervių giesmė“ ir „Pagulbis“ šiemet gali pasigirti pilnu užimtumu, ypač dideliu svečių iš užsienio susidomėjimu.

asamblėjos deklaracija). Regionams turėtų būti būdingas istorinis ir kultūrinis savitumas, tik tuomet susiformuoja žmonių regioninė savimonė. Pastebėta, kad būtent regioninės savimonės pagrindu susiformavę regionai skatina žmones labiausiai prisirišti prie tam tikros teritorijos: „Regioninės savimonės regionai – tai regionai, išskiriami pagal gyventojų kultūrinės, etninės, subetninės ar regioninės savimonės, tapatumo esamą ar buvusią raišką teritorijoje, kai gyventojai save sieja su konkrečiu regionu, jo teritorija, pavadinimu.“ (Ragauskaitė 2015, p. 61). Įsisažmonintas žmonių prisirišimas prie regiono ypač svarbus siekiant regionų plėtros. Pavyzdžiui, italų geografas Roberto Camagni, kalbėdamas apie sėkmingą regiono plėtrą, pabrėžė materialių ir ypač nematerialių, su tam tikra teritorija susijusių išteklių svarbą teritorijos vystymuisi, tarp kurių nemaža reikšmė tenka elgesio normoms, vertybių sistemoms, socialiniams tinklams ir kt. – tai jis pavadino *Teritorinio kapitalo koncepcija* (Burneika, 2013, p. 29).

Prie regioninės plėtros išsaugojimo ženkliai gali prisidėti ir etnokultūrinis turizmas: „Kultūrinis turizmas gali būti sėkmingai plėtojamas tik subalansuotą plėtrą vykdančiame regione, tuo pačiu kultūrinis turizmas regioniniame lygmenyje traktuotinas kaip ilgalaikę regiono plėtrą skatinantis elementas ir yra puikus būdas pagerinti vietinės bendruomenės socioekonominę padėtį.“ (Dapkus, 2008, p. 38). Galima pasidžiaugti, kad Lietuvoje pastaraisiais metais skirtinguose regionuose sėkmingai plėtojamos paslaugos turistams, grindžiamos vietinėmis tradicijomis: Pasvalyje – „alaus kelias“, Rokiškyje – sūrių tradicijos, Mindūnuose (Molėtų r.) – tradicinė ežerų žuvininkystė, Musteikoje (Varėnos r.) – drevinė bitininkystė, Upytėje (Panevėžio r.) – „lino kelias“, Mažeikiuose – tradicinė kalvystė, Pagėgiuose – tradicinis prieškalėdinis „žasų turgus“, Kriūkuose (Šakių r.) – „duonos kelias“ ir t.t. Tokia veikla ypač perspektyvi siekiant atgaivinti etnografinius kaimus.

- **Švietimo kontekstas.** Tradicinėje kultūroje papročiai, per amžius susiklostęs gyvenimo būdas, žinios apie gyvenamą vietovę ir kita liaudies žinija nuo seno buvo perduodama iš kartos į kartą šeimoje, giminėje ar bendruomenėje. Tačiau Lietuvoje dėl sovietmečio įtakos, vis spartėjančios globalizacijos ir emigracijos beveik išnyko kelias kartas apimanti šeima, susilpnėjo giminystės ryšiai, daug kur nebeliko senųjų bendruomenių. Etninių tradicijų perdavėjo funkcijas dabar daugiau perima švietimo sistema, todėl plėtojant etninę kultūrą švietimui turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys.

Etnokultūrinis ugdymas nėra savitiksliis, jis naudingas ir siekiant bendrųjų švietimo tikslų, kadangi apima švietimo dokumentuose įvardytų visų bendrųjų kompetencijų ugdymą – socialinės, komunikavimo, pažinimo, kultūrinės ir meninės, sveikatos saugojimo (asmeninės), mokėjimo mokytis kompetencijų ugdymą. Vaikų ugdymui nuo pačių mažiausių ypač tinka tradiciniai žaidimai, tautosaka ir kitos liaudies kūrybos formos. Be to, įvairios etnokultūrinės edukacijos patrauklios įvairaus amžiaus žmonėms.

Etnokultūrinio ugdymo svarba akcentuojama ir tarptautiniuose dokumentuose: Europos ekonomikos ir socialinis komitetas, 2006 m. pateikdamas savo nuomonę dėl kultūros, rekomendavo siekti platesnio kultūrinio sąmoningumo, todėl „mokyklose reikia diegti naujas programas, kurios supažindintų jaunimą su vietos istorijos, meno ir aplinkos paveldu, ir numatyti iniciatyvas, kurios skatintų jaunos žmones aktyviai dalyvauti juo naudojantis“ (Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, 2006, p. 3). Šio ES komiteto nuomone, visų pirma svarbu vietos žmones supažindinti su jų vietovės istorijos, meno ir aplinkos paveldo turtingumu, kad jie, remdami valdžios institucijų darbą, galėtų puoselėti ir populiarinti savo vietovę (Ten pat).

1.3. Etninės kultūros srities Projekto apibrėžimas

Etninės kultūros srities projektas (toliau – Projektas) – laike apibrėžta kryptingos etnokultūrinės veiklos priemonių visuma, kurios tikslas – įgyvendinti tam tikrus etninės kultūros plėtros tikslus ir uždavinius sukuriant visuomenės kultūriniams, švietėjiškiems,

socialiniams ir kitiems poreikiams skirtus etninės kultūros veiklos produktus ir geresnes sąlygas tęstinei etnokultūrinei veiklai vykdyti.

Etninės kultūros Projektas gali aprėpti tiek atskiras etninės kultūros raiškos formas (pvz., gali būti skirtas tik tautodailei, tik muzikiniam folklorui ar tik atskirai kalendorinei šventei), tiek kelių raiškos formų derinius ar visos etninės kultūros visumą. Kuo siauresnei etninės kultūros sričiai skirtas Projektas, tuo ryškesne specifika jis pasižymi, todėl jo vertinime turi būtina dalyvauti atitinkamos etninės kultūros srities ekspertas (pvz., tautodailės ekspertas turėtų vertinti tautodailės projektus, etnomuzikologas – muzikinio folkloro projektus ir pan.).

1.4. Etninės kultūros srities veiklų apibrėžimas

Etninės kultūros srities veiklos – sąmoningai organizuoti veiksmai siekiant įvairių etninės kultūros raiškos formų išsaugojimo ir tęstinumo, nustatytų tikslų ar uždavinių įgyvendinimo.

Kaip rodo LEKD tyrimo duomenys, etninės kultūros sklaidai reikšmingiausiomis laikomos didžiosios folkloro šventės, festivaliai, dainų šventės, kraštiečių sueigos ir bendruomenių šventės, vakaronės, mugės, parodos, meno kūrybos stovyklos ir meistriškumo dirbtuvės, edukaciniai seminarai ir kiti renginiai, kulinarinio paveldo populiarinimas, televizija ir radijas, regioninė bei vietinė žiniasklaida. Tuo neapsiribojant, siekiant išsiaiškinti etninės kultūros srities veiklų įvairovę, buvo išanalizuoti Lietuvos kultūros tarybos (toliau – LKT) tinklalapyje pateikti duomenys apie etninės kultūros projektus. Remiantis LEKD ir LKT duomenimis, EKGTT parengė etnokultūrinių veiklų bei jų metu sukurtų produktų sąrašą projektą, jį pateikė etninės kultūros ekspertų 2-ajai apklausai, kurios rezultatus aptarė 2020 kovo 10 d. EKGTT pasėdyje.

Priėmus kolegialius EKGTT narių sprendimus, buvo pavirtintas šis ***pagrindinių veiklų, pagal kurias įgyvendinami etninės kultūros projektai, sąrašas***, kurį sudaro šios veiklos:

- Etninės kultūros lauko tyrimų, duomenų kaupimo ir tvarkymo įgyvendinimas;
- Mokslinių ir edukacinių etninės kultūros renginių organizavimas;
- Pažintinių–rekreacinių etnokultūrinių renginių įgyvendinimas;
- Gyvosios tradicijos socialinės paskirties renginių organizavimas;
- Parodomųjų etnokultūrinių renginių organizavimas;
- Kūrybinių etnokultūrinių projektų rengimas;
- Etninės kultūros leidinių rengimas ir kita etnokultūrinė sklaida.

1.5. Etninės kultūros srities veiklomis kuriamų produktų apibrėžimas

Priklausomai nuo etninės kultūros veiklos pobūdžio sukuriama įvairūs produktai, kurie dažniausiai yra būdingi tik tam tikrai veiklai. Ši etninės kultūros srities veiklomis kuriamų produktų sąrašą taip pat aptarė ir pavirtino EKGTT savo posėdyje 2020 kovo 10 d.:

Veiklos „Etninės kultūros lauko tyrimų, duomenų kaupimo ir tvarkymo įgyvendinimas“ produktai:

- Lauko tyrimai – surengtos ekspedicijos, apklausos ir pan.;

- Naujai sukaupti, sutvarkyti, archyvuoti ir (ar) susisteminti etninės kultūros duomenys (archyvuose, rankraštynuose, muziejuose ir kt.);
- Suskaitmenintos etninės kultūros vertybės ir (ar) duomenys apie jas;
- Sukurtos ir (ar) pildomos etninės kultūros duomenų bazės.

Veiklos „Mokslinių ir edukacinių etninės kultūros renginių organizavimas“ produktai:

- Mokslinės konferencijos, simpoziumai, seminarai;
- Praktiniai seminarai ir mokymai;
- Mokyklos (pvz., tarmių, muzikavimo);
- Pamokos (neformalios, virtualios ir kt.);
- Konkursai, varžytuvės, „protų mūšiai“ (skirti siaurai tikslinei grupei);
- Kiti edukaciniai etnokultūriniai renginiai.

Veiklos „Pažintinių–rekreacinių etnokultūrinių renginių įgyvendinimas“ produktai:

- Stovyklos;
- Pažintiniai žygiai;
- Turistiniai maršrutai;
- Kulinarinio paveldo degustacijos;
- Virtualūs etnokultūriniai žaidimai;
- Kitos etnokultūrinės pramogos.

Veiklos „Gyvosios tradicijos socialinės paskirties renginių organizavimas“ produktai:

- Tradicinės šventės – kalendorinės, bendruomenių šventės, kraštiečių susitikimai ir pan.;
- Vakaronės, popietės, naktišokiai;
- Naktigonės;
- Kiti socialinės paskirties etnokultūriniai renginiai.

Veiklos „Parodomųjų etnokultūrinių renginių organizavimas“ produktai:

- Koncertai;
- Festivaliai;
- Šventės (miestų, miestelių ir pan.);
- Varžytuvės, konkursai (muzikantų, dainininkų, pasakorių, šokėjų, kulinarinio paveldo ir kt.);
- Tradicinių sportinių žaidimų rungtynės;
- Gyvosios istorijos renginiai;
- Amatų dienos;
- Mugės (jomarkai, turgūs, kermošiai, pakermošiai ir pan.);
- Parodos (tautodailininkų ir kt.);
- Kiti parodomieji etninės kultūros renginiai.

Veiklos „Kūrybinių etnokultūrinių projektų rengimas“ produktai:

- Folkloro ir kitų etnokultūrinių kolektyvų sukurtos koncertinės programos;
- Plenerai, kūrybinės dirbtuvės (tautodailininkų, muzikantų, dainininkų, kitų atlikėjų);
- Nauji kūriniai etninės kultūros pagrindu (pvz., spektakliai, muzikos kūriniai ir pan.);
- Kiti kūrybiniai etnokultūriniai projektai.

Veiklos „Etninės kultūros leidinių rengimas ir kita etnokultūrinė sklaida” produktai:

- Spausdinti leidiniai – knygos, periodiniai žurnalai, albumai, katalogai ir pan.;
- Garso ar vaizdo įrašų leidiniai;
- Virtualūs leidiniai;
- Filmai;
- TV ir radijo laidos ar laidų ciklai;
- Sukurtos ir (ar) pildomos internetinės svetainės.

2. Etninės kultūros srities Proceso ir Projektų nusakymas

Etninės kultūros srities Procesas. Etninė kultūra laikui bėgant vystėsi ir nuolat atsinaujindavo. Vystantis kultūrai formuojasi bendruomenių identitetas, pagal kurį galima atpažinti savo kultūrą remiantis tuo, kaip bendruomenė nusistato bendrąsias vertybes – tikėjimus, įsitikinimus, papročius, meną, gyvenimo būdą, maisto gaminimo įpročius, prekybos būdus ir kt.²³

Natūralią etninės kultūros raidą labai iškreipia įvairūs neigiami veiksniai. Kintantys šių dienų socialiniai, kultūriniai ir ekonominiai procesai, neigiamas globalizacijos poveikis (vartotojiškumo išsigalėjimas, konkurencinės atviros rinkos viršenybė, laisvas prekių judėjimas, masinės kultūros populiarinimas ir kt.) kelia grėsmę etninei kultūrai – niveliuojasi ir nyksta tradicijos, papročiai, etnografinių regionų skirtumai, asimiliuojasi tarmės, emigracija, neigiama demografinė padėtis ir sparčios gyventojų senėjimo tendencijos gesina gyvuosius etninės kultūros židinius. Todėl atsiranda poreikis kultūros autentiškumą saugoti kaip paveldėtą tautos patirtį, didžiuotis kultūrine tautos savastimi.

Apibrėžiant dabartinę etninės kultūros būklę, reikėtų atkreipti dėmesį į šiuos svarbiausius aspektus:

1. Etninės kultūros vieta valstybės politikoje. Svarbiausi etninės kultūros apsaugą reglamentuojantys Lietuvos teisės aktai yra Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas ir Tautinio paveldo produktų įstatymas. Lietuva yra ratifikavusi UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvenciją, kuri iš esmės atitinka nematerialiųjų etninės kultūros vertybių apsaugą. Etninės kultūros svarbą kitoms Lietuvos Respublikos viešosios politikos sritims liudija jai skirtas dėmesys Nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme ir Valstybinės kalbos įstatyme, o ugdomąjį etninės kultūros apsaugos aspektą aiškiai parodo Švietimo įstatymas. Etninės kultūros materialijų vertybių apsaugą iš dalies reglamentuoja Muziejų įstatymas, Kilojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas, Saugomų teritorijų įstatymas.

Etninė kultūra yra kultūros politikos sritis, todėl ji turėtų būti įtraukta į Lietuvos kultūros politikos pagrindų įstatymą, kurio projektas jau parengtas, tačiau jame etninė kultūra beveik neminima (neskaitant dukart paminėto Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo pavadinimo). Deja, tenka konstatuoti ir etnografinių regionų ignoravimą dabartinėje regioninėje plėtros politikoje Lietuvoje, kuri iš esmės grindžiama apskričių principu: etnografiniai regionai nėra paminėti nei Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatyme, nei Tolygios kultūrinės raidos įgyvendinimo regionuose tvarkos aprašo naujoje redakcijoje (patvirtintoje Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2019 m. rugpjūčio 26 d. įsakymu Nr. IV-539). Pastarojoje tik nurodomas *etnografinio turinio įvairovės* kriterijus įvardijant Šiaulių apskrities prioritetą „Etninės kultūros išsaugojimas ir puoselėjimas“, tačiau šis kriterijus

²³ Išsamiau žr. <http://www.differencebetween.net/miscellaneous/difference-between-culture-and-ethno-culture/>.

neįpareigoja puoselėti būtent etnografinių regionų savitumą. Svarbu ir tai, kad pagal Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymą etnokultūros puoselėjimas yra savarankiška savivaldybių funkcija, o ne valstybės perduota savivaldybėms funkcija, todėl įvairiose savivaldybėse parama etninei kultūrai yra skirtinga, neretai per menka, o tai skatina regioninius etninės kultūros plėtros netolygumus²⁴. Prie politinių nuostatų etninės kultūros atžvilgiu reikėtų priskirti ir lietuvių etninės kultūros sklaidą užsienyje reprezentuojant Lietuvą, kuri iki šiol yra nepakankama²⁵.

Etninės kultūros plėtrai labai trūksta bendros išsamesnės strategijos, jos tikslų ir pasiektų rezultatų koreliacijos tarpinstituciniu lygmeniu.

2. Etninės kultūros tęstinumo problemiškas. Etninės kultūros prestižui visuomenėje labai kenkia tai, kad etninė kultūra dažnai suvokiama iškreiptai. Tai didele dalimi lėmė dar nuo sovietmečio ėmusi plisti kičinė „liaudies kūryba“ (pseudo-folkloras, tam tikra *fakelore* forma), tautinė savinieka, tradicinių vertybių suvulgarinimas. Žmonėms trūksta esminių žinių apie etninę kultūrą, nes beveik nutrūko nuoseklus jos perdavimas iš kartos į kartą. Papročiai, liaudies dainos bei kita kūryba traukiasi iš kasdienio žmonių gyvenimo, dažniau etninė kultūra perkeliama į sceną ar muziejų. Kaip rodo LEKD tyrimas, problemiškomis išlikimo prasme įvardijamos beveik visos etninės kultūros sritys. Ypač trūksta išmanymo apie kalendorines ir kitas tradicines šventes, neretai jų etnokultūrinį turinį nustelbia susitelkimas į komerciją, masiškumą. Blogiausia būklė yra tų etninės kultūros sričių (tautinio drabužio, tradicinio dainavimo, muzikavimo, tradicinių amatų, kalendorinių švenčių ir kt.), kurioms puoselėti trūksta specialistų. Plačiojoje visuomenėje, specialistų rate ir valstybės nuostatose tebėra neaiški etninės kultūros ir mėgėjų meno takoskyra: pavyzdžiui, aukščiausio lygmens folkloro ansambliai ar folkloro festivaliai („Skamba skamba kankliai“ ir kt.) neretai priskiriami mėgėjų menui, o gerokai nuo tradicijų nutolę tautinių šokių kolektyvai ar kapelos – etninei kultūrai (nors šie turėtų būti priskirti mėgėjų menui). Akivaizdus etninės kultūros apibrėžtumo reliatyvumas ir neaiškumas, o tai yra tiesiogiai susiję su mokslinių tyrimų šioje srityje stoka. Visa tai menkina etninės kultūros statusą, prestižą ir visuomenės palankumą jai.

3. Etninės kultūros raiška dabartyje. LEKD atliktas tyrimas rodo, kad šiuolaikiniame gyvenime kaip ryškiausios etninės kultūros apraiškos įvardijamos tradicinės kalendorinės šventės, archajiški simboliai, sutartinės, muzikavimas, dainos ir šokiai, tautodailės raiška, paprotinė etika, prigimtinė pasaulėžiūra, etnoregioninė savimonė bei tarmės. Etninės kultūros sklaidai reikšmingiausiomis laikomos didžiosios folkloro šventės, festivaliai, dainų šventės, kraštiečių sueigos ir bendruomenių šventės, vakaronės, mugės, parodos, kūrybinės stovyklos, meistriškumo dirbtuvės, edukaciniai seminarai ir kiti renginiai, kulinarinio paveldo populiarinimas, televizija ir radijas, regioninė bei vietinė žiniasklaida. Džiugina, kad stiprėjant kaimų ir mažų miestelių bendruomenėms, vis dažniau bendruomenių veikloje prisimenami krašto papročiai, rengiamos tradicinės kalendorinės šventės²⁶. Kyla jaunimo susidomėjimas savo šaknimis, o prie to labai prisideda etninės kultūros sklaida modernizuotomis formomis²⁷.

²⁴ EKG T užsakymu atliktas tyrimas parodė, kad 2014–2018 m. laikotarpiu savivaldybės skyrė labai skirtingą finansavimą etninės kultūros projektams: Anykščių r. sav. – 429,4 tūkst. Eur, Vilniaus m. sav. – 162,4 tūkst. Eur, Klaipėdos m. sav. – 110,5 tūkst. Eur, Plugės r. sav. – 105,7 tūkst. Eur, o Utenos r. sav. – tik 7,5 tūkst. Eur, Ukmergės r. sav. – 8,5 tūkst. Eur.

²⁵ Pavyzdžiui, iki šiol nėra nė nustatyta tvarka, kad organizuojant Lietuvą reprezentuojančius renginius užsienyje būtų pasitelkiami etninės kultūros ekspertų rekomenduoti folkloro ansambliai ar sertifikuotų tautinio paveldo produktų gamintojai.

²⁶ Štai atgaivintomis tradicijomis išgarsėjo bendruomenė „Senoių kaimas“ Vajasiškyje Žarų r., kuriai 2016 m. buvo įteiktas apdovanojimas už tradicijų puoselėjimą (žr. <http://grazute.lt/lankymas/tradiciju-turizmas/senoliu-kaimas-vajasiskis>, <https://www.delfi.lt/partnerio-turiny/archive/vilniaus-rotuseje-apdovanotos-geriausios-kaimo-bendruomenes.d?id=72413672>).

²⁷ Pavyzdžiui, lankytojų gausa stebina nuo 1995 metų rengiamas post-folkloro festivalis „Mėnuo Juodaragis“ – čia kasmet apsilanko tūkstančiai jaunimo. Išsamiau žr. Vaitkevičius, 2018.

Ypač ryškūs teigiami pokyčiai įvyko dėl Seimo paskelbtų atmintinų metų: 2013 m. – Tarmių metais – gerokai išaugo tarmių prestižas visuomenėje; 2015 m. – Etnografinių regionų metais – išpopuliarėjo visi penki Lietuvos etnografiniai regionai (Žemaitija, Mažoji Lietuva, Suvalkija (Sūduva), Dzūkija (Dainava), Aukštaitija); 2017 m. – Tautinio drabužio metais – daug dėmesio buvo skirta tautinio kostiumo sklaidai ir populiarinimui; 2019 m. paskelbti net keli su etninės kultūra susiję atmintini metai – Žemaitijos metai (daug dėmesio skirta šio regiono istorinei raidai ir etnokultūriniam savitumui); Vietovardžių metai (atkreiptas visuomenės dėmesys į vietovardžių reikšmę bei vertę, aptariant jų nykimo problemas); Pasaulio lietuvių metai (akcentuota lietuvių tautinės savimonės išsaugojimo reikšmė lietuvių bendruomenėse užsienyje); 2020-ieji metai yra paskelbti Tautodailės metais, taip pat tradicinės medicinos žinovės Eugenijos Šimkūnaitės metais – tai suteikia progą atkreipti valstybės ir visuomenės dėmesį į tautodailės bei liaudies medicinos vertybes bei šių sričių aktualijas.

4. **Etnografinių regionų savitumo puoselėjimas.** Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 4 straipsnis nustato, kad vienas iš etninės kultūros valstybinės globos uždavinių yra „*laiduoti Lietuvos etnografinių regionų tradicijų savitumo išlaikymą, pažinimą, fiksavimą bei perteikimą*“. Deja, kaip rodo LEKD atliktas tyrimas, šiuo metu regioninės plėtros politika Lietuvoje iš esmės ignoruoja etnografinių regionų buvimą²⁸ ir savo priemones bei jų įgyvendinimui skirtą struktūrą formuoja apskričių principu. Todėl belieka tik stiprinant etninės kultūros valstybinės globą siekti įgyvendinti minėtą įstatymu įtvirtintą uždavinį. Atskleidžiant etnografinių regionų savitumus ir siekiant juos išsaugoti, svarbu tirti etnografinių regionų būdingąsias ypatybes, atkreipiant dėmesį į jų tęstinumą, pritaikomumą ir kaitos tendencijas šiuolaikiniame Lietuvos kultūriniame gyvenime, užtikrinti natūralią gyvuojančių tradicijų tąsą, sudaryti sąlygas tradicijų perdavimui bendruomenėse (nes etnoregioninis bendruomeniškas yra etninės kultūros pamatas). Panaikinus 2010 metais Lietuvos apskričių viršininkų administracijas, iš Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo buvo išbraukta apskričių priedermė užsiimti etnografinių regionų valstybine globa, todėl įstatyme ši funkcija liko priskirta tik EKGTT ir jos padaliniams etnografiniuose regionuose – Aukštaitijos, Dzūkijos (Dainavos), Suvalkijos (Sūduvos), Žemaitijos ir Mažosios Lietuvos regioninėms taryboms (į jas savos atstovus deleguoja etnografiniame regione veikiančios asociacijos, valstybės ir savivaldybių institucijos, susijusios su etninės kultūros globa ir plėtra), kurioms įstatymu pavesta padėti EKGTT spręsti etnografiniame regione strateginius etninės kultūros globos, plėtros ir politikos klausimus. Būtent šios EKGTT regioninės tarybos turėtų būti pasitelkiamos siekiant suderinti Lietuvos regioninėje politikoje dermę tarp statistinių regionų (apskričių) plėtros ir istoriškai susiformavusių kultūrinių regionų savitumo išsaugojimo. Etnografinių regionų savitumo puoselėjimą galėtų užtikrinti etnografinių regionų puoselėjimo tikslų ir uždavinių įtvirtinimas, kultūrinės plėtros planų sudarymas.

5. **Etnokultūrinio turizmo plėtra.** Nurodant kultūrinio turizmo plėtros naudą Baltijos šalims, UNESCO pateikė pasiūlymus turizmo industrijoje plačiau naudoti kultūrinį ir istorinį paveldą, įtraukiant ir etninę kultūrą, folkloro festivalius, kalendorines šventes, tradicines sodybas, amatus, kulinarinį paveldą²⁹. Šiandien kultūrinis turizmas nėra vien rekreacinė, bet ir ekonominė veikla, kuri sukuria darbo vietas, didina biudžeto pajamas ir skatina regionų plėtrą. Kaimo turizmas turėtų būti ypač susijęs su etnine kultūra – suteikti svečiams galimybes pažinti tradicijas, etnokultūrinę aplinką, amatus, kulinarinį paveldą, vietinį tradicinį gyvenimo

²⁸ Kaip minėta, apie etnografinius regionus visiškai neužsimenama Regioninės plėtros įstatyme, Tolygios kultūrinės raidos įgyvendinimo regionuose tvarkos apraše, taip pat ši sąvoka neminima Lietuvos kultūros politikos strategijoje, Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintoje nutarimu 2019 m. birželio 26 d. Nr. 665 „Dėl Lietuvos kultūros politikos strategijos patvirtinimo“.

²⁹ Žr. *Baltic Cultural Tourism Policy Paper*, 2003.

būdą. Tačiau Lietuvoje kaimo turizmo sodybų savininkai pernelyg retai tam skiria dėmesio, nes nėra pakankamai susipažinę su tradicijomis, o toks neišmanymas gali etninę kultūrą perdėm sukومercinti ir net numarinti. Šiandieninis silpnas turizmo ir kultūros sektorių valstybinis bendradarbiavimas bei prioritetų trūkumas užleidžia vietą privataus turizmo sektoriaus iniciatyvoms, kai neretai taikomos tik masinio turizmo schemas, per mažai domimasi materialiuoju ir nematerialiuoju kultūros paveldu Lietuvoje, išsaugotomis tautos kultūrinėmis vertybėmis, regioniniu išskirtinumu. Plėtojant kaimo turizmą ne visuomet profesionaliai naudojama etnografinė aplinka, jos objektai menkai integruojami į kultūrinio turizmo maršrutus. Svarbus veiksnys gerinant Lietuvos kaimo įvaizdį ir saugant mūsų krašto tradicijas yra lietuviškos tradicinės architektūros puoselėjimas, tautinio paveldo amatų demonstravimas, edukacinių programų teikimas. Būtina skatinti kaimo turizmo inovatyvų vystymąsi bei konkurencingų kaimo turizmo produktų kūrimą, bendradarbiavimą tarp kaimo turizmo sodybų šeimininkų ir vietinių etninės kultūros puoselėtojų. Prie tokio skatinimo veiksmingai prisideda EKGTT nuo 2019 m. organizuojamas Etnokultūrinės kaimo turizmo sodybos konkursas, tarp kurio vertinimo kriterijų yra ir kriterijus „Bendradarbiavimas su vietiniais tautodailininkais, tradiciniais amatininkais, folkloro ansambliais ir kitais etninės kultūros puoselėtojais“³⁰.

6. Tautinio paveldo produktų sertifikavimas, tradicinių amatų plėtra ir sklaida.

Patvirtinus 2007 metais Tautinio paveldo produktų įstatymą, Lietuvoje buvo pradėtas tautinio paveldo produktų, tradicinių amatų meistrų ir mokymo programų sertifikavimas. Tradiciniai amatai, tautodailė, kulinarinis paveldas ir kiti tautinio paveldo produktai svarbūs ugdant tautinės savasties suvokimą ir skatinant susidomėjimą lietuviškumu globaliame pasaulyje, tačiau šios srities atstovai dar nesulaukia tinkamo valstybės dėmesio ir paramos. Etninė kultūra neefektyviai panaudojama verslų, lengvosios ir kultūrinės pramonės plėtrai. Pavyzdžiui, neišnaudojama šimtamete tradicija pasižyminti Kaziuko mugė, kurios dalis galėtų tapti sertifikuota pagrindine Lietuvos tradicine muge, svarbia ir įdomia ne tik mūsų šaliai, bet ir pasauliui.

7. Nematerialaus kultūros paveldo vertybių nustatymas, dokumentavimas, išsaugojimas, aktualizavimas ir sklaida. Pastaraisiais metais buvo pradėti UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo darbai Lietuvoje – patvirtinti Nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvado (toliau – NKP sąvadas) sudarymą Lietuvoje reglamentuojantys teisės aktai, Lietuvos nacionalinis kultūros centras (toliau – LNKC) patvirtino NKP sąvado veiklos tęstinumo grupę, buvo atnaujinta NKP duomenų komplektavimo metodika, parengti NKP saugos dokumentai ir modernizuota duomenų bazė. Tačiau LNKC, kuriam pavesta formuoti minėtą NKP sąvadą ir rengti NKP vertybių registrą, trūksta specialistų, įrangos, materialinės bazės. Būtina tęsti naujų NKP vertybių atranką į UNESCO reprezentatyvųjų sąrašą, numatyti priemones NKP išsaugojimui ir sklaidai stiprinti.

8. Etnokultūrinio ugdymo reikšmė ir trūkumai. Kaip minėta, natūralus tradicijos perdavimas šeimose yra beveik nutrūkęs, todėl švietimui tenka pagrindinis etnokultūrinio ugdymo darbas. Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 4 straipsnis nustato, kad vienas iš etninės kultūros valstybinės globos uždavinių yra „ugdyti brandžios tautinės savimones asmenybę, integruojant etninę kultūrą į švietimo sistemą“. Norint sukurti fundamentalius pagrindus etninei kultūrai gyvuoti, ugdymas privalo apimti visas švietimo grandis nuo darželių iki aukštųjų mokyklų, suformuojant visapusišką etninės kultūros ugdymo sistemą. Tačiau etninės kultūros ugdymas švietimo srityje yra tik deklaratyvus, nes trūksta privalomumo ir ugdymo vientisumo, aiškiau reglamentuotos atskaitomybės, o kokybiškas

³⁰ Išsamiau apie Etnokultūrinės kaimo turizmo sodybos konkursą žr. <http://ekgt.lt/naujienos/kvieciame-dalyvauti-etnokulturines-kaimo-turizmo-sodybos-konkurse-2020.html>.

etninės kultūros ugdymas suteikiamas tik labai mažai daliai mokinių. EKG T ir LEKD atlikti abiturientų tyrimai parodė, kad interesas ir poreikis etninei kultūrai yra formuojami dalykai: tik tose mokyklose, kur nuolat vyksta etnokultūrinės pakraipos renginiai, yra formuojamas pozityvus moksleivių santykis su etnine kultūra, atsiranda jų poreikis tradicinės kultūros dalykams, didesnis noras išmokti lietuvių liaudies dainų, šokių, amatų, papročių, apeigų, mitologijos ir kt. Kasmet organizuojami vaikų ir jaunimo konkursai „Tramtatulis“, „Patrepsynė“, „Mano gimtinė“, etnomuzikavimo kursai, tradicinių šokių stovyklos, tačiau daugelyje švietimo įstaigų etnokultūrinė popamokinė veikla vyksta nepakankamai aktyviai ir nekokybiškai, dažnai vietoje autentiškų etninės kultūros vertybių pasirenkama stilizuota jų transformacija, kuri ne visada pasižymi kokybe ir neretai gali būti įvardyta kaip „kičas“ (arba pseudo-folkloras). Tyrimai atskleidė, kad švietimo sistemoje vyraujantis ne dalykinis, o integruotas etnokultūrinio ugdymo modelis yra neefektyvus ir neapibrėžtas, nustatyta daugiau jo silpnybių nei stiprybių – integralusis etninės kultūros ugdymas yra tik rekomenduotinas, paliktas mokyklų atsakomybei ir savieigai, todėl dažniausiai etnokultūros integravimas yra paviršutiniškas ir vyksta netolygiai. Etnokultūrinio ugdymo integraciją labai menkina neigiamas etninės kultūros vertinimas visuomenėje ir šeimose, pedagogų profesinės kompetencijos trūkumas, nepakankama reguliarių tarpdisciplininių kvalifikacijos kėlimo renginių, etnokultūrinės metodinės literatūros ir mokymo priemonių pasiūla, per menka materialinė bazė. Finansavimo stygius trukdo spręsti tiek išvardytas problemas, tiek apsunkina etninės kultūros specialisto pareigybės įvedimą mokyklose. Visa tai atima galimybę mokiniams suteikti etninės kultūros pagrindus, nors toks uždavinys yra deklaruojamas etninę kultūrą ir švietimą reglamentuojančiuose įstatymuose. Pastovi šviečiamoji etnokultūrinė veikla reikalinga ir plačiai visuomenei – tik tuomet įmanomi ryškūs teigiami poslinkiai etninės kultūros plėtroje. Į visuomenės etnokultūrinio ugdymo poreikį atkreipia dėmesį ir vienas iš etninės kultūros valstybinės globos uždavinių, įvardytas Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 4 straipsnyje: „<...> užtikrinti galimybę visiems visuomenės nariams giliau pažinti etninę kultūrą, jos reiškinių įvairovę“.

9. Etninės kultūros specialistų poreikis. Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 9 straipsnis nustato, kad turi būti užtikrinamas etninės kultūros pedagogų ir kitų specialistų rengimas, jų kvalifikacijos kėlimas, etninė kultūra taip pat turi būti integruojama į kitų sričių, susijusių su etninės kultūros plėtra, specialistų rengimą – kultūros darbuotojų, pedagogų, menininkų, architektų, modeliotojų, tekstilininkų, amatininkų, maisto pramonės darbuotojų, žemės ūkio specialistų, gamtosaugininkų, sportininkų ir kt. Tokias nuostatas lėmė tai, kad svarius etninės kultūros plėtros rezultatus galima pasiekti tik rengiant pakankamą skaičių etninės kultūros specialistų, kurie Lietuvai labai reikalingi. Dažnai reikšmingų etninės kultūros reprezentacijos reiškinų organizatoriams trūksta kompetencijos ir profesionalumo, specialių žinių etninės kultūros srityje. Kaip rodo LEKD tyrimo duomenys, ypač trūksta išmanymo apie kalendorines šventes, etnokultūrinio turinio išsaugojimui labai kenkia susitelkimas į komerciją, masiškumą. Nemažai Lietuvos savivaldybių neturi etninės kultūros specialistų (Akmenės, Alytaus, Biržų, Ignalinos, Joniškio, Jurbarko, Pakruojo, Plungės, Raseinių, Skuodo, Šiaulių, Švenčionių, Vilkaviškio rajonų, Elektrėnų, Kazlų Rūdos), todėl jose etninės kultūros klausimus kuruoja tik kviestiniai specialistai – folkloro ansamblių vadovai, muziejų, amatų centrų darbuotojai ir kt. Etninės kultūros specialistai galėtų prisidėti ženkliai gerinant daugelio valstybės ir savivaldos institucijų veiklos efektyvumą, todėl jiems turėtų būti sukurta daugiau darbo vietų valstybės ir savivaldos institucijose, kultūros centruose, švietimo įstaigose. Etninės kultūros specialistams turėtų būti nustatyti tam tikri kvalifikaciniai reikalavimai, o specialistų rengimui – skirtas valstybinis užsakymas. Svarbiausios etninės kultūros sričiai specialybės – etnologija, kultūros antropologija, etnomuzikologija, etninės kultūros pedagogika ir kitos specialybės, susijusios su kulinariniu paveldu, dailiaisiais amatais, tautodaile, paveldosauga, archyvistika, muziejininkyste ir t.t. Taip pat reikėtų rengti tautinio paveldo produktų rinkos kūrimo ir pardavimo specialistus,

etninės kultūros srities vadybininkus, nematerialaus kultūros paveldo tyrinėtojus, liaudies ornamentiką išmanančius dizainerius, tautinio drabužio, etnoarchitektūros, kultūrinio turizmo specialistus. Reikalingi ir plataus etnokultūrinio profilio specialistai. Tačiau šiuo metu nė viename Lietuvos universitete nebeliko etnologijos bakalauro ir magistrantūros studijų, niekur nėra rengiami pedagogai, galintys kvalifikuotai dėstyti etninę kultūrą bendrojo lavinimo mokyklose.

10. *Mokslinių tyrimų poreikis ir kliūtys jiems vykdyti.* Pagrindinė etninės kultūros plėtros sąlyga – jos pažinimo ir išmanymo sklaidos užtikrinimas. Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 4 straipsnis nustato, kad vienas iš etninės kultūros valstybinės globos uždavinių yra „plėtoti visų etninės kultūros šakų mokslinius tyrinėjimus“. Deja, etnologinių tyrimų mastai Lietuvoje menkėja, jie tapo itin fragmentiški ir nenuoseklūs³¹. Trūkstant strateginio požiūrio į etninės kultūros mokslinių tyrimų ir studijų svarbą bei perspektyvą, etnologinių tyrimų mastai Lietuvoje menkėja, o etnologijos mokslo ir dėstymo perspektyvos yra regresyvios. Nei Lietuvos mokslo taryba, nei kuri nors kita valstybinė mokslą kuruojanti institucija Lietuvoje nesirūpina tolygia ir visaverte etnologijos ir kitų lituanistikos mokslų plėtros strategija bei politika, neužtikrina etnologijos srities mokslų išlikimo, nėra skiriamas pastovus finansavimas šios srities ilgalaikiams fundamentiniams tyrimams. Mokslo ir studijų įstatymas įtvirtino lituanistikos (apimančios ir etnologijos, kultūros ir istorijos paveldo fundamentinius tyrimus, nematerialaus paveldo kaupimą, sisteminimą, saugojimą bei skleidimą) tyrimų ir studijų prioritetą, tačiau žemesnieji teisės aktai nesudaro galimybių šį prioritetą įgyvendinti: pavyzdžiui, tyrėjai verčiami daugiau dėmesio skirti ne nacionalinėms, o užsienio konferencijoms bei publikacijoms, o tai siaurina jų galimybes skleisti savo mokslines įžvalgas Lietuvoje. Mokslinių tyrimų etninės kultūros srityje stoka nulemia įsivyravusį etninės kultūros apibrėžtumo reliatyvumą, santykio su autentiška tradicija neaiškumą, o tai menkina etninės kultūros statusą, prestižą ir visuomenės palankumą jai. Siekiant išspręsti šias problemas, būtina parengti etninės kultūros ir etnologijos mokslinių tyrimų bei studijų plėtros strategiją.

11. *Nepakankama etninės kultūros sklaida viešosiose erdvėse.* Tradicinių kalendorinių švenčių (pvz., Kalėdų, Velykų) ir kitų renginių metu, parduotuvėse, maitinimo įstaigose ir kitose viešosiose erdvėse dažniausiai skamba angliškos, bet ne lietuviškos dainos, nors Lietuva pasižymi ypač gausiais jų lobiais, taip pat kokybiška modernizuoto folkloro kūryba. Lietuviškų tradicinių dainų skambesys, aplinkos dekoravimas senąja ornamentika, simboliais ir kitais paveldėtais įvaizdžiais, kitų etninės kultūros formų gausenis panaudojimas viešosiose erdvėse galėtų ženkliai prisidėti prie savito Lietuvos įvaizdžio formavimo, sukuriant didesnę trauką užsienio svečiams, o vietos gyventojams ir gimtinei aplankantiems užsienio lietuviams – „savų namų“ pojūtį. Šiuo metu etninė kultūra nepajėgia konkuruoti su masinio pobūdžio renginiais, žiniasklaidoje ji pateikiama fragmentiškai ir nekokybiškai. Neigiamas požiūris į etninę kultūrą plačioje visuomenėje yra didžiulė problema, o prie to neretai prisideda būtent žiniasklaida, dažnai pateikdama etninę kultūrą kaip pigią pramogą. Siekiant geresnių reitingų, beveik neliko profesionalių šviečiamųjų, pažintinių, išliekamąją vertę turinčių radijo ir televizijos laidų, be to, trūksta žurnalistų, išmanančių ir dirbančių etninės kultūros srityje. Taip pat trūksta tyrimais pagrįstų dokumentinių filmų apie etninę kultūrą ir jos puoselėtojus, todėl svarbu plėsti kino filmų etnokultūrinę tematiką gamybą, garso ir vaizdo įrašų leidybą. Beje, Etninės kultūros

³¹ EKG T užsakymu dr. Gailos Kirdienės atliktas Humanitarinių mokslų srities Etnologijos krypties ir susijusių mokslo šakų 2013–2017 m. mokslinių tyrimų ir mokslo leidinių rėmimo tyrimas parodė, kad Lietuvos mokslo tarybos paremti etnologijos ir susijusių mokslo šakų projektai sudarė vos nuo 6,77 iki 3,25 proc. tarp visų remtų projektų su aiškia mažėjimo tendencija ir didesniu kaip dvigubu nuosmukiu 2016–2017 m. Išsamiau žr. http://www.ekgt.lt/media/dokumentai/veikla/Tyrimai/Kirdienes%20Globos%20tarybai_pask%20be%20summary.pdf.

valstybinės globos pagrindų įstatymo 4 straipsnis nustato, kad vienas iš etninės kultūros valstybinės globos uždavinių yra garantuoti etninės kultūros propagavimą per visuomenės informavimo priemones, remti lietuvių etninės kultūros sklaidą pasaulyje bei skatinti kitų pasaulio tautų kultūros pažinimą.

12. **Tautinės savimonės išsaugojimas užsienio lietuvių bendruomenėse.** Neatskiriama etninės kultūros vyksmo dalį sudaro Lietuvos etninėse žemėse gyvenančių lietuvių veikla. Didėjanti emigracija suformavo lietuvių bendruomenes užsienio šalyse, todėl labai svarbu sudaryti sąlygas šių bendruomenių tautinei tapatybei išsaugoti. Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 4 straipsnis nustato, kad vienas iš etninės kultūros valstybinės globos uždavinių yra „<...> *remti užsienyje gyvenančių lietuvių etninę kultūrą, rūpintis jų tautinio tapatumo išsaugojimu, kultūriniu bendradarbiavimu su tautiečiais Lietuvoje, <...> teikti valstybės paramą lietuvių etninės kultūros paveldui, išlikusiam lietuvių etninėse žemėse, apsaugoti*“. Siekiant įgyvendinti šią nuostatą, tikslinga stiprinti ryšius su užsienio lietuvių bendruomenėmis, organizacijomis ir pavieniais etninės kultūros puoselėtojais, įtraukiant juos į tautinės savimonės išsaugojimo procesą. Rekomenduotina plėtoti etninės kultūros būklės etninėse žemėse tyrimus, organizuoti jų pristatymus, teikti metodinę pagalbą užsienio lietuvių bendruomenėms, organizuoti mokslines kompleksines ekspedicijas etninės kultūros objektams tirti, rinkti ir fiksuoti etninėse lietuvių žemėse.

Apibendrinant reikia pastebėti, kad norint užtikrinti etninės kultūros plėtrą reikalingas ne tik finansinis indėlis (kuris, deja, nuolat mažėja), bet dar labiau – kryptingi strateginiai sprendimai, kurie suderintų tarpusavyje įvairialypes sritis, svarbias etninės kultūros gyvybingumui išlaikyti. Siekiant suformuoti visuminį požiūrį į etninę kultūrą, Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas nustatė valstybinės Etninės kultūros plėtros programos sukūrimą – ji reikalinga siekiant užtikrinti etninės kultūros gyvybingumą nacionalinio saugumo, kultūros, švietimo, mokslo, ekonomikos ir žemės ūkio, aplinkosaugos, socialinės apsaugos, užsienio lietuvių tautinio identiteto išsaugojimo ir kitose srityse. Deja, nuo 2014 m. šios programos tolesnio etapo rengimas yra sustabdytas.

2.1. Etninės kultūros santykis su profesionaliąja kūryba

Etninės kultūros aprėptis yra labai plati, todėl jos įvairias kūrybines formas galima palyginti su įvairiomis atskiromis profesionalios kūrybos sritimis: profesionalią muziką – su muzikiniu folkloru, šokį – su šokamuoju folkloru, teatrą – su vaidybiniu ir žaidybiniu folkloru, dailę ir dizainą – su tautodaile, architektūrą – su etnine architektūra, literatūrą – su sakytiniu folkloru, ir t.t.

Tarp etninės kultūros ir profesionalaus meno vyksta nuolatinė sąveika: etninė kultūra panaudojama profesionalaus meno kūrybai, o profesionalusis menas taip pat veikia etninę kultūrą. Pavyzdžiui, lietuviškam daugiabalsumui būdinga homofonija nemaža dalimi kilo iš kompozitorių sukurtos chorinės muzikos, tačiau kai kurios homofonijos formos, priešingai, pirmiau atsirado liaudiškoje kūryboje ir tik vėliau buvo panaudotos profesionaliojoje muzikoje³².

Vis dėlto etninė kultūra ir profesionalusis menas skiriasi kai kuriais ryškiais požymiais. Visų pirma palyginkime, kaip apibrėžiamas profesionalusis menas jo veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose ir kuo ta apibrėžtis skiriasi nuo etninės kultūros. Profesionaliojo meno ir su juo susijusios sąvokos yra pateiktos Lietuvos Respublikos meno kūrėjo ir meno kūrėjų statuso įstatymo 2 straipsnyje:

³² Išsamiau žr. Račiūnaitė-Vyčiniene, 2016.

Profesionalusis menas – originali aukšto meistriškumo ir meninio lygio kūryba, tokia pripažįstama profesionaliųjų meno vertintojų.

Meno kūrėjas – meno kūrinius kuriantis, juos savitai atliekantis fizinis asmuo, kuriam už tai yra suteikiamas meno kūrėjo statusas.

Meno kūryba – asmens arba kolektyvo sukurtų arba savitai atliktų meno kūrinių visuma.

Meno kūrinys – originalus meninės veiklos rezultatas, bet kokio išraiškos būdo ar formos.

Taikant šiuos apibrėžimus etninei kultūrai nelabai būtų tinkamas tik „originalios“ kūrybos, kuri dažniausiai siejama su pavienių asmenų autoryste, įvardijimas – etninei kultūrai, priešingai, būdinga kolektyvinė iš kartos į kartą perduodama ankstesnius kūrinius atkartojanti kūryba. Tačiau „savitas meno kūrinių atlikimas“ yra itin būdingas etninei kultūrai, kadangi gyvojoje tradicijoje dauguma atlikėjų pasižymi savita atlikimo stilistika, polinkiu į variantiškumą ir savaip kuriamą improvizaciją. Etninei kultūrai puikiai tinka ir kiti minėtose su profesionaliuoju menu siejamose sąvokose pateikti apibūdinimai – „meninės veiklos rezultatas“, „aukšto meistriškumo ir meninio lygio kūryba“: juk etninės kultūros kūrybinės veiklos rezultatus taip pat yra vertina šios srities žinovai, t.y. etnologai, folkloristai, etnomuzikologai ir kiti kompetentingi specialistai.

Taigi etninė kultūra savo reikšme iš esmės prilygsta profesionaliajam menui, tačiau su labai svarbia sąlyga – jei etninės kultūros puoselėtojai yra tiesioginiai tradicijų tęsėjai (kurie yra geriausi tradicijų žinovai), arba jei puoselėtojai pasižymi giliu tos srities išmanymu, didele patirtimi ir išugdytais įgūdžiais, t. y. aukšta kompetencija. Deja, toks specifinis profesionalaus kūrėjo etninėje kultūroje aspektas retai pripažįstamas, ypač iš profesionalaus meno atstovų pusės. Kita vertus, meno kūrėjo statusas yra suteikiamas ir tautodailininkams.

Skirtingai vertinamą ir pripažįstamą profesionalumą etninėje kultūroje ir profesionaliajame mene galima paaiškinti tuo, kad abiejose srityse dažnai vadovaujamosi skirtingais vertinimo kriterijais:

1. Profesionaliajame mene labai svarbus tam tikras išsilavinimo lygmuo, o etninėje kultūroje labiau iškeliamas tiesioginio tradicijos perėmimo reikšmė (tiesioginiai tradicijų perėmėjai neretai būna baigę vos kelias klases). Kita vertus, etninės kultūros srityje, kaip minėta, taip pat esama šios specialų išsilavinimą įgijusių asmenų ir tyrinėtojų – etnologų, etnomuzikologų.

2. Neretai labai skiriasi abiejų šių sričių estetinis vertinimas – jei atliekant profesionalaus meno kūrinius (ypač klasikinius) neretai itin svarbus tikslus autoriaus sumanymo atspindėjimas ir standartas, tai liaudies kūryba pasižymi didžiuliu atlikimo variantiškumu (pavyzdžiui, autentiškoje tradicijoje nuolat kinta dainos melodija ir žodžiai, tradiciniuose šokiuose žavimasi kiekvieno šokėjo gebėjimu vis kitaip improvizuoti, kai klasikiniame šokyje siekiama vienodo ir sinchroniško atlikimo, o chorinis dainavimas grindžiamas kuo lygesniu balsų skambėjimu).

3. Profesionalaus meno kūryboje nuolat siekiama inovatyvumo ir originalumo, o etninėje kultūroje būtina paisyti tradicijų. Tai pabrėžia ir užsienio tyrinėtojai: „*Etnokultūros egzistavimui būtina sąlyga yra nenutrūkstama ir nesumaišyta tąsa, kuri apima savo kultūros vertybes, tradicijas, meną ir filosofiją, taip pat įprastus kasdienes dalykus – kaip auginami vaikai, kaip gaminamas maistas, kaip laikomasi šeimos papročių, mandagumo ritualų.*“³³

³³ Žr. <http://www.differencebetween.net/miscellaneous/difference-between-culture-and-ethno-culture/>.

Taigi profesionalus menas iš esmės yra autorinė kūryba, o etninės kultūros srityje vyrauja bendruomeninė kūryba. Taip pat svarbūs ir kiti esminiai skirtumai, kuriuos įvardijo užsienio tyrėjai:

- profesionalus menas nepaiso etninės priklausomybės, o etninės kultūros pagrindinė savybė ir yra etninė priklausomybė;
- profesionalus menas plinta ir vystosi greičiau, nes lengvai prisitaiko prie naujų kultūrų, o etnokultūrinės vertybės yra labiau saugomos ir greitai nėra plėtojamoms;
- profesionaliame mene pašaliečiai yra labiau laukiami ir gali į jį lengvai integruotis, o etnokultūroje „pašaliečiai“ paprastai vertinami kaip „skiedikliai“³⁴.

Kaip minėta, EKG T surengta 2-oji apklausa parodė, jog etninės kultūros ekspertai etninei kultūrai (jos antrinei tradicijai) nėra linkę priskirti tų kūrinių, kurie grindžiami autorine menine kūryba ir joje persveria profesionaliosios kultūros kūrybiniai principai, nors ir pasitaiko tam tikrų etninės kultūros požymių (pavyzdžiui, tuo pasižymi valstybinio „Lietuvos“ ansamblio bei daugumos kitų dainų ir šokių ansamblių pasirodymai). Profesionaliam menui, o ne etninei kultūrai taip pat derėtų priskirti profesionalių kolektyvų kuriamus *worldmusic* projektus (pavyzdžiui, Vilniaus chorinio dainavimo mokyklos „Liepatės“ parengtą kūrybinį projektą „Sutrinko trinko“ – lietuvių liaudies sutartinės ir Afrikos būgnai“, kuris programoje „Etninė kultūra“ per LKT 2020 m. pirmąjį finansavimo etapą visgi gavo labai aukštus įvertinimus).

2.2. Etninės kultūros santykis su mėgėjų kūryba

Etninė kultūra Lietuvoje jau daugelį metų tapatinama su mėgėjų menu. Tačiau visų pirma reikia atkreipti dėmesį į tai, kad trūksta aiškaus sąvokos *mėgėjų menas* apibrėžimo, dauguma bandymų buvo nesėkmingi. 2004 m. priimto Lietuvos Respublikos kultūros centrų įstatymo 2 straipsnyje pateiktos tokios formuluotės:

***Mėgėjų menas** – viešai atliekamas repertuaras, kurio atlikėjai ar atlikėjų kolektyvas (kolektyvai) yra mėgėjai, negaunantys pajamų iš šios veiklos.*

***Mėgėjų meno kolektyvas** – asmenų grupė, laisvalaikiu užsiimanti menine saviraiška, turinti savo repertuarą ir galinti jį pristatyti žiūrovams.*

Kitaip mėgėjų meno sąvoka apibrėžta Mėgėjų meno plėtros 2010–2016 metų strategijoje, patvirtintoje LR kultūros ministro įsakymu 2010 m. birželio 22 d. Nr. ĮV-360:

***Mėgėjų menas** – svarbi šalies kultūros proceso dalis. Mėgėjų menas, meno kolektyvų veikla prisideda prie regionų kultūros plėtros, žmonių užimtumo, mažina socialinę atskirtį, didina kaimo vietovių gyvenimo kokybę, įtraukia į kūrybinę veiklą visų socialinių sluoksnių atstovus.*

Dar kiti sąvokų apibrėžimai buvo 2016 m. parengti Kultūros centrų įstatymo keitimo projektui:

***Mėgėjų menas** – meninio, sociokultūrinio ugdymo ir neformaliojo švietimo proceso metu sukurtas kurios nors kultūros srities, meno šakos ar jų junginio sintezės produktas ar rezultatas.*

***Mėgėjų meno kolektyvas** – asmenų grupė, laisvalaikiu užsiimanti menine veikla, sukurianti ir nuolat žiūrovams pristatanti meno bei kultūros produktus, dalyvaujanti meninio ugdymo procese.*

Taigi pagrindinės mėgėjų meno ypatybės šiuose apibrėžimuose varijuoja nuo to, kad asmenys šiuo menu turėtų užsiimti laisvalaikiu, iš to negauti pajamų, tačiau turėti savo

³⁴ Žr. <http://www.differencebetween.net/miscellaneous/difference-between-culture-and-ethno-culture/>.

repertuarą, žiūrovams nuolat pristatyti meno ir kultūros produktus bei dalyvauti meninio ugdymo procese, o mėgėjų meno kūriniai gali būti sukurti ugdymo (meninio, sociokultūrinio, neformaliojo švietimo) proceso metu.

Tačiau reikia pastebėti, kad dauguma išvardytų požymių yra būdingi ne tik mėgėjų menui, bet ir kitoms kultūros sritims. Pavyzdžiui, negalėdavo pragyventi iš savo meninės veiklos ir didelė dalis profesionalaus meno atstovų, kurie dabartiniu metu priskiriami menininkų elitui. Abejonių kelia bandymas sutapatinti mėgėjų meną vien su ugdymo procese gaunamais rezultatais, kadangi ugdomasis procesas taip pat vyksta profesionaliajame mene ir etninėje kultūroje (netgi dar intensyviau). Visų socialinių sluoksnių įtraukimas, socialinė ir regioninė reikšmė taip pat nėra vien mėgėjų menui būdingi požymiai – dar ryškiau visa tai pasireiškia etninėje kultūroje.

Mėgėjų meno svarbiausias požymis greičiau būtų kompetencijos lygmens skirtumas, lyginant su aukščiau aptartomis kitomis kultūros rūšimis – profesionaliuoju menu ir etnine kultūra. Dėl to arčiausiai tiesos būtų D. Gaspariūnienės magistro darbe „Meno mėgėjų kolektyvo vadovo pedagoginių ir socialinių funkcijų sąveika“ (2005) pateiktas *mėgėjų meno kolektyvo įvardijimas*:

***Mėgėjų meno kolektyvas** – asmenų sambūris, kuris vienija žmones, siekiančius sukurti estetinę vertybę, bet nepretenduojančius į profesionalumą.*

Panašiai ir leidinyje „Kultūros ir meno srities darbuotojų žmogiškųjų išteklių bei jų sukuriamo produkto plėtra regionuose“ (2007) pastebima, kad kiekvienas mėgėjų meno kolektyvas skiriasi pagal savo funkciją, todėl reikalinga ir žemesnė produkto kokybė, kuri atlieka ne tik meninę, bet ir socialinę, ugdymo ir panašias funkcijas.

Tačiau esama nuomonių, kad vis sunkiau atskirti mėgėjų meną nuo profesionalaus – ypač dėl to, kad kolektyvų vadovai paprastai yra profesionalai, o ir atlikimo kokybė neretai prilygsta profesionaliajam menui. Be to, kultūros strategai laikosi nuostatos, kad takoskyra tarp profesionaliojo ir mėgėjų meno yra per didelė ir meno kolektyvai turėtų nuolat kelti savo profesionalumą bei meninį lygį, dėl to mėgėjų meno kolektyvų meistriškumas vertinamas rengiant įvairias apžiūras ir konkursus, išrenkant geriausius kolektyvus. Aukšto meninio lygio siekiamybė mėgėjų meno veikloje pabrėžiama įvairiuose dokumentuose, susijusiuose su mėgėjų meno kolektyvų veikla. Štai kultūros ministro įsakymu 2008 m. patvirtintuose „Kategorijų suteikimo mėgėjų meno kolektyvams pagal meninį lygį, veiklą ir pasiektus rezultatus nuostatuose“ įvardyti šie su mėgėjų meno plėtra siejami tikslai: „*įvertinti kolektyvų meninį lygį; didinti kolektyvų atsakomybę už kūrybinės veiklos rezultatus, skatinti nuolat tobulėti, mažinti atotrūkį tarp mėgėjų ir profesionalių kolektyvų; sudaryti prielaidas kolektyvų vadovams gauti atlyginimą, atitinkantį jų darbo rezultatus ir sudaryti prielaidas dainų švenčių tęstinumui*“.

Tačiau visgi iki šiol nėra įtvirtinta, kad tie mėgėjų meno kolektyvai, kurie gauna aukštus įvertinimus, kartu įgyja ir profesionalumo pripažinimą. Iš to kyla išvada, kad mėgėjų meno siekiamybė yra kelti savo lygį profesionalumo kryptimi, bet mėgėjams vis dėlto nesuteikiama galimybė pasiekti lygmenį, tapatų profesionaliam menui.

Prie mėgėjų meno priskiriami ir su etnine kultūra siejami kolektyvai: pavyzdžiui, tautinių šokių, dainų ir šokių ansambliai, kapelos, klijimo teatrai. Tačiau dauguma jų atliekamų kūrinių yra autorinės kūrybos, neretai gerokai nutolę nuo tikrosios tradicijos ir labiau priskirtini arba profesionaliajai kūrybai, arba pseudo-folklorui.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad mėgėjiškas pobūdis gali pasireikšti tiek bandant paviršutiniškai užsiimti etnokultūrine veikla, nepažįstant jos esmės, tiek siekiant vadovautis profesionalaus meno pavyzdžiais: pavyzdžiui, atliekant nacionalinei kultūrai priskirtinus lietuvių kompozitorių kūrinius arba globaliajai kultūrai priskirtinus linijinius šokius.

Taigi mėgėjų menas skirstytinas į kelias rūšis, kurios remiasi skirtingomis kultūros rūšimis:

- 1) etnine kultūra;
- 2) nacionaline profesionalia kultūra;
- 3) globalia profesionalia kultūra.

Teigiamai specialistų įvertinta mėgėjų meno dalis (pvz., per LNKC vykdomas kolektyvų atrankas į dainų šventes) tampa ir nacionalinės kultūros dalimi – tačiau tik toks mėgėjų menas, kuris grindžiamas etnine kultūra bei lietuvišku profesionaliuoju menu.

2.3. Etninės kultūros Proceso ir Projekto nusakymas kitais, su etninės kultūros srities Proceso ir Projektais susijusiais, aspektais

Etninės kultūros įstatymo preambulėje pabrėžiama etninės kultūros betarpiška sąsaja su **nacionaline kultūra**: „<...> etninė kultūra yra tautos būties, išlikimo ir tvirtumo esmė, nacionalinės kultūros pamatas“, <...> tik savo etnine kultūra besiremianti tauta gali palaikyti savo visuomenės narių pilietinį brandumą, dalyvauti pasaulio civilizacijoje kaip lygiavertė partnerė, išlaikyti tokiai partnerystei ir bendradarbiavimui būtiną orumą, savarankiškumą ir savitumą“. Panašios nuostatos įtvirtintos ir Nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme: valstybės vidaus politika privalo ugdyti tautinę savimonę ir pilietiškumą, kultūros politika – išsaugoti ir puoselėti nacionalinės kultūros tapatumą, globojant etninę kultūrą ir vietos tradicijas, saugant kultūros paveldą, o švietimo ir auklėjimo sistema turi ugdyti pilietiškumą, bendruomeniškumą ir tautinį sąmoningumą.

Sąsaja su nacionaline kultūra reiškia, kad etninė kultūra turi valstybinę reikšmę, nes yra artimiausiai susijusi su tautiškumo išraiška. Tačiau tokia reikšmė turėtų būti suteikiama tik tikrąją etninės kultūros prigimtį bei vertybes atspindintiems reiškiniams, o ne paviršutiniškai juos imituojantiems, be gilesnio tikrosios etninės kultūros esmės pažinimo. Taigi reprezentuojant etninę kultūrą, labai svarbus kompetencijos klausimas.

Kaip minėta, etninė kultūra prilyginama nacionalinės kultūros pamatui, tačiau neabejotina, kad ir profesionalusis menas, jei jis betarpiškai susietas su Lietuva, yra viena iš sudedamųjų nacionalinės kultūros dalių. Taigi Lietuvos nacionalinę kultūrą, kuriai suteikiama valstybinė reikšmė, sudaro du pagrindiniai atraminiai stulpai – etninė kultūra ir profesionalusis menas.

Kita vertus, Lietuvoje šalia nacionalinės kultūros gyvuoja ir **globalioji kultūra**, kuri yra tarptautinio pobūdžio, būdinga visam pasauliui. Iš esmės tai yra importuojama į Lietuvą kultūra: pavyzdžiui, dauguma mūsų šalies televizijos ir radijo kanalų, prekybos centrai, kavinės, barai, klubai ir kitos viešosios erdvės dažniausiai transliuoja globaliosios kultūros produktus, tokio pobūdžio produkcija vyrauja ir kino industrijoje.

Poskyrio apibendrinimas. Remiantis šia analize tvirtai galima teigti, kad etninė kultūra negali būti tiesmukai tapatinama nei su profesionaliuoju, nei su mėgėjų menu, nes ji aprėpia daugiau – ne tik atskiras meno šakas ar formas, bet ir visą kultūros, žmonių gyvenimo būdo, pasaulėžiūros lauką. Būtent dėl to etninė kultūra yra ypač svarbi visos nacionalinės kultūros plėtrai ir, nepaisant tam tikrų persiklojimų su minėtomis meno plotmėmis, sudaro savarankišką kultūros klodą. Grafiškai pavaizduotą etninės kultūros santykį ir sąsajas su nacionaline kultūra, profesionaliuoju menu, mėgėjų menu ir globaliąja kultūra žr. 3 priede pateikiamoje schemeje.

3. Etninės kultūros srities Proceso ir Projekto duomenys ir duomenų šaltiniai

Etninės kultūros srities Proceso duomenys ir duomenų šaltiniai kaupiami etninės kultūros būklę tyrinėjančiose institucijose:

1. EKG T užsakymu pagal „Etninės kultūros tęstinumo ir kaitos tyrimų programą“ (toliau – EK tyrimų programa) atliktos ekspertizės skelbiamos EKG T leidinyje „Etninė kultūra“ ir EKG T internetinėje svetainėje (žr. <http://ekgt.lt/veikla/veiklos-sritys/ekspertizes---tyrimai/>, taip pat žr. senojoje EKG T internetinėje svetainėje http://www.old.ekgt.lt/www3.lrs.lt/pls/inter/w5_showa003.html?p_r=2041&p_k=1). Be to, nemažai etninės kultūros srities būklės tyrimų atlieka EKG T nariai ir sekretoriato darbuotojai, kurių ekspertinės išvados taip pat skelbiamos EKG T internetinėje svetainėje.

2. Ilgą laiką kryptinga ir ilgametė etninės kultūros srities būklės tyrimų veikla buvo vykdoma mokslo ir studijų institucijose ar atskiruose institucijų etnokultūrinės krypties padaliniuose, kuriuose yra susibūręs pagrindinis etninės kultūros tyrėjų potencialas. Nors pastaruoju metu etninės kultūros tyrimų kryptingumą ir pastovumą apsunkina nepakankamas finansavimas, tačiau iki šiol išlieka svarbiausi etninės kultūros tyrimų moksliniai židiniai kai kuriose mokslo ir studijų institucijose: tarp ryškiausių reikėtų paminėti Lietuvos literatūros ir tautosakos institutą (toliau – LLTI), Lietuvos kalbos institutą (toliau – LKI), Lietuvos istorijos instituto Etnologijos ir antropologijos skyrių (toliau – LII EAS), Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Etnomuzikologijos katedrą (toliau – LMTA EK), Vytauto Didžiojo universiteto Kultūrų studijų ir etnologijos katedrą (toliau – VDU KEK). Kai kurios mokslo ir studijų institucijos yra sukaupusios ne tik įvairių tyrimų duomenis, bet ir gausius etnokultūrinės medžiagos archyvus: pavyzdžiui, LLTI³⁵, LKI³⁶, LMTA EK³⁷, VDU KEK³⁸.

3. Kai kurios ministerijos pagal savo kompetenciją taip pat kaupia etninės kultūros srities Proceso duomenis ir duomenų šaltinius. Pavyzdžiui, už tautinio paveldo produktų sertifikavimą atsakinga Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija bei viešoji įstaiga Kaimo verslo ir rinkų plėtros agentūra kaupia duomenis apie sertifikuotus tautinio paveldo produktus (tradicinius dirbinius, tradicinių veislių augalus, gyvūnus ar jų produktus, gamtos gėrybių produktus, tradicines paslaugas, tradicines muges), tradicinių amatų meistrus, tradicinių amatų neformaliojo mokymo programas ir pan.³⁹

4. Etninės kultūros srities Proceso duomenys ir duomenų šaltiniai taip pat kaupiami įvairiuose kultūros centruose, kurie yra pagrindiniai etnokultūrinių renginių, dainų švenčių, mokymų, edukacijų organizatoriai. Visų pirma reikia paminėti LNK C, kuris atlieka ne tik tyrimus, bei ir yra sukaupęs archyvus (rankraščių, garso ir vaizdo įrašų) bei duomenis apie visoje Lietuvoje vykstančius etnokultūrinius renginius ir etninės kultūros veiklos subjektus⁴⁰. Taip pat reikia paminėti kitus stambiausius etninės kultūros centrus Lietuvoje: Vilniaus etninės kultūros centrą (toliau – VEK C)⁴¹, Kauno tautinės kultūros centrą (toliau – KTK C)⁴²,

³⁵ Žr. <http://www.llti.lt/lt/archyvas/>.

³⁶ Žr. <http://lkiis.lki.lt/tarmiu-archyvas>.

³⁷ Žr. <https://lmta.lt/lt/padalynys/etnomuzikologijos-skyrius/muzikinio-folkloro-archyvas/>.

³⁸ Žr. <http://etnologijadb.vdu.lt/>.

³⁹ Išsamiau žr. Žemės ūkio ministerijos svetainę <https://www.tautinispaveldas.lt/>.

⁴⁰ Žr. <https://www.lnkc.lt/go.php/lit/Archyvas/520>.

⁴¹ Žr. <https://www.etno.lt/vekc-archyvas>.

⁴² Žr. <http://ktkc.lt/studijos-ir-ansambliai/etnines-kulturos-kryptis/>.

Klaipėdos miesto savivaldybės etninės kultūros centrą (toliau – KEKC)⁴³. Nemažai duomenų sukaupiama ir regionuose – savivaldybių kultūros bei švietimo skyriuose, kultūros centruose, bibliotekose bei kitose savivaldybių įstaigose.

5. Svarbus ir Lietuvos nacionalinio muziejaus⁴⁴, Lietuvos liaudies buities muziejaus⁴⁵ bei įvairių krašto muziejų⁴⁶, turizmo-informacijos centrų, nacionalinių bei regioninių parkų direktorių⁴⁷ indėlis kaupiant etninės kultūros srities Proceso duomenis ir duomenų šaltinius.

6. Etninės kultūros būklės tyrimus atlieka ir kai kurios nevyriausybinės organizacijos: pavyzdžiui, Lietuvių etninės kultūros draugija (toliau – LEKD)⁴⁸, Lietuvos tautodailininkų sąjunga (toliau – LTS)⁴⁹, Lietuvos etninės kultūros ugdytojų sąjunga (toliau – LEKUS)⁵⁰.

7. Daug informacijos apie etninės kultūros Proceso skelbiama specializuotose etnokultūrinėse interneto svetainėse: LEKD sukurtoje svetainėje „Tautosakos vartai“⁵¹, svetainėje aruodai.lt⁵², portalo alkas.lt skyriuose „Etninė kultūra“⁵³, „Saulės arkliukai“⁵⁴ ir kt.

Etninės kultūros srities Projekto duomenys ir duomenų šaltiniai kaupiami Lietuvos kultūros taryboje, taip pat projektų vykdytojų internetinėse svetainėse.

4. Etninės kultūros srities Proceso ir Projekto vertinimo ir stebėsenos metodai

4.1. Etninės kultūros srities Proceso ir Projekto kokybės vertinimo pagrindinės metodologinės strategijos

Etninės kultūros srities Proceso vertinimo ir stebėsenos metodai turėtų būti grindžiami dviem pagrindinėmis metodologinėmis strategijomis – kiekybine ir kokybine⁵⁵:

- Vadovaujantis kiekybine duomenų rinkimo strategija surenkama skaitinė išraiška pateikta informacija apie nagrinėjamą etnokultūrinį reiškinių – jo paplitimą, įvairių grupių požiūrį į pagrindines jo charakteristikas, ryšių patikimumą ir pan. Tuo tikslu turi būti parengti standartizuoti būdai duomenų surinkimui, apklausiamos didelės tiriamųjų grupės. Todėl į apklausą turėtų būti įtraukiama nedaug tiriamo objekto savybių, ypatumų ar požymių,

⁴³ Žr. <https://www.etnocentras.lt/>.

⁴⁴ Žr. <http://www.lnm.lt/>.

⁴⁵ Žr. <http://www.llbm.lt/>.

⁴⁶ Žr., pavyzdžiui, Kauno rajono padalinį Antano ir Jono Juškų etninės kultūros muziejų <http://www.krmuziejus.lt/a-ir-j-jusku-etnines-kulturos-muziejus/>, Kauno muziejaus padalinį Liaudies instrumentų muziejų <https://kaunomuziejus.lt/ekspozicijos/lietuviu-tautine-muzika/> ir kt.

⁴⁷ Žr. Žemaitijos nacionalinį parką <http://zemaitijosnp.lt/>, Dzūkijos nacionalinį parką <http://www.cepkeliai-dzukija.lt/>, Aukštaitijos nacionalinį parką <https://www.aparkai.lt/lt>, Dieveniškų istorinį regioninį parką <http://dirpd.am.lt/VI/index.php> ir kt.

⁴⁸ Žr. <http://www.etnokultura.lt/>.

⁴⁹ Žr. <http://lietuvostautodaile.lt/>.

⁵⁰ Žr. <https://www.facebook.com/LEKUS-Lietuvos-etnin%C4%97s-kult%C5%ABros-ugdytoj%C5%B3-s%C4%85junga-610379735750406/>.

⁵¹ Žr. <http://tautosakosvartai.lt/>.

⁵² Žr. <http://www.aruodai.lt/>.

⁵³ Žr. <http://alkas.lt/category/kultura/etnine-kultura/>.

⁵⁴ Žr. <http://alkas.lt/category/saules-arkliukai/>.

⁵⁵ Išsamiau žr. *Qualitative Strategies for Ethnocultural Research*, 2012; Gray, 2009.

sudarant galimybes atlikti palyginimus, nustatyti etnokultūrinių reiškinių priežastinius ryšius, veikimo prielaidas ir lemiančius veiksnius. Kiekybiniai tyrimai pateikia statistinį tiriamo reiškinio vertinimą, suvokiant žmonių elgesį kaip reguliarų ir nuspėjamą, tyrimų duomenys turi skaitinę formą, rezultatai gali būti išreikšti grafine forma. Kiekybiniai tyrimai tinkamiausi, kai jau atliktas kokybinis tyrimas ir norima jį papildyti, sužinoti didelės tiriamųjų grupės nuostatas ir elgesį, pagrįsti esminius tiriamo objekto požymius, reiškinių priežastinius ryšius ir jų funkcionavimo veiksnius. Etninės kultūros raidos ir projektų įgyvendinimo kiekybinių tyrimų atlikimui reikalingas aukštas conceptualumo lygis etninės kultūros srityje, todėl šiuos tyrimus privalo atlikti būtent šios srities žinovai.

- Kokybinės duomenų rinkimo strategijos taikymas ypač svarbus atliekant etninės kultūros srities Proceso vertinimus ir stebėseną, kadangi ši strategija leidžia nukreipti pagrindinį dėmesį į gilesnį etnokultūrinių reiškinių, procesų pažinimą ir supratimą, gali būti gaunama informacija apie su šiais reiškiniais susijusį su žmonių elgesį ir mąstymą, sudaroma galimybė atskleisti jų dinamiškus, situacinius požymius. Kokybiniais tyrimų metodais paprastai norima atskleisti įvairesnius ir subtilesnius tikslinių grupių santykius su nagrinėjamu etnokultūriniu reiškiniu, jie leidžia gauti didesnę duomenų įvairovę ir laisvesnį jų interpretavimą, sudaro galimybę pailustruoti gautus duomenis konkrečiais pavyzdžiais. Kokybiniai tyrimai yra tinkamiausi, kai dar nėra atlikta tam tikro etnokultūrinio reiškinio tyrimų ar jų nepakanka, tyrimu siekiama aprašyti pasirinktą reiškinį, suformuluoti teiginius ir hipotezes. Taikant kokybinę tyrimo duomenų rinkimo strategiją, tyrimo apimtys paprastai yra santykinai nedidelės, pirminiai duomenys renkami žodine ar garsine, vaizdine forma (tai gali būti giluminių ar pusiau struktūruotų interviu, apklausų, grupinių diskusijų ar aptarimų įrašai, užrašai, dalyvaujamojo stebėjimo protokolai, diskusijų, rašiniai), reiškiami teiginiais ar kategorijomis ir vertinami subjektyviai, sudarant galimybes plačiai analizuoti ir interpretuoti pasirinktą tyrimų objektą. Tyrėjo vaidmuo vykdant kokybinius tyrimus dažniausiai yra labai aktyvus, dalyvaujantis, todėl kokybinius etninės kultūros srities Proceso vertinimus ir stebėseną privalo atlikti tik šios srities žinovai.

Atliekant etninės kultūros srities Proceso vertinimus ir stebėseną iš esmės reikėtų vadovautis šios srities specifika atitinkančiais kultūrinės antropologijos, socialinės antropologijos, etnologijos tyrimų metodais. Ypač svarbu remtis šioms mokslams būdinga kultūrinio reliatyvizmo paradigma, kuri pabrėžia kultūrų santykinį nepalyginamumą, kiekvienos jų išskirtinį savitumą ir pažinimą tik iš jos pačios vidaus logikos⁵⁶. Taip pat svarbūs komparatyvizmo metodai: statistiškai nustatytų (t. y. reprezentatyvių) imčių, regioninis-geografinis, tarpkultūrinis (angl. *cross-cultural*) ir globalusis tematinis palyginimai⁵⁷.

Etninės kultūros srities Proceso ir Projekto vertinimai neturėtų būti atliekami teikiant pirmenybę statistinei renginių ar kitų sukurtų produktų gausai, kadangi etninė kultūra nėra masinė kultūra. Taip pat nederėtų etninės kultūros plėtros ir įgyvendinamų projektų vertinimus sieti su ekonominiu produktyvumu ir papildomų lėšų pritraukimo aukštų rodiklių siekiu, kadangi etninė kultūra nėra komercinę naudą gaunanti kultūros sritis.

Vertinant etninės kultūros srities Projektą būtina atsižvelgti į tai, kad etninė kultūra yra labai įvairialypė sritis ir savyje talpina daug skirtingų raiškos formų, kurių vertinimui reikalingos specialios žinios – pavyzdžiui, tautodailės ar etnoarchitektūros projektų vertinimui nepakanka etnomuzikologo kompetencijos ir atvirkščiai. Dėl to **vertinant etninės kultūros**

⁵⁶ Kultūrinė antropologija vadovaujantis šia paradigma nagrinėja kultūrinių prasmų erdves, galios santykius varžantis dėl reprezentacijos, kultūros politiką, retorinius diskursus, kultūros tradicijų bei identiteto konstravimą, kultūrinius mainus dalijantis bendra mąstymo ir veiklos erdve, kokie veiksniai daro įtaką kultūros kaitai. Šios tendencijos plėtojamos kultūrinės antropologijos pagrindiniame žurnale *Cultural Anthropology* (nuo 1986). Taip pat žr. Čiubrinskas, 2007, p. 12.

⁵⁷ Išsamiau žr. Čiubrinskas, 2007.

projektus būtina turėtų dalyvauti ekspertų komanda, kurioje dalyvautų įvairių etninės kultūros sričių atstovai – etnologai, etnomuzikologai, dialektologai, tautodailininkai ir kiti, be to, ne tik mokslininkai, bet ir ilgalaikę praktinę etnokultūrinių veiklų organizavimo patirtį turintys specialistai. Tokiu etninės kultūros projektų vertinimo principu vadovaujasi Estijos Kultūros rėmimo fondas, turintis atskirų sričių fondų (tarp jų ir Folkloro fondo) ekspertų grupes (kiekvieną grupę sudaro 7 aktyvūs tos srities veikėjai, deleguoti savo srities organizacijų 2 metų kadencijai), kurių nariai bendrai vertina visus pateiktus projektus ir priima bendrus sprendimus dėl paramos skyrimo. Tik išimtiniais atvejais pasitelkiami papildomi ekspertai projektų vertinimui (jei projektas pasižymi ypatinga specifika ir ekspertų grupei trūksta kompetencijos jį įvertinti)⁵⁸. Toks projektų vertinimo principas pasiteisina ne tik siekiant užtikrinti kompetentingą ir skaidrų sprendimų priėmimą dėl atskirų projektų vertinimo, bet ir leidžia kryptingai paskirstyti sričiai skirtas lėšas atsižvelgiant į strateginius tos srities poreikius bei užtikrinti įvairių etninės kultūros veiklų finansavimo tolygumą. Pavyzdžiui, nustatomos tam tikros kvotos atskiroms veiklos rūšims, kad nebūtų lėšos skiriamos vien modernaus folkloro ar reprezentaciniams renginiams, bet tektų ir aktualiems folkloro fiksavimo ar edukaciniams projektams, nors pastarųjų paraiškos būtų ir prasčiau parengtos nei pirmųjų.

Deja, iki šiol dar nėra nustatyti etninės kultūros kompetencijų tipai – tam reikalingi parengiamieji tyrimai ir išsamesnės diskusijos, kadangi būtina atsižvelgti į etninės kultūros sričių įvairovę (šventės, folkloro įvairios rūšys, tautodailė ir tradiciniai amatai, etc), suderinti tyrėjų ir praktikų nuomones, ypač nustatant etnokultūrinės kompetencijas įrodančią išsilavinimo ar praktinės veiklos apibrėžtį. Dėl to šis uždavinys numatomas tolesniuose EKG T planuose.

Apibendrinant etninės kultūros srities Proceso vertinimo ir stebėsenos metodus reikia pabrėžti, kad neaprepiant etninės kultūros objekto visumos, negali būti kryptingai plėtojama etninės kultūros plėtra. Siekiant suformuoti visuminį požiūrį į etninės kultūros raidą, būtina analizuoti etninės kultūros gyvybingumą nacionalinio saugumo, kultūros, švietimo, mokslo, ekonomikos⁵⁹ ir žemės ūkio, aplinkosaugos, socialinės apsaugos, užsienio lietuvių tautinio identiteto išsaugojimo ir kitose srityse. Tokiu visuminiu požiūriu vadovaujasi EKG T, atlikdama etninės kultūros raidos stebėseną ir vertinimus, tačiau išsamesniems darbams atlikti trūksta EKG T turimų finansinių ir žmogiškųjų išteklių resursų.

4.2. Etninės kultūros srities Proceso ir Projekto kokybės vertinimo kriterijai ir rodikliai

Etninės kultūros srities Proceso ir Projekto vertinimo kriterijų ir rodiklių sąrašai buvo aptarti ir suderinti nuotoliniuose EKG T posėdžiuose 2020 m. balandžio 28 d. ir gegužės 12 d. bei po jų elektroniniu paštu tikslinant tų posėdžių protokolus su EKG T nariais.

4.2.1. Etninės kultūros srities Proceso vertinimo kriterijai ir rodikliai

⁵⁸ Su Estijos Kultūros rėmimo fondo patirtimi buvo susipažinta per 2019 m. balandžio mėn. surengtą vizitą į Estiją, išsamiau žr. <http://www.ekgt.lt/naujienos/susitikimas-su-estijos-kulturos-politika-fomuojancomis-ir-igyvendincomis-institucijomis.html>.

⁵⁹ Etninės kultūros raidą neabejotinai veikia valstybės ekonomikos pokyčiai – ši kultūros sritis iš esmės nėra komercinė, todėl jos plėtrai reikalinga valstybės parama. Būtent tai įvardijama Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 2 straipsnyje apibrėžiant *etninės kultūros valstybinės globos* sąvoką: „**Etninės kultūros valstybinė globa** – teisinės, organizacinės, ekonominės ir finansinės priemonės, kuriomis valstybė garantuoja gyvosios tradicijos tęstinumą, etninės kultūros vertybių kūrimą, kaupimą, apsaugą, tyrinėjimą ir populiarinimą“. Kita vertus, etninės kultūros plėtra suteikia valstybei netiesioginę ekonominę naudą (formuoja teigiamą Lietuvos įvaizdį, stiprina žmonių tautinę savimonę ir kartu atsakomybę prieš valstybę vykdant ekonomines veiklas, etc.), o kai kuriais atvejais ir tiesioginę naudą (lietuviškų tradicijų puoselėjimas skatina užsienio turistų susidomėjimą, todėl didėja iš kultūrinio turizmo gaunamos pajamos).

EKGT nariai išskiria šiuos etninės kultūros srities Proceso vertinimo kriterijus ir rodiklius:

- **Etninės kultūros integravimas į bendrąją kultūros politiką Lietuvoje.** Etninės kultūros raidą lemia tai, kiek ji yra įtraukta į bendrąją kultūros politiką Lietuvoje, taip pat formuojant valstybės valdymo, švietimo ir mokslo, regioninę, ekonomikos ir kitų sričių politiką. Šio kriterijaus **rodiklis** – etninės kultūros integravimo į bendrąją kultūros politiką reglamentuojančius teisės aktus vertinimas, atliekant kokybinius tyrimus. Vertinant etninės kultūros integravimą į bendrąją kultūros politiką reglamentuojančius teisės aktus nepakanka pasikliauti vien kiekybiniais rodikliais (pavyzdžiui, mechanškai apskaičiuoti šios sąvokos paminėjimą *įtraukta / neįtraukta* ar pan.), nes etninės kultūros paminėjimas dar nereiškia, kad tas teisės aktas užtikrina etninės kultūros integravimą į bendrąją kultūros politiką – būtina įvertinti etninės kultūros paminėjimo kontekstą bendrame teisės akto tekste, o ypač atkreipti dėmesį į tai, ar etninė kultūra patenka į svarbiausius kultūros politikos formavimo tikslus, uždavinius ir jų įgyvendinimo priemones⁶⁰.

- **Visuomenės vertybinės nuostatos etninės kultūros atžvilgiu, etninės kultūros prestižo visuomenėje būklė.** Nepaisant to, kad būtent etnokultūrinis sąjūdis sovietmečiu labai sustiprino žmonių tautinę savimonę Lietuvoje ir ryškiai prisidėjo prie Nepriklausomybės atgavimo, tačiau per pastaruosius porą dešimtmečių susiformavo dalies visuomenės neigiamas požiūris į etninę kultūrą, o tai yra didžiulė kliūtis siekiant etninės kultūros plėtros. Dėl to būtina nuolat stebėti ir vertinti etninės kultūros prestižo visuomenėje kaitą. Šio kriterijaus **rodikliai** – Lietuvos visuomenės dalies, kuri didžiuojasi lietuvių etnine kultūra, procentinis indeksas.

- **Etninės kultūros plėtros finansavimo būklė.** Viena esminių etninės kultūros plėtros sąlygų yra šios srities finansavimo klausimas. Etninės kultūros veiklas vykdyti padeda LKT bei savivaldybių skiriamas projektinis finansavimas, tačiau vien konkursinis finansavimo mechanizmas neužtikrina etninės kultūros valstybinės globos įgyvendinimo. Būtina tiek tobulinti konkursinio finansavimo modelius užtikrinant etnokultūrinių tradicijų tęstinumą, tiek didinti pastovų fundamentinį etninės kultūros srities finansavimą. Šio kriterijaus **rodikliai** – iš valstybės ir savivaldybių biudžetų finansuotų etninės kultūros projektų bei skirtų lėšų kiekis, etninės kultūros konkursinio ir pastovaus finansavimo kiekybiniai rodikliai (skaičiai ir procentai lyginant su kitų kultūros sričių finansavimu).

- **Įvairių etninės kultūros sričių tyrimų plėtra ir sklaida.** Etninės kultūros plėtrai itin svarbi šios srities tyrimų būklė, nes tik plėtojant tyrimus galima gilinti etninės kultūros pažinimą ir išmanymą, kompetencijų augimą. Šio kriterijaus **rodikliai** – etninės kultūros šaltinių ir lauko tyrimų (ekspedicijų, kraštotyros veiklos, apklausų ir kt.) skaičius, sukaupytų duomenų kiekis, archyviniam saugojimui parengtos, susistemintos, suskaitmenintos medžiagos kiekis, duomenų bazių ir paskelbtų šaltinių kiekis, fundamentinių ir taikomųjų mokslo darbų apimtys, mokslinių renginių Lietuvoje ir Lietuvos tyrėjų dalyvavimo užsienio moksliniuose renginiuose skaičius.

- **Etninės kultūros specialistų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo būklė.** Svarius etninės kultūros plėtros rezultatus galima pasiekti tik rengiant pakankamą skaičių etninės kultūros specialistų. Dėl to turi būti vertinama etninės kultūros specialistų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo, taip pat etninės kultūros subjektų (kūrėjų ir atlikėjų) meistriškumo tobulinimo būklė. Šio kriterijaus **rodikliai** – etninės kultūros studijų ir kvalifikacijos tobulinimo programų pasiūla ir įvairovė, parengtų ir kvalifikaciją kėlusiu etninės kultūros specialistų skaičius.

- **Etnokultūrinio ugdymo ir galimybių visuomenei giliau pažinti etninę kultūrą bei jos reiškinių įvairovę plėtra.** Etnokultūrinis ugdymas, skirtas įvairaus amžiaus asmenims (pradedant nuo ankstyvosios vaikystės) yra svarbi sąlyga siekiant gilesnio etninės kultūros

⁶⁰ Kokybinio etninės kultūros įtraukimo į bendrąją kultūros politiką reglamentuojančius teisės aktus pavyzdžiui gali būti politologo Vytauto Sinicos atliktas tyrimas „Etninės kultūros apsaugos teisinis reguliavimas Lietuvoje“ (žr. LEKD tyrimą *Etninės kultūros vertybinės nuostatos*, 2017))

pažinimo, perėmimo ir tęstinumo, teigiamų nuostatų etninės kultūros atžvilgiu formavimosi visuomenėje. Dėl to aktualu atlikti etnokultūrinio ugdymo ir galimybių visuomenei pažinti etninę kultūrą vertinimus bei stebėseną. Šio kriterijaus **rodikliai** – tikslinėms grupėms ir (ar) plačiajai visuomenei skirtų etnokultūrinių edukacinių renginių skaičius, formalaus ir neformalaus etnokultūrinio ugdymo (pamokų, ansamblių, būrelių ir kitų kolektyvų, projektų ir pan.) plėtros kiekybiniai rodikliai, atliktų kokybinių tyrimų skaičius.

- **Etninės kultūros gyvosios tradicijos tęstinumo užtikrinimas, etnokultūrinio paveldo apsauga.** Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 4 straipsnis nustato, kad vienas iš etninės kultūros valstybinės globos uždavinių yra „*garantuoti etninės kultūros paveldo išsaugojimą bei gyvosios tradicijos tęstinumą*“. Tuo tikslu būtina atlikti įvairių etninės kultūros formų gyvosios tradicijos tęstinumo, materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo apsaugos priemonių įgyvendinimo stebėseną ir vertinimus. Šio kriterijaus **rodikliai** – kalendorinių ir bendruomeninių švenčių, etninės kultūros veiklų bendruomenėse, kraštiečių susitikimų, klubinės veiklos, vakaronių, naktišokių ir kitų socialinės paskirties gyvosios tradicijos renginių skaičius; į materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo sąvadas įtrauktų vertybių skaičius, jų apsaugos priemonių įgyvendinimo skaičius.

- **Etninės kultūros parodomųjų (reprezentacinių) renginių sklaidos ir naujų etnokultūrinių kūrybinių projektų kūrybos būklė.** Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 4 straipsnis nustato, kad vienas iš etninės kultūros valstybinės globos uždavinių yra „*remti etninę kultūrą populiarinančius renginius*“. Kaip rodo LEKD atliktas tyrimas, būtent didžiosios folkloro šventės, festivaliai, mugės, parodos ir kiti reprezentaciniai renginiai, taip pat įvairūs nauji kūrybiniai projektai (neretai pasižymintys modernizuotomis formomis) ypač reikšmingi etninės kultūros sklaidai. Todėl būtina stebėti ir vertinti etninės kultūros parodomųjų renginių sklaidos ir naujų etnokultūrinių kūrybinių projektų kūrybos būklę. Šio kriterijaus **rodikliai** – koncertų, festivalių, varžytuvių, konkursų (muzikantų, dainininkų, pasakorių, šokėjų, kulinarinio paveldo ir kt.), tradicinių sportinių žaidimų rungtynių, gyvosios istorijos renginių, amatų dienų, mugių, tautodailininkų parodų ir kitų renginių skaičius, sukurtų naujų kūrinių, susijusių su etnine kultūra (pvz., spektaklių, muzikos kūrinių ir pan.), koncertinių programų, kūrybinių dirbtuvių (tautodailininkų, muzikantų, dainininkų, kitų atlikėjų) skaičius.

- **Lietuvos etnografinių regionų tradicijų savitumo pažinimo, išsaugojimo ir tęstinumo plėtra.** Specifinė etninės kultūros ypatybė – jos istoriškai susiformavęs regioniškas. Regioninės savimonės puoselėjimas yra itin svarbi etninės kultūros plėtros sąlyga, todėl būtina nagrinėti Lietuvos etnografinių regionų tradicijų savitumo pažinimo, išsaugojimo ir tęstinumo plėtrą, atliekant stebėseną ir vertinimus. Šio kriterijaus **rodikliai** – etninės kultūros įstaigų tinklo etnografiniuose regionuose apimtis, etninės kultūros plėtros programų ir projektų regionuose skaičius, įvairių regioninių etnokultūrinės raiškos formų (dainų, sutartinių, šokių, žaidimų, tautinio kostiumo, tarmių, etnoarchitektūros ir kitų) gyvavimo kokybinių tyrimų skaičius.

- **Tradicinių amatų ir tautodailės tęstinumas bei plėtra, tautinio paveldo produktų sertifikavimo būklė.** Tradiciniai amatai, tautodailė, kulinarinis paveldas ir kiti tautinio paveldo produktai svarbūs ugdant tautinės savasties suvokimą ir skatinant susidomėjimą lietuviškumu globaliame pasaulyje. Todėl šią sritį būtina įtraukti į bendrus etninės kultūros raidos vertinimo ir stebėsenos kriterijus. Šio kriterijaus **rodikliai** – tradicinių amatų tyrimų skaičius, sertifikuotų tautinio paveldo produktų (tradicinių dirbinių, tradicinių veislių augalų, gyvūnų ir jų produktų, tradicinių paslaugų), tradicinių amatų meistrų ir mokymo programų skaičius, tradicinių amatų centrų skaičius.

- **Etninės kultūros integravimo į turizmą būklė.** Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 8 straipsnio 4 dalis nustato, kad valstybė „*teikia pirmenybę etnine kultūra pagrįstiems <...> turizmo, regioninių tradicijų gaivinimo projektams*“. Be to, kaip minėta, UNESCO dar 2013 m. pateikė siūlymus Baltijos šalims labiau įtraukti į turizmo industriją etninę kultūrą – folkloro festivalius, kalendorines šventes, tradicines sodybas, amatus,

kulinarinį paveldą ir pan.⁶¹. Tačiau iki šiol Lietuvoje etninė kultūra dar nepakankamai įtraukiama į bendrąją turizmo plėtros politiką. Etninės kultūros integravimas į turizmą yra labai perspektyvus ir sudaro puikias galimybes etninės kultūros plėtrai, todėl būtina šią sritį stebėti ir vertinti. Šio vertinimo kriterijaus **rodikliai** – informacijos apie etninės kultūros objektus ir renginius šaltinių kiekis, etninės kultūros objektų įtraukimo į kultūros kelius, etninės kultūros turistinių maršrutų, etnokultūrinių stovyklų ir pažintinių žygių pasiūlos, tradicijų sklaidos kaimo turizmo ir agroturizmo srityse, etnokultūrinių suvenyrų gamybos, turizmo plėtra užsiimančių asmenų etnokultūrinių kompetencijų ugdymo kiekybiniai rodikliai, atliktų kokybinių tyrimų skaičius,

- **Etninės kultūros sklaidos būklė.** Be abejonės, etninės kultūros sklaida yra labai svarbi sąlyga siekiant užtikrinti šios srities plėtrą. Kokybiška ir kompetentinga etninės kultūros sklaida yra būtina siekiant populiarinti šios srities tyrimus, mažinti iškreiptą etninės kultūros suvokimą visuomenėje, užtikrinti senųjų tradicijų pažinimą, perimamumą ir tęstinumą. Vertinant etninės kultūros sklaidos būklę būtina atlikti kokybinius ir kiekybinius tyrimus. Šio kriterijaus **rodikliai** – spausdintų, garso ar vaizdo įrašų ir virtualių leidinių kiekis, sukurtų etninės kultūros tematikos filmų, TV ir radijo laidų ar laidų ciklų skaičius, internetinių svetainių pasiūlos kiekis.

- **Etninės kultūros puoselėjimo užsienio lietuvių bendruomenėse būklė.** Etninė kultūra padeda palaikyti po pasaulį besisklaidančios lietuvių tautos ryšį su Tėvyne, suteikia pagrindą ir turinį pačiai nacionalinei tapatybei. Todėl svarbu vertinti etninės kultūros puoselėjimo užsienio lietuvių bendruomenėse būklę. Šio vertinimo kriterijaus **rodikliai** – etnokultūrinių veiklų užsienio lietuvių bendruomenėse įgyvendinimo, metodinės pagalbos teikimo (apimant etninės kultūros specialistų išvykas) ir metodinių priemonių, skirtų užsienio lietuvių bendruomenėms, kiekybiniai rodikliai, kokybinių tyrimų skaičius.

- **Lietuvių etninės kultūros sklaidos užsienyje būklė.** Vertinant Lietuvos kultūros sklaidą pasaulyje dar per mažai dėmesio skiriama lietuvių etninės kultūros sklaidai užsienyje, nors būtent ši kultūros sritis labiausiai atspindi lietuvišką tapatybę. Dar nėra pakankamai įgyvendinamas Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 4 straipsnyje įvardytas etninės kultūros valstybinės globos uždavinys „<...> remti lietuvių etninės kultūros skleidimą pasaulyje bei skatinti kitų pasaulio tautų kultūros pažinimą“. Dėl to yra būtina nustatyti lietuvių etninės kultūros sklaidos užsienyje būklės stebėsenos ir vertinimo kriterijų. Šio kriterijaus **rodikliai** – užsienyje vykstančių lietuvių etninės kultūros sklaidos renginių (folkloro ansamblių ir kitų etnokultūrinių kolektyvų koncertų, parodų ir kt.) skaičius.

Siekiant gauti duomenis išvardytų etninės kultūros Proceso kriterijų ir rodiklių reikšmėms gauti siūlome remtis šios ataskaitos 3 skyriuje „Etninės kultūros srities Proceso duomenys ir duomenų šaltiniai“ aprašytais šaltiniais, priklausomai nuo analizuojamo kriterijaus ir jo rodiklių pobūdžio.

4.2.2. Etninės kultūros srities Projekto vertinimo kriterijai ir rodikliai

EKGT nariai posėdyje 2020 m. balandžio 28 d. nutarė siūlyti, kad būtina ne tik nustatyti Etninės kultūros srities Projekto kokybės vertinimo kriterijus, bet ir prioritetus (kadangi ir dabar pora prioritetų yra nustatyta vertinant Kultūros rėmimo fondo lėšomis finansuojamos programos „Etninė kultūra“ (toliau – EK programa) projektus⁶²). Taip pat EKGT nariai pasiūlė etninės kultūros projektų vertinimo kriterijams ir prioritetams suteikti skirtingus balus

⁶¹ Žr. *Baltic Cultural Tourism Policy Paper*, 2003.

⁶² Šioje programoje dabar yra išskirti du prioritetai: 1) projektams, įtraukiantiems nematerialaus kultūros paveldo fiksavimo, išsaugojimo ir tęstinumo veiklas, esančias UNESCO nematerialaus kultūros paveldo sąrašuose ir (ar) Nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvade; projektams, prisidedantiems prie gebėjimų stiprinimo bei kompetencijų ugdymo etninės kultūros ir tautodailės srityse (1–10 balų); projektams, prisidedantiems prie gebėjimų stiprinimo bei kompetencijų ugdymo etninės kultūros ir tautodailės srityse (1–10 balų).

atsižvelgiant į jų reikšmingumą etninės kultūros srities plėtrai (skaičiuojant nuo bendros maksimalios 100 balų sumos).

EKGT siūlo išskirti šiuos tris etninės kultūros srities **Projekto kokybės vertinimo prioritetus**, jiems nustatyti skirtingą balų kiekį už atitiktą prioritetui:

1. Vertingų etninės kultūros tradicijų puoselėjimas (naujas prioritetas, siūloma vertinant Projekto atitiktą prioritetui skirti 0–10 balų). Šis prioritetas teiktinas veikloms, skatinančioms etninės kultūros ekspertų pripažinimą gavusių vertingų visai Lietuvai, etnografiniam regionui ar tam tikrai vietai etninės kultūros tradicijų atkūrimą, perdavimą, tęstinumą, sklaidą ir aktyvią įtrauką į etninės kultūros plėtros procesus.

2. Nematerialaus kultūros paveldo apsauga (EK programoje dabar esantis prioritetas, siūloma vertinant Projekto atitiktą prioritetui skirti 0–5 balus). Šis prioritetas teiktinas projektams, įtraukiantiems nematerialaus kultūros paveldo fiksavimo, išsaugojimo ir tęstinumo veiklas, esančias UNESCO nematerialaus kultūros paveldo sąrašuose ir (ar) Nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvade.

3. Kompetencijų etninės kultūros srityje ugdymas (EK programoje dabar esantis prioritetas, siūloma vertinant Projekto atitiktą prioritetui skirti 0–5 balus). Šis prioritetas teiktinas projektams, prisidedantiems prie gebėjimų stiprinimo bei kompetencijų ugdymo etninės kultūros ir tautodailės srityse.

EKGT siūlo išskirti 8-is etninės kultūros srities **Projekto kokybės vertinimo kriterijus**, jiems nustatyti skirtingą balų kiekį:

1. Projekto kultūrinės ir (ar) meninės veiklos kokybė (dabartinėje EK programoje yra panašiai įvardytas kriterijus, siūloma vertinant Projekto atitiktą kriterijui skirti 0–15 balų). Pagal šį kriterijų vertinama, ar Projekto kultūrinės ir (ar) meninės veiklos kokybė yra aukšta, ar numatyti kompetentingi dalyviai.

2. Projekto vadovo ir vykdytojų kompetencija etninės kultūros srityje (tai naujas kriterijus, siūloma vertinant Projekto atitiktą kriterijui skirti 0–15 balų). Pagal šį kriterijų vertinama, ar Projekto vadovas ir projektą įgyvendinantys vykdytojai pasižymi aukšta kompetencija etninės kultūros srityje, ar projekto vadovas turi ne mažiau kaip 5 metų, o vykdytojai ne mažiau kaip 3 metų darbo joje patirties.

3. Projekto aktualumas (tai naujas kriterijus, siūloma vertinant Projekto atitiktą kriterijui skirti 0–10 balų). Pagal šį kriterijų vertinama, ar Projekto rezultatai aktualūs etninės kultūros plėtrai, pasižymi išliekamąja verte.

4. Projekto veiklų tęstinumas (dabartinėje EK programoje jau esantis kriterijus, siūloma vertinant Projekto atitiktą kriterijui skirti 0–10 balų). Pagal šį kriterijų vertinama, ar Projektas tęsia ankstesnes veiklas ir (ar) formuoja aktualią tęstinę tradiciją.

5. Projekto vadyba (dabartinėje EK programoje yra panašiai įvardytas kriterijus, siūloma vertinant Projekto atitiktą kriterijui skirti 0–10 balų). Pagal šį kriterijų vertinama, ar Projektas turi aiškų planą ir projekto tikslui pasiekti skirtų veiklų kalendorių, ar numatytas kultūrinių ir (ar) socialinių partnerių, rėmėjų indėlis (prisidėjimas finansine išraiška ar kitomis formomis).

6. Projekto veiklų ir rezultatų viešinimas (EK programoje jau esantis kriterijus, siūloma vertinant Projekto atitiktą kriterijui skirti 0–10 balų). Pagal šį kriterijų vertinama, ar numatyta efektyvi informacijos apie projektą sklaidos strategija, segmentuojant tikslinę (-es) grupę (-es), kuriai (-ioms) skiriamas projektas, ar pasirinktos tinkamos ir efektyvios informacijos sklaidos formos bei informacijos pateikimo kanalai.

7. Projekto sąmatos tikslingumas ir pagrįstumas (dabartinėje EK programoje jau esantis kriterijus, siūloma vertinant Projekto atitiktį kriterijui skirti 0–5 balus). Pagal šį kriterijų vertinama, ar Projekto sąmatoje nurodytos išlaidos yra tiesiogiai susijusios su projektu ir yra būtinos įgyvendinant jo tikslus ir uždavinius, ar jų reikmė paaiškinta, ar įvardytos detalizuotos ir atitinkančios rinkos kainas.

8. Į projektą įtrauktos tikslinės visuomenės grupės (dabartinėje EK programoje jau esantis kriterijus, siūloma vertinant Projekto atitiktį kriterijui skirti 0–5 balus). Pagal šį kriterijų vertinama, ar Projektas turi aiškų planą, koku būdu bus įtrauktos tikslinės visuomenės grupės.

Siūlomi šie kiekybiniai etninės kultūros srities **Projekto įgyvendinimo rodikliai**:

1. Projekto uždavinių įgyvendinimas – nustatoma, kiek (procentine išraiška) pavyko įgyvendinti Projekto uždavinius vadovaujantis Projekto paraiškoje numatytų veiklų kalendoriumi, priemonėmis ir metodais;

2. Sukurti kultūros produktai, paslaugos ir kt. – nustatoma, koks yra įgyvendinant projektą sukurtų kultūros produktų (renginių, kūrinių, parengtų koncertinių programų, sukurtų turistinių maršrutų, surengtų lauko tyrimų, jų metu užfiksuotų duomenų, suskaitmenintų etninės kultūros paveldo produktų, sukurtų duomenų bazių, parengtų ir (ar) paskelbtų elektroninių produktų, leidinių, filmų, TV ir radijo laidų, sukurtų internetinių svetainių ar kt.) skaičius;

3. Projekto dalyviai – nustatoma, koks yra Projekte dalyvavusių organizatorių, savanorių, kūrėjų, atlikėjų ir kitų dalyvių skaičius;

4. Projekto rezultatų naudotojai – nustatoma, koks yra Projekto rezultatų naudotojų (žiūrovų, klausytojų, skaitytojų, paslaugų vartotojų ir pan.) skaičius⁶³;

5. Projekto veiklų ir rezultatų viešinimas – nustatoma, koks yra informacijos apie projektą pateikimo visuomenės informavimo priemonėse, organizacijos interneto svetainėje ir socialiniuose tinkluose kiekis.

Išvardytų etninės kultūros Projekto kriterijų ir rodiklių reikšmių nustatymas turėtų remtis duomenų, pateiktų projekto paraiškoje ir ataskaitoje, palyginimu.

5. Etninės kultūros srities Proceso ir Projekto Kriterijų ir Rodiklių sąrašai

EKGT per nuotolinius posėdžius 2020 m. balandžio 28 d. ir gegužės 12 d. aptarė ir patvirtino toliau pateikiamus Etninės kultūros srities Proceso ir Projekto Kriterijų ir Rodiklių sąrašus.

Etninės kultūros srities Proceso vertinimo kriterijų sąrašas:

1. Etninės kultūros integravimas į bendrąją kultūros politiką Lietuvoje;
2. Visuomenės vertybinės nuostatos etninės kultūros atžvilgiu, etninės kultūros prestižo visuomenėje būklė;

⁶³ Nors įgyvendinant didelę dalį etninės kultūros projektų sunku atskirti projekto dalyvius ir projekto rezultatų naudotojus (pavyzdžiui, žiūrovai įtraukiami į dalyvavimą per kalendorines šventes, kituose socialinės paskirties etnokultūriniuose renginiuose), tačiau kai kurie projektai leidžia aiškiai atskirti projekto dalyvius ir projekto rezultatų naudotojus – pastariesiems priskiriami, pavyzdžiui, sukurtų internetinių svetainių lankytojai, reprezentacinių renginių žiūrovai ir pan.

3. Etninės kultūros plėtros finansavimo būklė;
4. Įvairių etninės kultūros sričių tyrimų plėtra ir sklaida;
5. Etninės kultūros specialistų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo būklė;
6. Etnokultūrinio ugdymo ir galimybių visuomenei giliau pažinti etninę kultūrą bei jos reiškinių įvairovę plėtra;
7. Etnokultūrinio paveldo apsauga;
8. Etninės kultūros gyvosios tradicijos tęstinumo būklė;
9. Etninės kultūros parodomųjų (reprezentacinių) renginių sklaidos ir naujų etnokultūrinių kūrybinių projektų kūrybos būklė;
10. Lietuvos etnografinių regionų tradicijų savitumo pažinimo, išsaugojimo ir tęstinumo plėtra;
11. Tradicinių amatų ir tautodailės tęstinumo bei plėtros, tautinio paveldo produktų sertifikavimo būklė;
12. Etninės kultūros integravimo į turizmą būklė;
13. Etninės kultūros sklaidos būklė;
14. Etninės kultūros puoselėjimo užsienio lietuvių bendruomenėse būklė;
15. Lietuvių etninės kultūros sklaidos užsienyje būklė.

Etninės kultūros srities raidos rodiklių sąrašas:

1. Duomenys apie etninės kultūros integravimą į bendrąją kultūros politiką reglamentuojančius teisės aktus;
2. Etninės kultūros prestižo visuomenėje indeksas;
3. Etninės kultūros finansavimo rodikliai;
4. Duomenys apie etninės kultūros tyrimus;
5. Duomenys apie etninės kultūros specialistų rengimą;
6. Duomenys apie etnokultūrinio ugdymą ir plačiajai visuomenei skirtas edukacijas;
7. Duomenys apie etnokultūrinio paveldo apsaugą;
8. Duomenys apie socialinės paskirties etnokultūrinių veiklų būklę;
9. Duomenys apie etninės kultūros parodomuosius (reprezentacinius) renginius;
10. Naujų etnokultūrinių kūrybinių projektų kūrybos rodikliai;
11. Lietuvos etnografinių regionų tradicijų išsaugojimo ir tęstinumo rodikliai;
12. Duomenys apie tradicinių amatų būklę ir tautinio paveldo produktų sertifikavimą;
13. Duomenys apie etninės kultūros integravimą į kultūrinį turizmą;
14. Duomenys apie etninės kultūros sklaidą;
15. Etninės kultūros būklės užsienio lietuvių bendruomenėse rodikliai;
16. Duomenys apie lietuvių etninės kultūros sklaidą užsienyje.

Etninės kultūros srities Projekto vertinimo prioritetai ir kriterijai

Etninės kultūros srities Projekto vertinimo prioritetų sąrašas:

1. Vertingų etninės kultūros tradicijų puoselėjimas (0–10 balų);
2. Nematerialaus kultūros paveldo apsauga (0–5 balai);
3. Kompetencijų etninės kultūros srityje ugdymas (0–5 balai).

Etninės kultūros srities Projekto vertinimo kriterijų sąrašas:

1. Projekto kultūrinės ir (ar) meninės veiklos kokybė (0–15 balų);
2. Projekto vadovo ir vykdytojų kompetencija etninės kultūros srityje (0–15 balų);
3. Projekto aktualumas (0–10 balų);
4. Projekto veiklų tęstinumas (0–10 balų);

5. Projekto vadyba (0–10 balų);
6. Projekto veiklų ir rezultatų viešinimas (0–10 balų);
7. Projekto sąmatos tikslingumas ir pagrįstumas (0–5 balai);
8. Į projektą įtrauktos tikslinės visuomenės grupės (0–5 balai).

Etninės kultūros srities projekto rodikliai:

1. Projekto uždavinių įgyvendinimas (proc.);
2. Sukurti kultūros produktai, paslaugos ir kt. (vnt.);
3. Projekto dalyviai (vnt.);
4. Projekto rezultatų naudotojai (vnt.);
5. Projekto veiklų ir rezultatų viešinimas (vnt.).

5.1. Etninės kultūros srities Proceso ir Projekto Kriterijai profesionaliosios kūrybos atžvilgiu

Etninė kultūra neabejotinai turi didžiulę reikšmę nacionalinės kultūros formavimuisi. Pavyzdžiui, galime paminėti vien muzikos sritį: XX a. pradžioje didelę įtaką padarė dar M.K. Čiurlionis, kurio dėmesys lietuvių liaudies melodijoms paveikė tuometinės lietuvių profesionaliosios muzikos formavimosi nuostatas; liaudies muzikos atspindžiai buvo ypač ryškūs XX a. antrosios pusės lietuvių kompozitorių mokykloje (jos dvasiniu vadovu tapo lietuvių liaudies muzikos ypatybės nuosekliai analizavęs Julius Juzeliūnas), kuri savo ruožtu padarė didžiulę įtaką 1990-aisiais susiformavusiam „lietuviško minimalizmo“ stiliui. Mokslininkai pripažįsta, kad XXI a. Lietuvos kompozitoriai nors ir mažiau ieško lietuviškos tapatybės, tačiau dar nėra atitrūkę nuo lietuvių kultūrinės tradicijos, neretai gyvena ir kuria jos tėkmėje (Nakienė, 2016). Kaip teigia tyrinėtoja Vita Gruodytė, lietuvių muzikos tapatybei XX a. antrojoje pusėje ypač didelę įtaką padarė Bronius Kutavičius ir Feliksas Bajoras, kurie ieškojo ne tik autentiškų, bet ir esminių liaudies muzikos bruožų, panaudodami juos savo naujos individualios muzikinės kalbos pagrindui. Pavyzdžiui, F. Bajoras tvirtino: *„Liaudies daina labiau derinasi prie muzikos, paremtos šiuolaikiniais reikalavimais, negu prie mūsų klasikų vartotos – romantinės. Minimalizmas tam tikra prasme išplaukia iš liaudies tradicijų. Kuo jos senesnės, tuo giliau ir moderniau skamba šiandieną.“* (Gruodytė, 2013). Lietuvių tradicinės kultūros reikšmę moderniajai kultūrai atranda ir kitų šalių antropologai, pavyzdžiui, analizuodami tautodailės ir profesionaliosios dailės ryšį (Stelaccio, 2011). Panašių etninės kultūros įtakų taip pat galima rasti kitose profesionaliosios kultūros srityse.

Siekiant kokybiškų profesionaliosios kūrybos sąsajų su etnine kultūra užtikrinimo neabejotinai svarbūs etninės kultūros srities Proceso kriterijai, o ypač šie: įvairių etninės kultūros sričių tyrimų plėtra ir sklaida; etninės kultūros specialistų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo būklė; etnokultūrinio ugdymo ir galimybių visuomenei giliau pažinti etninę kultūrą bei jos reiškinių įvairovę plėtra; etninės kultūros gyvosios tradicijos tęstinumo užtikrinimas, nematerialaus kultūros paveldo apsauga; etninės kultūros parodomųjų (reprezentacinių) renginių sklaidos ir naujų etnokultūrinių kūrybinių projektų kūrybos būklė; Lietuvos etnografinių regionų tradicijų savitumo pažinimo, išsaugojimo ir tęstinumo plėtra; tradicinių amatų ir tautodailės tęstinumas bei plėtra, tautinio paveldo produktų sertifikavimo būklė; etninės kultūros sklaidos būklė ir kt.

Kai kurie etninės kultūros srities Projekto vertinimo kriterijai, lyginant su profesionaliojo meno sritimi, yra specifiniai ir itin svarbūs būtent etninės kultūros srities

plėtrai – *Projekto vadovo ir vykdytojų kompetencija etninės kultūros srityje* (2-as kriterijus); *Projekto veiklų tęstinumas* (4-as kriterijus).

Išskirtinę reikšmę etninės kultūros sričiai turi šie Projekto vertinimo prioritetai: *Vertingų etninės kultūros tradicijų puoselėjimas* (1-as prioritetas); *Nematerialaus kultūros paveldo apsauga* (2-as prioritetas).

Taip pat reikia atkreipti dėmesį į tai, kad pora iš etninės kultūros srities Projektui priskirtų rodiklių – *Projekto dalyviai* (3-ias rodiklis) ir *Projekto rezultatų naudotojai* (4-as rodiklis) – yra sąlyginiai, kadangi etninė kultūra iš kitų kultūros sričių išsiskiria tuo, kad visų pirma tai yra dalyvavimo kultūra, kur kiekvienas tampa ir dalyviu, ir kūrėju, todėl dažnai labai sunku atskirti Projekto dalyvius ir naudotojus.

5.2. Etninės kultūros srities Proceso ir Projekto Kriterijai mėgėjų kūrybos atžvilgiu

Didelė dalis mėgėjų meno kolektyvų (dainų ir šokių ansambliai, tautinių šokių kolektyvai, kapelos, modifikuotų tautinių instrumentų ansambliai, klijimo teatrai) savo kūrybą grindžia etnine kultūra. Jau nuo 1924 m. pradėjusi formuotis dainų švenčių tradicija pasižymėjo įvairių etninės kultūros stilizacijų panaudojimu: „*Dainų šventėse skambančios harmonizuotos lietuvių liaudies dainos, modifikuotų liaudies instrumentų, jų ansamblių, orkestrų ir tautinių šokių muzika pagrįsta liaudies melodijomis, jų citatomis ir kitomis būdingiausiomis savybėmis*“ (Apanavičius, Aleknaitė, Savickaitė-Kačerauskienė, Apanavičiūtė-Sulikienė, Šlepavičiūtė 2015, p. 285). Todėl neabejotinai šios ataskaitos 5.1. poskyryje išvardinti profesionalaus meno plėtrai svarbūs etninės kultūros srities Projekto vertinimo kriterijai yra ne mažiau svarbūs ir mėgėjų meno plėtrai.

5.3. Kiti, su etninės kultūros srities Procesu ir Projektais susiję aspektai

Etninė muzika vis dažniau integruojama į šiandieninę populiariąją kultūrą, ypač vadinamą „alternatyvia“. VDU 2015 m. atlikto tyrimo duomenys atskleidė, kad bene visų pramoginės muzikos atšakų (išskyrus metalo) repertuaras turi akivaizdžių sąsajų su etninės muzikos regionišku ir būdingiausiomis jos savybėmis. Atliekant apklausas išsiaiškinta, kad bene didžiausių etninės kultūros puoselėjimui skirtų vasaros festivalių „Mėnuo Juodaragis“ ir „Kilkim žaibu“ organizatoriai siekia, kad festivalyje skambanti muzika būtų išaugusi iš etninės tradicijos giluminių klodų, jie dažnai semiasi įkvėpimo iš archajiškų baltiškų tradicijų⁶⁴. Taigi šios ataskaitos 5.1. poskyryje išvardinti profesionalaus meno plėtrai svarbūs etninės kultūros srities Projekto vertinimo kriterijai taip pat yra svarbūs ir šiandieninės populiariosios kultūros plėtrai.

5.4. Ilgalaikis ir trumpalaikis etninės kultūros srities Proceso poveikis kitoms viešojo gyvenimo sritims

Tyrimai rodo, kad etninės kultūros plėtros poveikis yra ryškus tiek etninio tapatumo stiprinimui, tiek siekiant atsvaros neigiamiems globalizacijos padariniams (vartotojiškumo nuostatų, masinės kultūros ir niveliacijos įsigalėjimui, etc). Kita vertus, globalizacijos procese atsiranda giluminiai ir unikalūs dalykai, padedantys viešinti savo kultūrą, ją parodant kitiems. Globalizmas, kuris gerbia ir pripažįsta tautų įvairovę, yra naudingas, tačiau jei žmonės

⁶⁴ Išsamiau žr. Apanavičius, Aleknaitė, Savickaitė-Kačerauskienė, Apanavičiūtė-Sulikienė, Šlepavičiūtė 2015, p. 287.

praranda savo šaknis, visa niveliuojantys globalizacijos procesai kenkia – tuomet atsivėrimas pasauliui, pamirštant savo savitumą, yra žalingas.

Skatindama žmonių saviraišką, etninė kultūra ypač reikalinga regionams. Etnokultūrinių vertybių puoselėjimas svarbus ir šalies ekonomikai, ypač plėtojant kultūrinį turizmą – jo įvairovę ir patrauklumą praturtina tradiciniai amatai, kulinarinis paveldas, mugės, tradicinės šventės, folkloro festivaliai ir kt. Puoselėjant gamtos ir kultūros paveldą, skatinamas visuomenės sąmoningumas aplinkosaugos srityje, ugdomos bendrosios tautos vertybės.

Ypač svarbus etnokultūrinio ugdymo poveikis nuo mažens formuojant Lietuvos jaunimo ilgalaikes vertybines nuostatas. Štai dauguma apklaustų ikimokyklinio ugdymo pedagogų (63 proc.) mano, jog labai svarbu pažinti tautos kultūrą ir tradicijas, likusieji (37 proc.) teigia, kad tai svarbu, tačiau nė vienas pedagogas nepažymėjo, kad tautos kultūros ir tradicijų pažinimas yra nesvarbus ar neturi nuomonės ta tema (Juodelienė, 2013, p. 72).

Deja, pastaruoju metu ypač sumažėjo etninės kultūros specialistų rengimas, todėl būtina sutelkti didžiausią dėmesį šios spragos užpildymui. Dažnai reikšmingų kultūros reprezentacijos reiškinį organizatoriams trūksta kompetencijos ir profesionalumo, specialių žinių etninės kultūros srityje. Ne mažiau svarbus ir valdininkų požiūris, kuris neretai lemia ir formuoja daugumos nuomonę, todėl reikia siekti, kad jie turėtų etninės kultūros žinių. Siekiant etninės kultūros potencialo panaudojimo valstybės plėtrai, Vyriausybės ir savivaldos valdymo įstaigose ir institucijose privalėtų dirbti gerokai daugiau etninės kultūros specialistų-profesionalų. Etninės kultūros specialistai turėtų būti ne tik pagrindinėse su etninės kultūros plėtra susijusiose ministerijose – Kultūros, Švietimo ir mokslo, Aplinkos, Žemės ūkio (atsakingoje už tautinio paveldo produktų sertifikavimą), Inovacijų ir ekonomikos (kuruojančioje kultūrinį turizmą, smulkųjį verslą), Užsienio reikalų ministerijoje (palaikančioje ryšius su užsienio lietuviais, organizuojančioje Lietuvos reprezentacijas užsienyje), bet ir Vyriausybėje, taip pat savivaldybių kultūros skyriuose bei jų filialuose, turizmo srityje. Etninės kultūros specialistai galėtų ženkliai prisidėti gerinant daugelio valstybės ir savivaldos institucijų veiklos efektyvumą, todėl jiems turėtų būti sukurta daugiau darbo vietų valstybės ir savivaldos institucijose, kultūros centruose, švietimo įstaigose. Tokiems etninės kultūros specialistams turėtų būti nustatyti tam tikri kvalifikaciniai reikalavimai, šių specialistų parengimui turėtų būti skirtas valstybinis užsakymas.

6. Stebėsenos pagal nurodytus rodiklius ekonomiškumas

6.1. Rodikliams pagrįsti reikalingų duomenų prieinamumas

Šiais laikais daug duomenų apie etninės kultūros plėtrą, jos būklės tyrimus bei įgyvendinamus etnokultūrinius projektus skelbiama internetinėje erdvėje, tik reikia sugebėti juos pasirinkti. Taip pat nemažai duomenų skelbiama įvairių etninės kultūros srityje aktyviai veikiančių ir etninės kultūros būklės tyrimus atliekančių institucijų skelbiamose publikacijose. EKG T atliktų etninės kultūros srities plėtros tyrimai ar jų santraukos skelbiamos EKG T internetinėje svetainėje <http://ekgt.lt/veikla/veiklos-sritys/ekspertizes---tyrimai/>. Mokslo ir studijų institucijų, etninės kultūros centrų bei šioje srityje veikiančių nevyriausybinių organizacijų (LLTI, LKI, LII EAS, LMTA EK, VDU KEK, LNK C, KTKC, VEK C, KEK C, LEK D, LTS, LEKUS ir kt.) atliekami etninės kultūros srities tyrimai bei duomenys apie įvairias etnokultūrines veiklas taip pat skelbiami šių institucijų internetinėse svetainėse arba leidiniuose.

6.2. Rodikliams pagrįsti reikalingų duomenų analizės metodai, galimos elektroninės šių duomenų apdorojimo priemonės

Kaip minėta, etninės kultūros srities Proceso vertinimo ir stebėsenos metodai turėtų būti grindžiami dviem pagrindinėmis metodologinėmis strategijomis – kiekybine ir kokybine, pirmenybę teikiant pastarajai (žr. šios ataskaitos 4 skyrių). Vadovaujantis tiek viena, tiek kita strategija duomenų surinkimo rezultatai priklauso nuo kelių veiksnių: tiksliai ir teisingai parengtų klausimų, teisingai atrinktų respondentų, taip pat nuo kompetencijos apklausėjų, kurių darbas didžia dalimi apsprendžia tyrimo kokybę.

Atliekant kiekybinius tyrimus, gali būti naudojama kiekybinė arba kokybinė turinio analizė (priklausomai nuo tyrimo tikslų): pirmuoju atveju aiškinamasi, pavyzdžiui, tam tikro etnokultūrinio reiškinių intensyvumas pasirinktame duomenų šaltinyje, o kokybinė analizė padeda nustatyti temines kategorijas, kurių pagrindu teikiamas sisteminis tiriamo reiškinių vertinimas.

Atliekant kokybinius tyrimus, jų duomenys dažnai turi žodinę, vaizdinę formą, analizuojami autentiški tiriamųjų pasisakymai, pateikiamos duomenų interpretacijos. Priklausomai nuo kokybinio tyrimo tikslų, taip pat gali būti naudojama kiekybinė arba kokybinė turinio analizė.

Elektronines rodikliams pagrįsti reikalingų duomenų apdorojimo priemonės įvardyti vienareikšmiškai nėra lengva. Kiekybinių duomenų statistinei analizei elektronines priemonės pradėta naudoti atliekant socialinių mokslų tyrimus dar nuo 1970-ųjų, o netrukus kompiuterius pradėta naudoti ir istorijos, kalbotyros bei literatūros studijoms. Tačiau kokybinius tyrimus atliekantys humanitarinių ir socialinių mokslų atstovai neretai priekaištaudavo, kad supaprastinta kiekybinė turinio analizė negali atskleisti semantinių tekstų turinio prasmų. Tik nuo XX a. 9-ojo dešimtmečio vidurio atsirado samprata, kad kompiuteris gali būti naudojamas ne tik statistinių, bet ir kokybinių duomenų tvarkymui. Pripažinta, kad speciali kokybinių duomenų analizei skirta programinė įranga palengvina kokybinių tyrimų duomenų saugojimo ir paieškos užduotis, kurios būtinos atliekant nestruktūruotų tekstinių duomenų (pvz., interviu transkripcijų, stebėjimo protokolų, lauko užrašų ar asmeninių dokumentų, kurių dažnai sukaupti didžiuliai kiekiai) interpretacinę analizę. Sukurtos specializuotos kompiuterizuotos kokybinių duomenų analizės programinės įrangos leidžia saugoti prasminius vienetus tam tikrose tarpusavyje susijusiose reikšmingose kategorijose bei atlikti jų paiešką. Tačiau tik pats tyrinėtojas yra atsakingas už mąstymą ir interpretavimą. Būtent jis atlieka ir duomenų kodavimą bei analizę, todėl programinės įrangos panaudojimas nesumažina šališkumo ir savaime nepagerina analizės kokybės, jei tyrinėtojas to nenurodo daryti tam tikrų procedūrų pagalba. Tiek užsienyje, tiek Lietuvoje kuriamos vis naujos elektroninės tyrimų duomenų apdorojimo priemonės. Pavyzdžiui, 2008 m. įgyvendinant projektą „Empirinių duomenų ir informacijos HSM tyrimams kaupimas ir valdymas: Lietuvos HSM duomenų archyvas (LiDA)“ buvo parengtas pavyzdinis metodologinis mokomasis studijų paketas „Kompiuterizuota kokybinių duomenų analizė su NVIVO ir TEXT ANALYSIS SUITE“⁶⁵. Tačiau šio kompiuterizuotos duomenų analizės modelio kūrėjai pagrįstai pripažino, kad nėra vienos geriausios kompiuterinės programos, kuria būtų galima atlikti visas sugalvotas analizes, todėl pasiūlė visų pirma vadovautis sąvadais, kuriuose patariama, kaip priimti apgalvotą sprendimą renkantis optimalias elektronines tyrimų duomenų apdorojimo priemones (žr., pavyzdžiui, Richards and Morse 2007, p. 84-90).

⁶⁵ Išsamiau žr. http://www.lidata.eu/files/mokymai/NVivo/KKDA_20080914_esfui.pdf.

LITERATŪRA

- Andrijauskas A. (2003). *Kultūrologijos istorija ir teorija*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
- Anglickienė, Laimutė ir Senvaitytė, Dalia (2018) *Etnologijos studijos ir etninės kultūros specialistų rengimas Lietuvoje Europos Sąjungos šalių kontekste..* Internetinė prieiga: http://ekgt.lt/media/dokumentai/veikla/Tyrimai/Etnologija%20Europoje_Senvaityte_Anglickiene.pdf. [EKGT užsakymu atliktas tyrimas].
- Apanavičius R., Aleknaitė E., Savickaitė-Kačerauskienė E., Apanavičiūtė-Sulikienė K., Šlepavičiūtė I. (2015). *Etninės muzikos gaivinimo judėjimas Lietuvoje*. Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas.
- Astrauskas, Rimantas (2018). *Nematerialaus kultūros paveldo apsauga: tarptautinių ir nacionalinių juridinių dokumentų taikymo Lietuvoje ir kitose šalyse patirtis* (tyrimas, atliktas EKGT užsakymu pagal EK tyrimų programa). Internetinė prieiga: http://www.ekgt.lt/media/dokumentai/R.Astrauskas_ataskaita.pdf [EKGT užsakymu atliktas tyrimas].
- Bakka, Egil (2002). Whose Dances, Whose Authenticity? In Felföldi, L. & Buckland, T. J. (Eds.), *Authenticity. Whose Tradition?* Budapest: European Folklore Institute, 2002, p. 60–69.
- Bakka, Egil (2012). Ideological Discourse and Practical Priorities on the Norwegian Folkdance Movement. In: *From field to text & Dance and space. Proceedings for the 24th symposium of the ICTM Study Group on Ethnochoreology*. Editors: Elsie Ivancich Dunin, Anca Giurchescu, Csilla Könczei. Cluj–Napoca: Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale (The Romanian Institute for Research on National Minorities), p. 109–114.
- Bakka, Egil (2018). The Norwegian Folk Dance Movement in Political Perspective. In: *Folklore Revival movements in Europe post 1950. Shifting contexts and Perspectives*. Edited by Daniela Staveřlová and Theresa Jill Buckland. Prague, Institute of Ethnology of the Czech Academy of Sciences, p. 2–16;
- Bakštonas, Andrius (2009). *Etninės kultūros elementų atspindėjimas kaimo turizme* (baigiamasis magistro darbas). Vilniaus pedagoginis universitetas.
- Balašaitis, Antanas (2015). Tarmių atgijimas literatūroje. *Gimtoji kalba*, 2015 m. sausis, p. 3–13, internetinė prieiga: http://www.lkd.flf.vu.lt/pdf/gk_straipsniai/gk_2015_1_3_13_balasaitis.pdf
- Baltic Cultural Tourism Policy Paper* (2003). Internetinė prieiga: http://www.unesco.lt/uploads/file/failai_VEIKLA/kultura/kulturinis_turizmas/Baltic_Culture_Tourism_Policy_Paper_Full_Document_Final_Checked.pdf.
- Bates, Kalani (2014). *One Man's Fakelore is Another Man's Treasure: A Case Study of Paul Bunyan and the Legend of the Sleeping Bear, and the Value of Fakelore in an Interconnected World..* (Honors Theses). Western Michigan University. Internetinė prieiga: https://scholarworks.wmich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3508&context=honors_theses.
- Burneika, Donatas (2013). *Regioninė politika Lietuvoje Mokomoji knyga*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Černevičiūtė, J. (2009). Tapatumo kūrimas populiarioje kultūroje. Iš: *Grupės ir aplinkos*, 1, p. 17–28.

- Chabra, D. & Healy, R. et ai (2003). *Staged Authenticity and Heritage Tourism*. Oxford: Elsevier.
- Čepienė, Irena (2008). *Lietuvių etninė kultūra. Raidos įžvalgos*. Vilnius: Alma litera.
- Čiubrinskas, Vytis (2007). *Socialinės ir kultūrinės antropologijos teorijos*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, internetinė prieiga <https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/32212/1/ISBN9786094671555.pdf>
- Daugirdas, Vidmantas (2016). *Kultūros geografija: geografinio determinizmo raida* [mokomoji knyga]. Vilnius, VU leidykla.
- Dusevičiūtė, Gintarė (2011). Etninės kultūros raiška kaimo turizmo sodybose. *Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje*. Nr. 2, p. 75-83.
- Etninės kultūros vertybinės nuostatos*, 2017 [virtualus], žr. prieigą: <http://www.kulturostirimai.lt/metai/2017-metai/etnines-kulturos-vertybiniu-nuostatu-tyrimai-valstybes-politikai/> (tyrimą pagal LKT programą „Etninės kultūros vertybinių nuostatų tyrimai valstybės politikai“ parengė Lietuvių etninės kultūros draugija).
- Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas* (2006). Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl turizmo ir kultūros: dvi jėgos, skatinančios augimą. Leidinys pateiktas Europos Sąjungos 425-ojoje plenarinėje sesijoje, įvykusioje 2006-03-15÷16. Prieiga internetu http://brigitaz.home.mruni.eu/wp-content/uploads/2009/02/kulturinis_turizmas_dokumentas.pdf.
- Europos regionų asamblėjos deklaracija*. Vilnius, 1997.
- Gelažiūtė-Pranevičienė, Eglė (2019). Lietuviškasis postfolkloras: priartinti nesuardant. Virtuali publikacija 2019 m. kovo 5 d., žr. <https://www.mic.lt/lt/ivykiai/2019/03/05/lietuviskasis-postfolkloras-priartinti-nesuardant/>
- Gellner, Ernest (1996). *Tautos ir nacionalizmas*. Vilnius: Pradai.
- Gray, David R. (2009). *Doing Research in the Real World* [virtualus leidinys] žr. https://in.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/58626_Gray_Doing_Research_in_the_Real_World.pdf; <http://www.mokslomedis.lt/socialinio-tyrimo-metodikos/>.
- Gražulis, Vladimiras ir Ostik, Jelena (2010). Kultūrinis turizmas kaip suartėjimo veiksnys: Kuo ispanai domisi Lietuvoje? *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Nr. 3 (19), p. 22-30.
- Gruodytė, Vita (2013) Nacionalinė muzika versus muzikinis nacionalizmas: sovietų ideologijos spraga. *Kultūros barai*. Nr.5. 2013 m. lapkričio 16 d.
- Hopenienė, R. ir Patašienė, I. (2012). Kultūrinio turizmo specifika. *Projektas „Universitetinių žinių ir technologijų perdavimo gebėjimų stiprinimas (UniGeb)“*. KTU, p. 33-40. Internetinė prieiga: http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/34_2012_Kulturinio_turizmo_specifika.pdf.
- Jocys, Virginijus (2016). *Pasaulio lietuviai: Etninė kultūra yra lietuviškos tapatybės pagrindas* (virtualus straipsnis, skelbtas 2017-05-05 portale www.alkas.lt, Internetinė prieiga: <http://alkas.lt/2017/05/05/pasaulio-lietuviai-etnine-kultura-yra-lietuviskos-tapatybes-pagrindas/>
- Jokubaitis, Alvydas (2017). Tautinės valstybės pabaiga. Iš: *Bernardinai.lt* (virtuali publikacija), 2017.02.23. Žr. <https://www.bernardinai.lt/2017-02-23-tautines-valstybes-pabaiga/>

- Jonutytė, Jurga (2011). *Tradicijos sąvokos kaita*. Vilnius: Vilniaus universitetas, Kauno humanitarinis fakultetas.
- Juodelienė, Vilija. *Pedagogų ir tėvų požiūris į ikimokyklinio amžiaus vaikų etnokultūrinę ir tautinį ugdymą* [Magistro baigiamasis darbas]. 2013, Kaunas: Lietuvos sporto universitetas.
- Kalnius, Petras (2008). Etninės kultūros samprata Norberto Vėliaus darbuose. Iš: *Tautosakos darbai*, 2008, t. 36, p. 37–50.
- Katuoka, Saulius (2012). „Tautinės mažumos samprata ir subjektiškumas tarptautinėje teisėje“ iš *Jurisprudencija* 2012, 19(3).
- Kavaliauskas, P. (2004). Lietuvos Respublikos teritorinės sandaros tobulinimas įvertinant istorinius ir etnokultūrinius veiksnius. *Lietuvos regioninė politika ir teritorinės sandaros tobulinimas*. Vilnius, p. 18-32.
- Keller, P. *Management of cultural change in tourism regions and communities*. Internetinė prieiga: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UN/UNPAN002556.pdf>.
- Kirdienė, Gaila (2018). *Etnologijos krypties ir susijusių mokslo šakų projektų konkursinio finansavimo būklė 2013–2017 m.* Internetinė prieiga: <http://www.ekgt.lt/media/dokumentai/veikla/Tyrimai/Kirdienes%20Globos%20tarybai%20pask%20be%20summary.pdf>. [EKGT užsakymu atliktas tyrimas].
- Klimanskis, Simonas; Ivanauskas, Vilius; Kazėnas, Gediminas; Keršanskas, Vytautas; Legatas, Šarūnas (2017). *Tautinės mažumos Lietuvoje* [Studija]. Vilnius (virtualus leidinys). Internetinė prieiga: http://www.eesc.lt/uploads/news/id1064/Tautines%20mazumos%20Lietuvoje_papildyta%20studija.pdf
- Kondratienė R. (2004). Kičo įtaka ugdant būsimuosius dailės pedagogus. Iš: *Pedagogika*, t. 72, p. 116–120. ISSN 1392-0340.
- Krukauskienė, E., Trinkūnienė, I. ir Žilinskaitė, V. (2003). *Jaunimo kultūrinis identitetas: prioritetai, nuostatos, etninė kultūra*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
- Kultūros ir meno srities darbuotojų žmogiškųjų išteklių bei jų sukuriamo produkto plėtra regionuose. Galimybių studija*. VŠĮ „Plėtros konsultacijos“. Vilnius, 2007.
- Leliūgienė, Irena ir Sadauskas, Justinas (2011). Bendruomenės sampratos traktuotės ir tipologija. Iš: *Socialinių mokslų studijos*. 2011, 3(4), p. 1281–1297. Internetinė prieiga: https://www.mruni.eu/upload/iblock/d87/7_Leliuxgiene_Sadauskas.pdf
- Lietuvos kultūros politikos strategija*, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu 2019 m. birželio 26 d. Nr. 665 „Dėl Lietuvos kultūros politikos strategijos patvirtinimo“, žr. internetinę prieigą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/6aa23a109d4d11e9878fc525390407ce>
- Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas*. [2019-12-01 suvestinė redakcija]. Internetinė prieiga: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.86929/asr>.
- Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių įstatymas*. [2020-04-01 suvestinė redakcija]. Internetinė prieiga: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.24349?jfwid=nz8qn7bo5>
- Lietuvos Respublikos kultūros centrų įstatymas*. [2020-01-01 suvestinė redakcija]. Internetinė prieiga: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.238644/asr>.

- Lietuvos Respublikos meno kūrėjo ir meno kūrėjų statuso įstatymas*. [2019-07-01 suvestinė redakcija]. Internetinė prieiga: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.30615/asr>.
- Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas*. [2020-04-01 suvestinė redakcija]. Internetinė prieiga: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15165/asr>
- Lietuvos turizmo plėtros 2014–2020 metų programa*. Internetinė prieiga: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/098670e0af3511e39054dc0fb3cb01ae>
- Ludavičienė, J. (2006). Kičas kaip kasdienybės „išgyvenimo“ forma. Iš: *Acta Academia Artium Vilnensis*, t. 43: 235–242.
- Lukoševičiūtė, Kristina (2016). *Vaikų žaidimų kaita XX a. II pusėje – XXI a. pr. Lietuvoje*. [Magistro baigiamasis darbas]. Kaunas: VDU.
- Matulevičienė S., Vaicenavičienė, D. (2012). Etninė kultūra mokykloje: laisvė rinktis. Iš: *Liaudies kultūra*, 5 (146), p. 1-11.
- Mėgėjų meno plėtros 2010–2016 metų strategija*, patvirtinta LR kultūros ministro įsakymu 2010 m. birželio 22 d. Nr. ĮV-360.
- Mikštaitė-Čičiurkienė, Regina. *Etnokultūrinių projektų finansavimo būklė bendrojo kultūros konkursinio finansavimo kontekste Lietuvoje*. Internetinė prieiga: http://www.ekgt.lt/media/dokumentai/R.MIKSTAITE_CICIURKIENE_galutinis_TEIK_IMUI_PFD.pdf
- Nahachewsky, Andriy (2001). Once Again: On the Concept of „Second Existence“ Folk Dance. In: *Yearbook for Traditional Music*, Vol. 33., 2001, p. 17–28.
- Nakienė, Austė (2016). *Nuo tradicinės polifonijos iki polifoninės tradicijos. Lietuvių muzikos kaita XX-XXI kaita*. Vilnius: LLTI leidykla.
- Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija* (2003). Internetinė prieiga: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.248105>
- Paasi, Anssi (2013). The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. *Fennia. International journal of geography*. [S.l.], v. 164, n. 1, p. 105-146, nov. 2013.
- Plasseraud, Yves (2006), *Mažumos. Tautinių ir etninių mažumų studijų įvadas*. Vilnius: Apostrofa.
- Popkov V. & Tiugashev E.A. Ethnoculture and Economics: A Synergy of Possibilities. In: *Journal Problems of Economic Transition*. Volume 61, 2019 - Issue 1-3: Economic Sociology and Demography, p.1-18 (skelbta 2020-01-29). Internetinę prieigą žr. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10611991.2019.1691876?journalCode=mpe20>
- Povilaitis, Romualdas (sudarytojas). *Lietuvių tradicinių žaidimų vadovas* [Mokomoji priemonė]. 2017, Kaunas: Aleksandro Stulginskio universitetas (virtualus leidinys). Prieiga per internetą: <http://dspace.lzuu.lt/bitstream/1/6469/3/Z Aidimu-VADOVAS-2017%20%283%29.pdf>
- Račiūnaitė-Vyčiniene, Daiva (2016). Lietuvių liaudies daugiabalsio homofoninio dainavimo įvairovė: naujos klasifikacijos metmenys. *Lietuvos muzikologija*, t. 17, p. 131-163.
- Rahkonen, Carl (1994). What is World Music? In: *World Music in Music Libraries*. Technical Report No. 24. Canton, MA: Music Library Association.

- Ragauskaitė, Alma (2015). Lietuvos etnokultūriniai regionai: formavimasis ir rezultatas. *Etninė kultūra*, Nr. 9, 2015, p. 61-77.
- Ragauskaitė, Alma (2018). *Regioninės veiklos raiška XX a. pradžioje*. Internetinė prieiga: http://www.ekgt.lt/media/dokumentai/veikla/Tyrimai/A.Ragauskaite_SavimoneTyrimo_Tekstas_SuPastabomis.pdf. [EKGT užsakymu atliktas tyrimas].
- Ranonytė, A. (2004). Tautinis ir europinis tapatumas: suderinamumas ir raiška. Iš: *Filosofija. Sociologija*, 4, p. 1-9.
- Richards, Lyn, and Janice M. Morse (2007). *READ ME FIRST for a User's Guide to Qualitative Methods*. 2nd ed. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.
- Robinson, Mike & Picard, David (2006). *Tourism, Culture and Sustainable Development*. UNESCO. Internetinė prieiga: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001475/147578e.pdf>.
- Schröder, Ingo (2007). Debates on Space, Community, and Locality in Anthropology, and their Usefulness for the Study of Region. Iš: *Lietuvos etnologija. Socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*. 7 (16), Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, p. 77-90.
- Seliukaitė, Irena ir Kezienė, Irena (2015). Etninės kultūros būklė Lietuvoje. *Etninė kultūra*, Nr. 9, p. 32–35.
- Skrodenis, Stasys (2005). *Folkloras ir folklorizmas*. Vilnius: VPU leidykla.
- Stelaccio, Anthony (2011). *Lithuanian Folk Pottery Inside and Out*. Vilnius.
- Storey, John (2015). *Cultural theory and popular culture: An introduction*. 7th ed. New York: Routledge.
- Šadeikaitė, Giedrė ir Folk, Viktorija (2017). *Turizmo rodiklių esama analizė Lietuvoje (interaktyvus)*. Internetinė prieiga: http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2017/04/Darniojo-turizmo-rodikliai_Gaire-1.pdf.
- Šaknys, Žilvytis Bernardas (2012). Etnografiniai regionai Lietuvoje: šiuolaikinio jaunimo požiūris. Iš: *Tautosakos darbai*. XLIII, p. 126-142.
- Ščiglienė, Vaida (2014). Kultūrinio turizmo sritys ir jų ypatumai: kūrybingos veiklos modeliai. *Acta Academiae Artium Vilnensis*, Nr. 72, p. 141-157.
- Trinkūnienė, Inija (2005). Etninė kultūra ir tautos integralumas. Iš: R. Grigas, L. Klimka (sud.). *Tautinės tapatybės dramaturgija: lietuvių tautinis identitetas ir integralumas kintančiame pasaulyje*. Vilnius: VPU, p. 217–234.
- Trinkūnienė, Inija (2007). Etninės kultūros išlikimo strategija šiuolaikinėse bendruomenėse: nuo tradicijos link interpretacijos. *Filosofija. Sociologija*. Nr. 4, p. 12-22.
- Tumėnas, Vytautas (2015). Lietuvos etnografinių regionų koncepcijos ištakų ir sklaidos keliai. *Etninė kultūra*, Nr. 9, p. 47–60.
- UNESCO Recommendations on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore* (1989). Internetinė prieiga: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13141&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- Urbanavičienė, Dalia (2015). Etninės kultūros globos tarybos ir Etninės kultūros plėtros programos Lietuvos savivaldybėse. *Etninė kultūra*, Nr. 9, p. 43–46.
- Vaitkevičienė, Daiva (2011). Prigimtinės kultūros paradigma. Iš: *Tautosakos darbai*, 2011, t. 42, p. 356–359. Prieiga per internetą: http://www.ilti.lt/failai/27_Kronika.pdf.

- Vaitkevičius, Povilas (2018). *Festivalis „Mėnuo Juodaragis“: gyva tai, kas kinta*. (virtualus straipsnis), žr. <https://www.mic.lt/lt/diskursai/lietuvos-muzikos-link/nr-21-2018-sausis-gruodis/povilas-vaitkevicius-festivalis-menuo-juodaragis/>.
- Vaicekauskas, A. (2016). *Institucinė įtaka Užgavėnių tradicijų tęstinumui XX šimtmečio pabaigoje – XXI šimtmetyje: lyginamasis atvejų tyrimas*. Internetinė prieiga: <http://www.ekgt.lt/media/dokumentai/veikla/Tyrimai/A.Vaicekausko%20tyrimas.pdf>. [EKGT užsakymu atliktas tyrimas].
- Venskienė, Asta (2008). Lietuvos jaunimo etnografinis-lokalinis tapatumas XXI a.: geografinės apibrėžtys ir kilmė. *Lituanistica*. Nr. 1 (73), p. 88-100.
- Vėlius, Norbertas (1999). Apie etninę kultūrą. Iš: *Norbertas Vėlius* (sudarė Irena Seliukaitė ir Perla Vitkuvienė). Vilnius: Mintis, 1999, p. 393–400. Internetinė prieiga: http://www.xn--altiniai-4wb.info/files/literatura/LA00/Pokalbis_su_Norbertu_V%C4%97lium_Apie_etnin%C4%99_kult%C5%ABr%C4%85.LA0000A.pdf
- Vyčnienė, Daiva (2015). Etninės kultūros ugdymo specialistų rengimas: nueitas kelias, nauji poreikiai ir iššūkiai. *Etninė kultūra*, Nr. 9, 2015, p. 24–31.
- Vyšniauskaitė, Angelė; Stoškus. Krescencijus (1997), Kas yra etninė kultūra? *Liaudies kultūra*, 1997, nr. 2, p. 1–4.
- Žičkienė, Aušra (2015). Etninės kultūros vertybes kaupiančių įstaigų situacija Lietuvoje. *Etninė kultūra* Nr. 9, p. 39–42.
- Qualitative Strategies for Ethnocultural Research* (2012). Edited by Donna K. Nagata, PhD, Laura Kohn-Wood, PhD, and Lisa A. Suzuki, PhD. Part of the Cultural, Racial, and Ethnic Psychology Series.
- Quigley, Colin (2014). The Hungarian Dance House Movement and Revival of Transylvanian String Band Music. In: *The Oxford Handbook of Music Revival*. Oxford University Press, p. 182-202. Prieiga internetu: https://www.academia.edu/5676740/The_Hungarian_Dance_House_Movement_and_Revival_of_Transylvanian_String_Band_Music
- Wergin, Carsten (2007). *World Music: A Medium for Unity and Difference?* EASA Media Anthropology Network: http://www.media-anthropology.net/wergin_worldmusic.pdf.

Klausimynas „Etninės kultūros samprata“

Etninės kultūros globos taryba kartu su Lietuvos nacionaliniu kultūros centru 2020 m. sausio 7 d. surengė diskusiją „Etninės kultūros samprata“. Jos dalyviai nutarė diskusijos tema parengti anketą, kurią prašytume užpildyti iki 2020 m. sausio 27 d. Atsakymus prašome siųsti el. paštu audrone.daraskeviciene@ekgt.lt

1. Etninės kultūros formos yra (pabraukite vieną ar daugiau atsakymų, jei pritariate):

- 1.1. *įvairūs papročiai* – kalendorinių švenčių, šeimos gyvenimo (krikštynų, vestuvių, laidotuvių)
- 1.2. *tarpusavio santykiai*, grindžiami paprotiniu etiketu ir tradicinėmis vertybėmis
- 1.3. *gyvenamoji aplinka* – etninė architektūra (etnografiniai kaimai, sodybos, statiniai, smulkioji architektūra, interjeras), tradicinis kultūrinis kraštovaizdis
- 1.4. *nacionalinės augalų ir gyvūnų veislės*
- 1.5. *kulinarinis paveldas*
- 1.6. *folkloras* – sakytinis, muzikinis (dainuojamasis, instrumentinis), šokamasis, žaidybinis (apimant ir sportinius žaidimus)
- 1.7. *tautodailė* – taikomoji (keramikos, juvelyrikos, medžio, metalo, odos, vytelių, šaknų ar šiaudų gaminiai bei tekstilės dirbiniai, tarp jų ir tautinio kostiumo gamyba), vaizduojamoji (skulptūros, tapybos ir grafikos darbai, karpiniai), paprotinė dailė (margučiai, verbos ir kt.) ir kryždirbystė, kiti tradiciniai amatai
- 1.8. *kalbos dalykai* – tarmės ir šnektos, liaudiškoji terminija, vietovardžiai
- 1.9. *senoji žinija* – liaudies astronomija, tradicinė medicina ir kt.
- 1.10. *pasaulėjauta* ir su ja susiję tradiciniai simboliai, vaizdiniai, mitologija, požiūris į gamtą ir t.t.
- 1.11. *kita* _____

2. Etninės kultūros aprėptis laike (pabraukite, jei pritariate – po vieną „nuo“, „iki“ ar „įvairiai“):

Nuo:

- 2.1. nuo *priešistorinių laikų*, remiantis archeologijos ir kitais istoriniais duomenimis
- 2.2. nuo *pirmųjų užrašymų istoriniuose šaltiniuose*
- 2.3. nuo *XIX a.*, kai atsiranda tikslesni etnografiniai užrašymai ir tyrimai
- 2.4. *kita* _____

Iki:

- 2.5. ne vėliau kaip *prieš 100 metų*
- 2.6. ne vėliau kaip *prieš 70 metų*
- 2.7. ne vėliau kaip *prieš 50 metų* (prieš dvi kartas)
- 2.8. ne daugiau kaip *prieš vieną kartą* (20-25 m.)

- 2.9. *mažiau* negu prieš vieną kartą
- 2.10. *iki dabar*
- 2.11. *kita* _____

Įvairiai:

- 2.12. skirtingos etninės kultūros raiškos formos pasižymi skirtingai apibrėžiamu tradicijos susiformavimo datavimu
- 2.12. *kita* _____

3. Etninė kultūra apima (pabraukite vieną ar daugiau atsakymų, jei pritariate):

- 3.1. *tik kaimo palikimą*
- 3.2. *kaimo ir miesto tradicijas*
- 3.3. *įvairių socialinių sluoksnių tradicijas*
- 3.4. *visos tautos kultūrą*
- 3.5. *įvairių tautų, gyvenančių šalyje, kultūrą*

4. **Etninės kultūros tradicija skirstoma į pirminę egzistenciją** (natūrali, įvairiomis formomis bendruomeninėje aplinkoje gyvuojanti, niekieno neformuojama ir savaimė perimama socialinėje aplinkoje tradicija) ir **antrinę egzistenciją** (dirbtinai sukurtoje aplinkoje mokytojų (puoselėtojų) diegiama tradicija, didelį dėmesį teikiant estetikai, vertingumui (archajiškumui) ar kitiems elementams). Ar sutinkate su tokiu skirstymu (*pažymėkite „taip“ arba „ne“*):

- 4.1. Taip
- 4.2. Ne

5. Jei į 4-ą klausimą atsakėte „taip“, atsakykite **ar antrinė tradicija apima** (pabraukite vieną ar daugiau atsakymų, jei pritariate):

- 5.1. *socialinėmis funkcijomis pasižyminčius reiškinius* (klubuose, bendruomenėse, plačią visuomenę įtraukiančiose į dalyvavimą šventėse, vakaronėse ir pan.)
- 5.2. *sceninius pasirodymus, kuriuose siekiama išsaugoti artimesnę autentiškai atlikimą* (daugumos folkloro ansamblių pasirodymai);
- 5.3. *sceninius pasirodymus, kuriuose minimaliai modernizuojamas autentiškas atlikimas* (“Gilės”, “Keisto folkloro grupės” ir panašių ansamblių)
- 5.4. *sceninius pasirodymus, kuriuose autentiškas folkloras kūrybiškai interpretuojamas, bet juo iš esmės remiamasi* (kai kurie grupių “Atalyja”, “Žalvarinis”, “Sedula” ir pan. kūriniai)
- 5.5. *sceninius pasirodymus, grindžiamus autorine menine kūryba, kuri remiasi bendraisiais etninės kultūros ypatumais, tačiau persveria profesionaliosios ar masinės kultūros kūrybiniai principai* (kai kurie “Lietuvos” ansamblio, post-folkloro grupių, profesionalių kompozitorių, baletmeisterių ir kiti kūriniai)
- 5.6. *sceninius pasirodymus, kurie iš esmės neturi sąsajų su etnine kultūra ir yra grindžiami profesionaliosios ar masinės kultūros kūrybiniais principais, tačiau atlikėjai yra*

apsirengę tautiniais drabužiais ar kitais išoriniais požymiais siekia sukurti paviršines sąsajas su etnine kultūra (kai kurie "Lietuvos" ansamblio, masinės kultūros grupių, kompozitorių, baletmeisterių ir kt. kūriniai)

5.7. *kita* _____

6. **Etninė kultūra skiriasi nuo profesionalaus meno šiais požymiais** (*pabraukite vieną ar daugiau atsakymų, jei pritariate*):

- 6.1. *inovatyvumo ir originalumo* santykiu
 - 6.2. *variantiškumo, improvizacijos / standarto* santykiu
 - 6.3. *autorinės / bendruomeninės kūrybos* santykiu
 - 6.4. *estetikos* vertinimu
 - 6.5. *socialinės įtraukties* santykiu
 - 6.6. *profesionalių savo srities išmanymu*
 - 6.7. *pajamų gavimu* iš savo kultūrinės veiklos
 - 6.8. *nesiskiria*
 - 6.9. *kita* _____
-

7. **Etninė kultūra skiriasi nuo mėgėjų meno šiais požymiais** (*pabraukite vieną ar daugiau atsakymų, jei pritariate*):

- 7.1. *apreptimi*
 - 7.2. *kompetencijos savo srityje* lygmens skirtumu
 - 7.3. *variantiškumo, improvizacijos / standarto* santykiu
 - 7.4. *autorinės / bendruomeninės kūrybos* santykiu
 - 7.5. *socialinės įtraukties* santykiu
 - 7.6. *pajamų gavimu* iš savo kultūrinės veiklos
 - 7.7. *nesiskiria*
 - 7.8. *kita* _____
-

8. Anketos priede pateikiama **schema, kurioje pavaizduotas etninės kultūros, profesionalaus meno, mėgėjų meno, nacionalinės kultūros ir globalios kultūros santykis bei jų tarpusavio sąveika**. Ar pritariate šiai schemai (*pasirinkite tik vieną atsakymą*):

- 8.1. *visiškai pritariu*
 - 8.2. *pritariu iš dalies*, nes _____
-

8.3. *nepritariu*, nes _____

Dėkojame Jums už užpildytą anketą

Klausimynas „Etninės kultūros veiklos ir jų metu sukuriami produktai“

Etninės kultūros globos taryba, ruošdamasi Lietuvos kultūros tarybos užsakymu parengti etninės kultūros srities plėtros ir projektų kokybės identifikavimo bei vertinimo aprašus, sudarė šį klausimyną.

Prašome peržiūrėti klausimyną, jei kai kuriems punkтамs nepritariate – juos pažymėkite geltona spalva, redakcinius pataisymus pažymėkite žalia spalva, savo papildymus pažymėkite žydra spalva ir įrašykite vietoj „Kita“ arba pridėdami papildomas eilutes.

Užpildytą klausimyną prašome atsiųsti Tarybai el. paštu audrone.daraskeviciene@ekgt.lt iki 2020 m. vasario 20 d.

1. Ar pritariate šiam etninės kultūros veiklų ir jų metu sukuriamų produktų sąrašui, kaip siūlytumėte jį papildyti?

Eil. Nr.	Veiklos	Eil. Nr.	Produktai
1.	Etninės kultūros tyrimai, duomenų kaupimas ir tvarkymas	1.1.	Lauko tyrimai (ekspedicijos, kraštotyrinė veikla ir pan.)
		1.2.	Apklaustos
		1.3.	Sukauptų duomenų tvarkymas, archyvavimas ir sisteminimas
		1.4.	Sukauptų duomenų įrašų skaitmeninimas
		1.5.	Duomenų bazių kūrimas ir pildymas
		1.6.	Kita....
2.	Edukaciniai renginiai	2.1.	Seminarai (teoriniai ir praktiniai)
		2.2.	Praktiniai mokymai (dirbtuvės, kursai)
		2.3.	Stovyklos
		2.4.	Mokyklos (pvz., tarmių, muzikavimo)
		2.5.	Kita...
3.	Gyvosios tradicijos (socialinės paskirties) renginiai	3.1.	Šventės (kalendorinės, bendruomenių šventės, kraštiečių susitikimai ir pan.)
		3.2.	Vakaronės, popietės
		3.3.	Naktišokiai

		3.4.	Stovyklos
		3.5.	Sportinių žaidimų rungtynės
		3.6.	Kita
4.	Parodomieji renginiai	4.1.	Koncertai
		4.2.	Festivaliai
		4.3.	Varžytuvės, konkursai (muzikantų, dainininkų, pasakorių, šokėjų, šakočių kepimo ir kt.)
		4.4.	Tautodailininkų parodos
		4.5.	Šventės (miestų, miestelių ir pan.)
		4.6.	Mugės (jomarkai, turgūs, kermošiai, pakermošiai ir pan.)
		4.7.	Amatų dienos
		4.8.	Gyvosios istorijos renginiai
		4.9.	Kita...
5.	Kūrybiniai projektai	5.1.	Koncertinių programų kūrimas
		5.2.	Tautodailininkų plenerai
		5.3.	Kūrybinės dirbtuvės
		5.4.	Naujų kūrinių etninės kultūros pagrindu (pvz., spektaklių, muzikos kūrinių ir pan.) sukūrimas
		5.5.	Kita
6.	Leidyba ir kitokia sklaida	6.1.	Spausdinti leidiniai (knygos, albumai, katalogai ir pan.)
		6.2.	Garso ar vaizdo įrašų leidiniai
		6.3.	Virtualūs leidiniai
		6.4.	Filmai
		6.5.	TV ir radijo laidos
		6.6.	Internetinių svetainių kūrimas ir pildymas
		6.7.	Turistinių maršrutų kūrimas ir sklaida
		6.8.	Kita...

7.	Etninēs kultūros tyrējū renginiai	7.1.	Konferencijas, simpoziumai
		7.2.	Moksliniai seminarai
		7.3.	Kita
8.	Kita..	8.1.	Kita

2. Ar siūlote kitokį etninės kultūros veiklų skirstymą, kokį?

3. Papildomos pastabos

Dėkojame Jums už užpildytą anketą

Etninēs kultūros santykis su kitomis kultūros sritīmīs

